

# ОКОЛУЧИЦА '09

*Литературно - художествен  
алманах*

*В Р А Ц А*

## РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

**Марин Ботунски** - главен редактор

**Андрей Андреев**

**Георги Ангелов**

**Борис Крумов**

**Яна Кременска**

**Лиана Даскалова**

**Константин Павлов**

**Иван Пенев**

**Людмил Рашев**

Христо БОТЕВ

## В МЕХАНАТА

Тежко, тежко! Вино дайте!  
Пиян дано аз забравя  
туй, що, глупци, вий не знайте  
позор ли е, или слава!  
Да забравя край свой роден,  
бащина си мила стряха  
и тез, що в мен дух свободен,  
дух за борба завещаха!  
Да забравя род свой беден,  
гробът бащин, плачът майчин, -  
тез, що залькът наеден  
грабят с благороден начин, -  
грабят от народът гладен,  
граби подъл чорбаджия,  
за злато търговец жаден  
и поп с божа литургия!  
Грабете го, неразбрани!  
Грабете го! Кой ви бърка?  
Скоро тоя не ще да стане:  
ний сме синца с чаши в ръка!  
Пием, пеем буйни песни  
и зъбим се на тирана;  
механите са нам тесни -  
крещим: "Хайде на Балкана!"  
Крещим, но щом изтрезнеем,  
забравяме думи, клетви,  
и немеем и се смеем  
пред народни свети жертви!

*Околчица/3*

А тиранинът върлува  
и безчести край наш роден:  
коли, беси, бие, псува  
и глоби народ поробен!  
О, налейте! Ще да пия!  
На душа ми да олекне,  
чувства трезви да убия,  
ръка мъжка да омекне!  
Ще да пия на пук врагу,  
на пук и вам, патриоти!  
Аз веч нямам мило, драго,  
а вий... вий сте идиоти!

Христо БОТЕВ

## ПОЛИТИЧЕСКА ЗИМА

*"Дали се зора довърши, или се две ноци смесиха?"*

Приятно нещо е да има човек топла соба, самун хляб, парче сланина и няколко глави праз лук, пък да легне и да мисли, или да спи и да сънува. Приятно е, но да има и една от тия две болести: или млада жена, или стар ревматизъм; лежиш, лежиш, а мисълта ти като у немец, пълна и богата като готварница, дълга и безконечна като суджук - суджук, с който във виенския райстаг немците и маджарите бият по главата славянските депутати; а въображението ти като у арапин, силно и остро като тюмбекия - тюмбекия, която е крайно полезна за краставите народи, - пламенно и възвишено като дим. Дим, дим! под който ние българите така сладко спим. Мислиш, мислиш, пък се попротегнеш като философ, прозевнеш се като дипломатин, почешеш се в тила като политик и ако ти позволи жената или ревматизмът да заспиш, то спиш като Крали Марка.

Заспиш и сънуваш... Но какво сънуваш? - Сънуваш, че светът прилича на кръчма и че гладните, дрипавите и измръзналите народи са се събрали в нея и на колене въздават хвала Бакхусу. Г-н Бисмар възседнал земното кълбо и точи из него пелин за здравето на Германия; дядо Горчаков раздава коливо за "бог да прости" славяните; майстор Андрашия свири чардаш и кани чехите, сърбите и хърватите да попеят и да поиграят на гладно сърце; Мак Махон плете кошница за яйцата, които Франция ще да снесе през немските велики пости на Елзас и на Лотарингия; лорд Дерби си точи севастополската костурка, за да надроби прясно сирене за европейската търговия на възток и за да отреже от бутовете на някое диво африканско или азиатско племе бюфтек за английското човеколюбие; испанските "братовчеди" са застъпили тялото на майка си, бозаят кръв из нейните гърди и плюят един другиму в очите; владетелят на чизмата се наговаря с човека от Капрера да изчистят блатото на Рим (не папата, който ще

*Околчица/5*

да се изчисти сам) и, наместо хляб и макарони, да дадат чист въздух на Мациниевите дечица; безбрадото пърчле на солените, възседнало буцефалът на Александра Македонски и исторически иска да докаже, че само немецът може да бъде пастир на козите; босфорският пилафчия подсмърча до вратата на кръчмата, яде червата на раята, пие дипломатическа боза и вика "Аман от пияни хора". Множество малки и големи господа духат на своите измръзнали ръце, гледат с особено равнодушие на просяците, молят се богу за плодородието на човеческия род и за изобилието на хорската глупост и слушат как вият вълците в гъстата литературна и финансиална мъгла и как плачат децата на Европа за лятото на науката и на цивилизацията.

А ти, българин и патриотин, гледаш на всичкото това с особено недоверие и думаш: "суета сует и всяческа суета". Светът е кръчма, а ти трябва да плачеш със смях, да се смееш със сълзи и на сън да виждаш лятото на Балканския полуостров. "Щастлив е, думаш, българският народ, щастливи са грешните в мъката, щастлив съм и аз в своята топла соба." Лежиш на гърба си и благодариш всевишният таван, че по негова непостижима милост ти имаш барем покрив над главата си; снегът те не вали, мухите те не безпокоят, в червата ти не произхожда никаква революция, ревматизмът те не безпокои, жената ти не те мъчи, парите ти не се губят; а на четирите стени на стаята ти мухите ти оставили в наследство цели томове списания на български език. Наместо икона, над главата ти виси портретът на н. в. султанът, покрит с тънко едно було от лионската фабрика на паяците; под портрета е залепен фермана с 11-те точки на българското щастие, а във фермана волята на негово императорско величество, небесният представител на влашките българи, г. Пандурски, и горещите желаня и надежди на нашите цариградски патриоти. Земи си един комат хляб, малко сланина и една глава лук, пък чети: "Моята царска воля е, щото сичките животни по държавата и верни мухи поданица да могат да помагат доколкото им се пада на гърбовете, на ежедневните им царски поядания, които полагам за достигане до по-висока степен на моето затлъстяване и за благоденствието на моята обширна кочина." А по-надолу следва рахатлъкът на екзархията, правдините на българския народ и кефът на босфорския Саул.

*Околчица/6*

- "Но какво дяволите? Животни ли сме ние, животни ли са нашите владици, учители и вестникари? Протестуваме!"

- Не бойте се, господа, аз сънувам. Дайте ми да прочета цариградските български вестници и аз ще да си зема думите назад, т.е. ще да се уверя, че по сичките краища на паяжината е тихо и мирно и че сичко блаженствува под дебелията сянка на паяка. Само - црррр! Там на една муха изпили кръвта, тука на друга светили маслото; там вързали 50 - 60 души за рогата и ги карат на място злачно и на място покойно, т. е - в Диар Бекир и в Акия, тука връзват други и им четат баснята за вълка и агнето; там окачили одного на въже да се поизсуши.

- "Но ние имаме училища, читалища, екзархия, литература, журналы, правдини - имаме младо поколение..."

- Да, да! Имам! Кой ви казва, че нямате? Но ако е работата да се хвалиме, то и ние имаме тука, в Румъния. Откогато г-н Пандурски остави своята знаменита политическа и литературна кариера и откогато на хоризонта на българската литература се появи съзвездие-то "Блъсков" и "Дружеството за разпространение полезни знания", оттогава науката, поезията, педагогиката и литературата потекоха из крачолите на българския народ и на неговото книжевно щастие захванаха да завиждат даже и манджурите, откакто цариградските ханъмки родиха литературно-политическото списание "Ден", то Милош Милоевич престана вече да разпространява сърбизмът из България; откакто "Училище" роди богобоязливия редактор на "Градинка", то нашите учени младежи престанаха вече да псуват света Богородица; откакто отец Марко цанцугерът турна на своите глупости заглавие "Век", то великите български пости станаха 365 дена в годината; откогато "Право" се кръсти на "Напредок", то българският поет Славейков зави чалма и захвана да пее "аман, аман", а откогато "Levant Times" се преведе на български, то нашите патриоти захванаха да плетат мрежа, за да покрият народа от политическия студ, от литературната мъгла, от революционната виелица, от индустриалния сняг, от економическото пиянство и от белите, черните и сивите цариградски вълци; а откогато най-последно "Читалище" се обеща, че от нова година (т.е. от първи януари на деветнадесетия век) ще да се

оправи и няма да печати гениалните глупости на нашите литературни телци, то колата на европейската цивилизация останаха без катран и заскърцаха въз баира на българския напредок; умствените чакръчета на нашето младо поколение замръзнаха и пуснаха вошеници за "упокой" на грешните и живоумрелите политически и литературни души; а в пияцата (т. е. - по бит пазар) на нашето умствено развитие, произлязоха такива важни операции и такива чудни метаморфози, щото при броениците на нашето калугерско щастие се притуриха още няколко стотини зърна, с които ние няма никога да изчетеме своите навечерки и никога няма да дочакаме "светлото христово възкресение".

И наистина, погледнете със слепите си очи на главите на нашите мудрословеснейши патки и вие тутакси ще да видите, че по тях отдавна вече са захванали да растат различни литературни зеленчуци, сякакви политически бурени и всевъзможни научни билки; а нощта се не свърша, зимата се не изминува и патриотите лежат в своите топли стаи, сънуват настрадинходжовски сънища и чакат да съмне, за да ги разкажат на своята революционна Пенелопа и на нейните сополиви любовници.

Но и аз съм патриот, господа! Топлата соба, изпросеният хляб, харизаната сланина и краденият лук довеждат стомаха ми до такова поетическо настроение, щото и аз сънувам, че скоро ще да дойде равноправното лято. Облаците ще да произведат революцията, политическите дъждове ще да пометат гюбрето из моя двор, пред вратата ми ще да огрее слънце, народите ще да изпъплят из кръчмата и ще да се запощат на припек; а аз ще да излеза из своя палат да се порадвам на ясното небе, на миризливите цветя и ще да запея: "Гледайте, очи, ненагледайте се!"

И да се ненагледаш! Пред вратата ти се събрало на конгрес племето, което едно време е избавило Рим, и с патриотически крякания се приготвява да направи преврат в историята на гастрономията; почетните и важните кокоши физиономии се разхождат по двора и правят археологически открития по купището, за да снесат яйцето на общото южнославянско щастие; коронясаните венценосци се борят помежду си, земат стратегически позиции и кукуригат за близкото



решение на възточния въпрос; а младото поколение изникнало покрай дуварите и чака да го огрее слънцето откъм запад, за да каже своята последна дума за живота, за характера и за стремленията на гъбите.

А ти... О! ти си българин и патриотин! Запей песента "гъби, мои гъби", пък легни и сънувай, че си предводител на гъските, цар на кокошките и защитник на българския народ. Но преди сичко, попитай жената си или своя мозъчни ревматизъм, изминала ли се е зимата, превалила ли се е нощта? Ако ти каже, че не е, то ти спи, както си спиш и сега, завивай се в своята мрежа и извикай сам: "Дали се две нощи смесиха, или се зора довърши? Кукуруигу! ето петлите! Джав, джав! ето кучетата! Зимата се свърши и нощта се измина."

**М и х а и л**

*[ в. "Знаме", г. I, брой 10 от 2 март 1875 год.]*

Недялко ЙОРДАНОВ

## НА БОТЕВ

Наистина ли си на двадесет и осем?

Наистина ли, млад и омагьосан  
от своята любов необяснима,  
гладуваш във оная люта зима  
и правиш триста върли поразии  
на българските влашки чорбаджии  
и пиеш вино и захвърляш чаши  
по хилядите патриоти наши,  
дето могат само да говорят  
и не могат само да се борят.

А ти си млад, на двадесет и осем.

Но в теб въпроси страшни се кръстосват,  
във теб изгаря и във теб се ражда  
космична мъка и космична жажда  
и ти, прогледнал чак отвъд, далече,  
мълчиш и пишеш сам:

"Настане вечер..."

А ти си нежен и сантиментален  
във този век ужасен и брутален.  
Навярно там, на другата планета,  
ти би възпявал своята Венета,  
не би така отчаяно се люшкарал  
между стиха и сабята хайдушка,  
защото няма никаква причина  
освен една със името

Родина.

*Околчица/10*

Каж ми, в таз борба, тъй страшно кратка,  
наистина ли и смъртта е сладка  
и там, сред пролетните горски листи  
наистина ли ти не се замисли  
поне за миг, поне за малко време,  
че жив ще бъде този, който дреме,  
а ти ще бъдеш мъртъв и безчувствен  
и после вълк...

И самодивски устни...

Не! Ти си мислил.

Ето писъмцето,  
което почва с "Мила ми Венето...",  
което свършва не със вик, не с дума,  
а с парещата песен на куршума.

И тази песен, чувствам, продължава  
да ни окриля или натъжава.

Макар и страшна, и макар опасна,  
тя все пак е наистина прекрасна,  
от смърт родена - тя е вече жива  
и знам, абсурдно е, но е щастлива,  
защото няма никаква причина  
освен една със името:

Родина.

*1968 г.*

## КЪМ...

Не вярвах, че ще доживея...  
Какво да правя, извинете...  
Все още дишам аз... И пея -  
един от старите поети.  
А млад бях... Пич бях... И нахъсен...  
И времето ни бе такова...  
Знам, няма вече да възкръсне  
идилията му сурова.  
На вас ви трябва бърза слава  
и няма да ме разберете.  
Благоговеех аз тогава  
пред тях, пред старите поети.  
Каква ти завист? И обиди?  
Абсурд!.. И подигравки злостни?  
Събитие бе да ги видиш  
и щастие да ги докоснеш.  
Сега ги няма... Няма... Няма...  
Отидоха си. Тъжни. Бедни.  
О, Далчев! Геров! И Багряна...  
Проклинам дните ви последни.  
А днес... Не ща да ме обичат.  
Живея още... Извинете.  
И бих бил горд да ме наричат  
един от старите поети.

## SIC TRANSIT GLORIA MUNDI

Иди на ешафода... Хайде!  
Излез на синия екран.  
До вчера - Бог... Народен айдъл...  
А днес - позорно развенчан.  
Тълпи след тебе... Автографи...  
Цветя... Разплакани жени...  
Но няма прошка, скъпи... Сгафи!  
И бой от всичките страни.  
Тълпата е непостоянна -  
ту верен, ту враждебен пес...  
До вчера викаше "Осанна!"  
"Разпни го!" - настоява днес.  
И Бог видя... И се отрече...  
И няма да те отърве.  
Тъй рече: "Всички сте човеци  
и няма други богове!"  
И само Тя... Едничка само...  
До теб... С пресъхнали очи...  
Гушни се в крехкото й рамо...  
И поплачи... И поплачи...

## ЩАСТИЕ

Толкова дълго те търсихме... И съдбоносно...  
Щастие... щастийце... Криеш се миличко, знам.  
Тъкмо те видим... Тъкмо едва те докоснем...  
Тъкмо те хванем... и няма те... няма те там.  
Шапка невидимка... Как ли изглеждаш тогава?  
Всъщност какво си? Не подозирам дори.  
Дълъг живот?... И любов?... И успехи?... И слава?...  
Много приятели?... Много и много пари?...  
Колко години! И всяка с това ни сурвака.  
Земни неща... Мили, боже, това ли е то?  
Ах, покажи се на светло, съвсем преди мрака.  
Щастийце... Миличко... Пак ли се криеш... Защо?  
Може би ти си наоколо... Без да го знаем.  
Живи сме още... Изнервени... Стари... И зли...  
Дай ни се... Все пак.. За малко... На края... На заем...  
Утре, например... Когато снегът завали...  
Ето те... Идваш... Аз чувам гласчето ти звънко.  
Хитрият поглед... Малката умна глава...  
Двете опашки на ластик... Вратленцето тънко...  
Колко сме глупави!... Щастие! Ти си това!

## СНЯГ

Снегът от снощи е покрил до вчера голите дървета.  
Три гларуса треперят въвн... И зъзнат уличните псета.  
Не се надявах... Боже мой! На детство някак ми мирише.  
И белота... И самота... И чистота... И ми се пише.  
За първи път, за първи път от много, много дълго време...

Къш на дребнави суети, къш на безсмислени проблеми!  
Я виж онази струйка дим ... Как с облачето се закача...  
От къщичката... Диша още... Помежду два небостъргача.  
И пише ми се за любов... И даже да изглежда смешно.  
Не остарявай... Остаря ли... Ах, остарява безутешно...  
С окапали листа... Снегът така прекрасно я покрива.  
Но, знам, ще дойде пролетта... и ще докаже, че е жива.  
А телевизорът ръмжи... От политически дебати...  
Земетресения... Войни... Насилия... И атентати...  
И всеки ден... И всяка нощ... Натрапчиво... Демисезонно.  
И от кошмара ме дели едва едно дистанционно...  
А въвн снегът... И боже мой! И детство... Толкова е странно.  
И знам, ще се стопи... И пак към битието постоянно.  
И любовта... ще плаче пак... И кучето ще й приглася.  
А тази тънка струйка дим... Към небесата се възнася...

## ВЪРХЪТ

Върхът към който се изкачвам от толкова години вече...  
Върхът - високият и стръмен... Върхът непостижим... Върхът.  
Защо така ме съблазнява... Не помня от кога... От някога.  
И аз все още се катеря... Но никога не ще го стигна.  
В това затворено пространство животът ми почти изтече  
в импулс от Някога към Никога. От Минало  
към Невъзможност...  
Под мен останаха скалите, потънали в мъгла... И ето!  
Най-после слънце... Но на залез... И ниско долу... Ниско долу.  
И ето го върхът... Нима?... Нима съм го достигнал вече?  
Наистина над мен - небе! Небе... Небе... И нищо друго.  
О, господи, какво да правя, освен да продължа нагоре...



## БЪЛГАРИЯ

До днес не съм ти казвал... А много те обичам.  
И въпреки... Безкрайно... От малък... Все така...  
И точно за това, че паднала си ничком.  
И тялото ти тъпчат чуждите крака.  
Не се отчайвай, моя! Усмихвай се, прекрасна.  
Единствена за мене. Мой смисъл. Мой живот.  
Звездата още свети... Виж... Горе... Не угасна.  
Вдигни се... Изправи се... измъчен мой народ.  
Все някога ще дойде за теб по-друго време.  
Било е и по-тежко... Болеше... Издържа.  
Кой знамето ти славно могъл би да отнеме...  
Кой името ти древно затрупал би с лъжа.  
Неповторима моя... Недей да се страхуваш...  
И семена и кости погребани са тук.  
Отново ще поникнеш... И все ще съществуваш...  
Във малката ми внучка и малкия ми внук.

НИКОЛА ИНДЖОВ,  
Носител на Националната  
Ботевска награда

## АКО НАИСТИНА ТОЙ НЕ УМИРА

Спрямо Ботев историческата дистанция като че ли не съществува. Гениалното му творчество и величавият му подвиг го правят - по израза на академик Петър Динев - съвременник на всички поколения. От второ столетие насам почти всеки българин започва живота си с чувството за присъствие на Ботев в съдбата на обществото и в съдбата на личността. Ботев е в природата на нацията.

Според описанието на Вазов, той "беше висок, едър, почти исполин, с черни пламенни очи, с нос дълъг, римски, малко кривичък към лявата буза, челото му благородно, широко, на двата края на което под бялата кожа трепереха сини жилчици, косата му черна, шръкнала. Умната му физиономия, необикновено високият му стан, гърлестият му говор и смях, гордият му, смел и разкрячен ход го отличаваха и туряха по-горе от множеството, сред което вървеше замислен..."

Такъв е той на малкото фотографии от епохата, има го на една рядка снимка с цвете в ръка, общо взето, с тази сила и хубост го рисуват художниците от няколко генерации вече. В най-голяма степен той се слива с представите ни за физическия тип на българина. Тези представи се превръщат в непреходни и всяка друга интерпретация на образа му, дори в свободната територия на изкуството, е неприемлива. Някои кино-опити показаха това.

Захарий Стоянов прави едно съществено допълнение към портретната му характеристика. Той пише: "Казахме вече на няколко места, че той е теглил от своите строги понятия за достойнството на човека, за несправедливостта в света, с която веднъж завинаги е решил да се не помирява. Достатъчно бе от негова страна само едно желание и

той можеше да има топла стая, хубави и чисти дрехи, човешко ядене и пиене, нравствено и физическо спокойствие, а не да спи с кучетата в развалините... Но Ботйов е това, а не друг някой!"

В сравнение с реалистичния ескиз на Вазов, медвенският овчар обръща очите си към душевността на Ботев. Почти всяка негова постъпка той обяснява дискуссионно и публицистично, непременно я разглежда на същинския социален фон на епохата. Захарий Стоянов няма лични наблюдения върху Ботев, той не го е срещал. Може би заради това по-уверено и с неизмеримо по-силна страст върви към своя Ботев. Струва ми се, че именно Захарий Стоянов пръв подсказа на бъдещите изследователи верния начин за дълбокото осмисляне на Ботев и Ботевското в психологическото пространство на България.

Психологическо пространство на България се видоизменя според енергиите, които акумулира. В него има не само завършени явления, но се долавят и нови тенденции. Всичко това придава живот на всенародното ботевознание - и предизвиква твърде конкретни, твърде злободневни отправки към гения.

Ето някои от тях.

Ако наистина Той не умира, днес трябва да си кажем право в очите, че ни е затрупала зла политическа зима. Не само защото старци живи се вкоченясват от студ и деца се топят от недояждане, а защото яничарите нотабили ни навикват да търпим, ден да търпим, два да търпим, осемстотин дни да търпим. "Свещена глупост!"... - би викнал Той, ако наистина не умира...

**Ако наистина Той не умира, днес трябва да наречем себе си роби, три синджира роби, защото преглъщаме имената на ония продажници, които в угода на чужди интереси съсипаха плодородната българска нива, печелившата българска индустрия, безплатното образование, безплатното здравеопазване - и получиха не тридесет сребърника, а триста тридесет и три пъти повече отколкото предателя на Христос, понеже предадоха цял един народ и разпродадоха цяла една държава! Вижте им новите къщи, новите коли, новите дрехи, новите приятелки, новите забавления... Стари в тяхното богатство са само заводите, построени от нас и обсебени от тях, "Слънчев бряг" и "Златни**

пясъци", фермите и санаториумите, пристанищата и летищата, детските летовища и поликлиниките, гаража на уж омразния ЦК на БКП и Кремиковци... "Лъжа и робство на тая грешна земя царуват!" - би се провикнал Той, ако наистина не умира.

Ако наистина Той не умира, нека ние самите да назовем непосилните данъци с истинските им имена: данък смирение, данък овчедушие, данък угодничество! "Мълчи народът!" - би въздъхнал Той, ако наистина не умира.

Ако наистина Той не умира, защо приемаме доплият ни до гуша вития едикойси дванадесет години да оплаква гладните, босите и голите, а в същото време да реди кърсофра за две хиляди души по случай рождения си ден? Защо не втълшим на прецъфтялата тинейджърка едикояси, че България е република и че все още никой не ни е цар? Защо не наречем, както си е, корупцията - кражба, корумпираните - крадци, техните защитници - ортаци, та да стане ясно, че нас по пътя към Европа не ни управляват, ами ни ограбват? "Патриот е, душа дава за наука за свобода, но не своята душа, братя, а душата на народа!" - би прогърмял Той, ако наистина не умира.

Но има черни дни и понякога ти се струва, че Той умира, умира и още как умира, драги ми сънародници и мили ми съвременници! Ако не за всички, то поне за половината от нас е мъртъв и днес вече знам къде е неговият гроб. Не е на Вола, нито е в Диарбекир, където простодушната мълва го бе пратила с надеждата, че поне българи не са убили великия българин.

Гробът на Ботев е в политическото благо на сбърканата българска демокрация. Гениалният поет, великият родолюбец, самоотверженият бунтовник е погребан в тъмните подземия на ментраджийски партии и движения, на изеднически правителства и безплодни парламенти, на слугински и мафиотски синдикати. Понякога ми се привижда оная историческа потеря, настървена по следите на Ботев. В наши дни тя сякаш още върви по Ботевата чета, върви и по Ботевите следовници. Потерята иска да ни внуши, че българският народ е като братска

могила на Ботев, че във всеки един от нас има дълбоко погребано и завинаги умъртвено нещо от Ботев. У одного - смелостта, у другото - родолюбието, у трети - достойнството. Че гробището му дори е по-голямо от България, защото където има българин по света, там има и гроб на Ботев.

Ще повтора думи, които казах във Враца на 1 юни 2001 година, когато ми бе връчена Националната Ботевска награда, защото и днес изпитвам същата тревога за съдбата на Ботев и Ботевското в нас. Защото и днес действат осквернители на народното достойнство и разрушители на Ботевската същност в природата на нацията; някакви си там вампирянали архивари, намерили сгода да помрачат вековечното зарево българско - Ботев, който "в очите ни свети" ; безчестен интелект, определил подвига му като безсмислен; робски разсъдък, посегнал на съкровената изповед на Ботев пред европейския свят - Символ веруюто!

Но именно европейският свят е светът на Ботев! Това е Франция, която остави непорочна в пантеона си Орлеанската дева. Това е Италия, която свято пази от битова клевета Джузепе Гарибалди. Това е Полша, която не се отрече от ясновелможния комунар Домбровский. Това е Чехия, която канонизира за светец реформатора Ян Хус...

Всеки син човешки има родина и в родината на всеки син човешки подвигът за свободата е свещен!

Питам новите нотабили - не знаят ли те, че саможертвата за България в епохата на Ботев е главният признак за жизнеността на нашия народ, насилствено лишен от други прояви на личността?

И все пак Той не умира, и не умира не заради друго, а защото народът умира, и защото ножът е опрял до кокъла, и защото вече само един Ботев може да ни спаси от злощастната орис на последни оръфляци в Европа. Един нов Ботев, който ще произнесе високо съдбовните думи "Хляб или свинец!"

Кой е той?

# Георги АНГЕЛОВ

\*\*\*

МОЖЕ БИ РЪКАТА МИ Е ПИСАЛА

в романтичен някакъв захлас.

Страшно е дори да си помисля:

колко малко Българи край нас.

Може би във всичко съм се лъгал

и във вашите очи съм бил

нещо като просяка на ъгъла -

под дъжда, очите ви изтрил.

Аз така и не успях да стана

ловък като вас и увъртлив.

Мафиотско - феодални кланове,

псевдополитически актив,

и в безизходните ситуации

все ще издаяним някак тук.

А на вас къде зимуват раците

сто на сто ще ви покаже Друг.

Ако на земята ви подмине,

то децата ви ще стигне Той

или внуците ви - през годините.

С лихвите ще си платите. В брой.

Но на мен за друго ми е мъчно:

докога човекът с идеал

ще живее тук като отлъчен,

след смъртта си - като неживял?

\*\*\*

КОГАТО ГРИЖАТА ЗА ХЛЯБА убива цял един народ,  
а той мълчи мазохистично, пиян от гняв и страх мълчи,  
когато нагло благоденства обвиняват ни октопод,  
а Бог се бави и не слиза - лукав от свой да различи,  
когато сме безкръвна жертва на хитроумни подлещи  
и медиите ни заливат с помя и адреналин,  
а сини и червени скачат в един отдавна втръснал цирк,  
когато дядовите ниви потъват в трескот и пелин,  
когато нашите деца растат себични мекотели,  
а мозъците им промиват с психогенатори докрай,  
когато сме обременени със хаотични децибели,  
а старците вечерят само със къшей хляб и чаша чай -  
кажете ми, какво ни чака във двадесет и първи век?  
И как да вярвам, че България от бездната ще изпълзи?  
Дано от нея не излезе един окаменял човек -  
на него ще му бъдат чужди катарзис, милост и сълзи.

## **ПИСМО ДО ДИМИТЪР АТАНАСОВ В ПЛОВДИВ**

Чуваш ли, Димитре? Звярът броди,  
търси неукрепнали души.  
С космополитизъм и безродие  
иска корена да задуши.

И успява. Коренът изсъхва.  
И нелеп изглежда всеки бунт.  
За модернистичните ни влъхви  
раса, вяра, памет са табу.

*Околчица/23*

От високоумните съждения  
до подпийналата суета -  
все лисици с кожи на хиени,  
все една и съща пустота.

Не разбира червеят от: - Стига!  
От екрана бодро ни мори,  
от многотиражките намига,  
в университетите цари.

Тайната, откакто свят светува,  
няма с вино да се разреди:  
сатаната, че не съществува,  
иска всекиго да убеди.

И сърцата в мерзост да потънат  
като във отровен водоем.  
Но не вярвам с теб да се огънем.  
И не вярвам да се предадем.

Няма лесно в клопка да ни хванат.  
Може би и друг ще увлекат  
твоите неистови тарпани  
във така самотния си път.



\*\*\*

КАЖИ НИ, по великата Си милост,  
защо се случва, Господи, това:  
достигнал Левски скръбното бесило  
с привързана,  
но вдигната  
глава,

а ние, щом донякъде градежа  
изкараме и спираме до там.  
След време други, също тъй невежи,  
унищожават  
нашето  
без срам.

И този повторим, самоубийствен  
нагон взаимно да се отречем  
във клетките ни като рак се впива.  
Докато  
ни изличи  
съвсем.

## МОЛИТВА

От самолюбие ме опази.  
От нервност. Алкохол. Откритост. Мнителност.  
От гняв - с метафори неизразим,  
но за самия мене разрушителен.  
И опази ме да не влизам в грях -  
народа си и Тебе да не хуля.  
Да не изпитвам подличкия страх  
пред майкопродавци - тарантули.  
Коего прави дясната ръка -  
за него лявата да не научи.  
И да живея, моля Те, така,  
тъй както пиша. Да не търся случай  
пред всички със монтиран ореол  
на ментор да блестя - прикрит и стръвен.  
И "Кралят наш, за кой ли път, е гол!"  
да мога да изричам хладнокръвно.  
Пред алиени - чужди или свои,  
да не заставам със просяшка длан.  
А щом Отечеството губи боя  
с напирещата тихомълком сган  
ми помогни - за собствената кожа  
да не треперя, с мумийни черти.  
А изпита, ако не взема, Боже,  
съди ме както можеш само Ти.

## МУЗИКА

Нищо не разбира и не знае  
този, който не е чул кавал.  
Тясна е читалищната стая.  
Старецът е сух и пребледнял.  
Опнато лице. Чертите - строги.  
Във напрегнатата тишина  
той засвирва. И поканва Бога  
за свидетел в страшната война  
между крехкото добро в човека  
и неописуемото зло...  
И душите, смазани полека  
от безумното му колело  
се изправят с мъка и отново  
дъх поемат. И изправят ръст -  
нищо, че отдавна поголовно  
всеки ден са разпнати на кръст.  
Свири той за обич и омраза  
на забравен и суров език:  
" Няма да остане ненаказан  
никой крал народа ни мръсник,  
никой угоен приватизатор,  
никой инородец - тарикат,  
бъркащ в джоба ни и във душата,  
никой мафиот дебеловрат."  
Има Божии съд! - кавалът шепне.  
После млъква. Старецът едва  
поизбърсва челото си с шепа.  
И присяда с вдигната глава.  
Смайване. Отвсякъде го викат.  
И не подозира ни един:  
преди дни погребал е старикът  
младия си безработен син.

\*\*\*

## ПРИЕМАМ, ЧЕ СА МОЯТА РОДИНА

буквите, които пътешестват  
като войници през пустиня нощем;  
тъжните бутилки със писма,  
намерени в хартиени морета;  
картините на Бешков; борът строен  
в градината пред родната ми къща;  
величественият Персенк; Марица,  
замръзнала под ледовете зиме.  
Приемам за родина дървесата  
край зетъвския водоем; врабците  
над всяка селска църква закръжили;  
отрудените селяни; земята,  
чиято пара пролетта понася.

Да, всички те ме връщат към живота,  
когато в плитчините моят кораб  
заседне след премеждие внезапно,  
а аз, обезверен, изпускам ключа  
към всичко, за което съм се молил.

\*\*\*

ДОРИ КОГАТО МИ Е ТЪЖНО и съм от свои огорчен,  
а пътят ми непроходим е - такъв, какъвто често бе,  
аз се стремя да не забравям дори в най-мрачния си ден:  
един невидим кораб плува във необятното небе.

Не зная колко обич трябва в безкрайно дългия му път,  
за да пренася своя вечен товар от болка и екстаз,  
но щом на прага ми застане непредсказуемата смърт,  
ще ме повика екипажът и ще си взема сбогом с вас.

Ще чувствате през стиховете на някой непознат събрат  
как свети дирята пенлива на кораба неназован  
и как мълви: "Човеко, има спасение във твоя ад!"  
от мостика на вековете усмихнатият капитан.

Лиана ДАСКАЛОВА

## БЕЗ ЕМОЦИИ

Имах син. Момче високо и светлооко.  
Куцаше до края на своя живот.  
Със насмешка ми казваше: "Без емоции! Споко!  
Байрон също е куцал, макар и лорд."  
Ние с него участвахме в своя драма  
с обработени реплики,  
с внимателен текст.  
Аз бях в ролята на Несломимата Дама,  
той бе Рицарят храбър с достойнство и чест.  
Много кратка излезе тази наша пиеса.  
Смешката с Лорда май не беше добра.  
Падна съдбовната черна завеса,  
свърши наивната и трагична игра.  
Няма го вече момчето сърцато,  
което ме пазеше да не се сломя.  
Завеща ми патерицата си, с която  
да накуцвам храбро по тази земя.

## МЕЧТАНИЕ

Вече четири месеца как съм затворена  
в стаята между трите стени.  
Не я смятам четвъртата - там е прозореца,  
от където гледам в дългите дни.  
Виха мъглите хоро самовилско,  
падаха змейове, лудя листопад,  
снегове се сипеха ниско, ниско,  
нощи смазваха грешния град.  
Но на седмия месец - то ще бъде през Марта -  
ще се вдигна от мрачния плен:  
Ето вижте ме - аз съм, аз самата,  
дойде моят Лазаровден.  
Един глас ме повика и властно ми рече:  
"Дойде времето ти, стани!  
Ти не си на сълзи и самотност обречена,  
разбий тези зандан-стени!"  
И наистина аз тогава ще тръгна,  
всички улици ще обиколя,  
всеки срещнат - дърво и човек - ще прегърна.  
Ще вървя. Не ми трябват крила.

# ПИАНОТО

*Ein gutes Tier ist das Klavier.*

W. Busch

Едно добро животно е пианото,  
отглеждано във стая, на стена опряно,  
послушно, търпеливо, на гърба си носи  
и удара на пръсти нескопосни,  
и скуката на ученическата проза,  
бравурния екстаз на виртуоза,  
несръчното, като през ръкавици,  
докосване на влюбени девици  
и бурното скандално изпълнение  
на хулиганчето, което се оказва гений.  
А колко още мигове чудесни!

Настъпва времето на коледните песни -  
присяда майката пред старото пиано,  
семејството при него е събрано,  
и всички заедно, добри и просълзени,  
си искат прошка и запяват опростени.  
Но идва ден и старото пиано  
от неминуема съдба е сполетяно  
сред мебели, картини... Антикварят  
пристига с ценоразпис от пазара  
и води двама мургави носачи.  
Пианото не е цигулка - то не плаче,  
но смаяно от циганската врява  
доброто животинче изръмжава...  
И вече друг на същите клавиши  
романа на живота си ще пише.

А на стената улика личи  
като след кражба. И домът мълчи.



Андрей АНДРЕЕВ

## ХОРА

Хора, с мен по пътища вървели,  
хора, с вас по пътища поел,  
стигнахте ли крайните си цели,  
стигнах ли до крайната си цел?

Вгледани във звездните огнища,  
сведени над сухата земя,  
мигар тука не остана нищо,  
само вятър лек ли прошумя?

Вашите надежди и тревоги  
се стопиха като летен мрак,  
в който тук-таме просветва огън,  
сякаш сред поля зелени мак...

Отдалече светъл гръм се носи,  
крушов цвят сред сумрака вали.  
Виждам ранни звездни сенокоси,  
срещам късни сребърни мъгли.

Но защо от вас не чувам нищо,  
а от земния ви звезден път  
греят само звездните огнища?  
И край мене макове цъфтят.

## ПЕЯТ НЯКЪДЕ

Тишина. Мараня. И пътека.  
И си мисля сред знойния ден,  
че най-много обичах човека,  
а човека го няма до мен.

Той къде по света се изгуби,  
аз къде се изгубих в света?  
Бе денят ни и силен, и хубав,  
беше нежна и страдна нощта.

Пеят някъде - близо, далече,  
в този свят или в другия свят,  
все едно - от кръвта ми изтече  
лудостта да съм весел и млад.

Знам, че всичко, което ще бъде,  
ще отвори пак стари врати.  
Бог един ни създава и съди.  
И едно колело ни върти.

Но ще види ли ден и човекът,  
гордо своята нощ извървял...  
Тишина. Мараня. И пътека.  
И надежда - денят да е бял.

# ПЪТЪОМ

*На Цветко Александров*

Отлетяха миговете златни,  
отгърмяха буйните води,  
вече няма пътища обратни,  
ни следа от падащи звезди.

Нещо свърши, нещо си отиде,  
а снегът вали - и сив, и бял,  
и затрупва болки и обиди,  
и души, в които съм живял.

Вече не разбирам своето време  
и не питам никого в нощта  
ангел или дявол ще ме вземе  
от живота утре сутринта.

Пътници към звездните предели,  
заедно или един след друг,  
пътьом на земята щом сме спрели,  
пътьом ще си тръгнем и оттук.

Но защо отреждат боговете  
на човека, докато е жив,  
най-самотен да е там, където  
някога преди е бил щастлив.

# ЧУДЕСА

*На Александър Руденко*

Зашумете, есенни дървета,  
заблестете, мътни небеса,  
с песните ви - пети, недопети,  
да повярвам в нови чудеса.

Скитам под студените простори  
и не чувам говор, нито плач,  
срещам само окъснели хора,  
лутащи се в есенния здрач.

Като мен и те едва ли знаят  
кой е вече истинския път  
и къде началото и края  
в мъртвините ще се пресекат.

Скоро сводът ще въздъхне глухо  
и ще се стовари вечерта,  
а във дланите ми падат сухи  
жълти и оранжеви листа.

Но в кората ви и слънце свети  
и напомня стари чудеса:  
пролетта ви, есенни дървета,  
лудостта ви, мътни небеса.

Камелия КОНДОВА

## 2 ЮНИ

Синът ми със заря в очите  
и до колене във живота -  
се връща, за да ме попита  
как се умира като Ботев.

Направо за смъртта въпроса.  
(А няма отговор и в нея).  
но как да му разкажа просто  
как като Ботев се живее?

И как от днешното ми ниско  
да обяснявам върховете.  
Как знамето да стане близко -  
пришито здраво за сърцето?

Като ...детето ми ги вижда:  
войводите - съвсем пропити-  
бради си пускат и прииждат  
(със революция в брадите).

И рецитират гръмки фрази  
във името на Свободата.  
Но за да любят и да мразят  
- не е достатъчна брадата..

Детенце, чакай да се мръкне.  
(По мръкнало изгрява Ботев!)  
И е достатъчно да млъкнем.  
И пред смъртта.  
И пред живота.

## РОДОПИ

Такава планина не е за всеки.  
По-мъдра е от мен, а по-зелена.  
Протягам се и ставам на пътека -  
да минат по-невежите от мене.

Такава планина не е за вчера -  
да я обиждам със невръстни дати.  
Аз първо трябваше да се намеря,  
а после да се губя в красотата ѝ.

Такава планина не е за после.  
Тогава някой друг ще я живее.  
Сега съм аз. Със поглед я докосвам.  
Не се смалявам, а раста пред нея.

И толкова голяма вече ставам,  
че тебе с този поглед те прекрочвам.

На равното все някак ти прощавах.  
Но днес е планина. И няма начин.

## МЪЛЧАНИЕТО НЕ Е СТРАШНО

Живея със последното сърце.  
Живея със сърцето си отгатък.  
Там има място само за дете,  
за мама, за любим и за приятел.

Навярно се превръщам в егоист,  
но вече браня свидната невиност  
на още неизписания лист  
(за сметка на изписаните книги).

Не искам да те плаша - и снегът  
презира всички думи, но ги трупа,  
додето като него се стопят.

Преди със сребърници да ги купят.

## НА БАИР - ЛОЗЕ

Когато настояваш "Говори ми!",  
а аз мълча - по-бяла от прането,  
спасявам те от себе си, любими.  
От тежестта на мъртвите небета.  
Така е редно - всеки да отгледа  
небетата и сам да ги оплаче.  
Харесва ми нетрайната победа,  
с която толкова щастливо крачиш.  
Не бих посмяла да те спъна в строя.  
Любов ли?! - хрип - сама ще се откърти.  
Омръзна ми за мен да пада Троя.  
Не искам да ме радват чужди смърти.  
Не можеш мойте смърти да ми вземеш.  
Не мога да съм "твоего момиче".  
Аз сея песни - жъна реквиеми.

В останалото време те обичам.



Диана ПАВЛОВА

\* \* \*

**СЛЕД ПРЕЛОМНИ, ВИСОКИ ВЪЛНИ**

се понасят мътилка и тиня.

И към дъното дълго таи

горестта им, преди да отmine.

Ако в теб е така, не пиши!

Не помагай сред гняв и стихии

да се давят невинни души,

вместо чиста вода да отпият.

**НА ДОГОНВАЩИЯ ЗАЛЯЗВАЩОТО СЛЪНЦЕ**

Ти, който тичаш с този куфар все напред,

поспири да си отдъхнеш под липите,

нагазил в нивите да набереш букет

от слънчогледовите златни пити.

Сърцето ти тупти на двоен ход,

душата го догонва уморена,

не чувстваш аромата на живот,

не виждаш силата си притаена.

А много близо - покрай твоя път -

расте гора и в нейната прегръдка

ще можеш да усетиш как дъхът

отпива от живителната глътка.

Тече река, почиват върхове,

погледай ги един път мълчаливо,

погледай разтопеното небе

и залезът пусни да си отиде.

*Околчица/41*

\* \* \*

ПОЕМИ ДА ПИША сега -  
не е време.

Чакат да бъдат прочетени  
толкова други поеми,  
толкова други стихове  
чакат за възкресение -  
да оживеят в сърцето ми,  
да продължат чрез мене.

И да обичам сега -  
не е време.

Може би друга съдба  
отредена е.

Друго - преди любовта -  
да се сбъдне.

Друго - преди песента -  
да осъмне.

Моите малки трепети  
ще почакаат,  
ще отлежават пазени  
в полумрака.

Толкова други поети  
чакат да бъдат спомнени,  
толкова друга любов  
чака да бъде запомнена.

\* \* \*

АЗ ГОРЯ. НА ТОЗИ СВЯТ -  
светъл, буен пламък!  
Но горя над водопад -  
над вода и камък.

Няма да ме угасят  
нито дъждовете,  
нито силната вода -  
винаги ще светя!

А и някога, преди -  
в изгреви познати -  
ти си виждал как гори  
огън във водата.

## В СТРАНАТА НА ШЕКСПИР

### I.

От домашните ни гнезда, които в годините на прехода допуснахме да станат неуютни, излетяха младите птичета и потърсиха спасение в чужбина. Хиляди са българските майки и бащи, които замръкват и осъмват с мисъл за синовете и дъщерите си: Как са, оправят ли се, приема ли ги чуждата земя?

Отиде в чужбина и моята дъщеря Сребрина, вярно, при човека, с когото живее, но - в чужбина.

Миналата година летяхме със сина Стоян към нея в Холандия, тази година, преди Коледа - за Англия, където ще пребивават с Хари три години.

Какво знаех за "Старата госпожа"? И много, и малко. Изчел съм достатъчно литература от най-видните ѝ писатели, малко история и справочници за съвременното ѝ развитие.

Знаех, че Англия е сред водещите страни в света по промишлено производство, че е със силно развита електроника, авиационна, фармацевтична, химическа, полиграфическа, дървопреработваща промишленост, черна и цветна металургия. От шелфа на Северно море добива нефт и газ. Но едно е прочетеното в книги и справочници, друго е с очите си да видиш, да докоснеш, със сетивата си да усетиш страната на Байрон, Шекспир, Дикенс, Стърн, Шели, Бърнс, на Чарли Чаплин, Бърнард Шоу, на Дорис Лесинг, новата носителка на Нобелова награда за литература през 2007 г. ...

Снабдени със билет за отиване и връщане, ние тръгнахме от София, със самолет на британските авиолинии, в не много студен декемврийски ден.

\*\*\*

Какво са три часа, когато пътуваш към скъпи хора! Облачното време не ни даде възможност да погледнем Лондон от високо. Затова пък не бе нужна видимост, за да разберем, че Хитроу е едно от голе-

мите летища в света, че тук буквално всяка минута каца или излита самолет от и за всички краища на света. Жената, която седеше до мен в самолета и казваше, че един път в годината идва в Лондон, при дъщеря си, и един път - в Испания, при сина, а в останалото време тъгува и ги мисли в Пловдив, си взе довиждане с нас и тръгна към своето птиче, млада банкова чиновничка. Спря "показността" на телевизионния водещ Николай Барекков, който пътуваше със съпругата си. Не го чакаха и той се захвана притеснен за телефона - не е добре в мега град като Лондон да няма кой да те приюти или посрещне. Виждахме, обаче, млади българи - съсредоточени, делови, които лесно се оправяха в този огромен и забързан кошер.

Аз съм спокоен - Стоян знае езика, оправя се навсякъде...

Сребрина и Хари ни прегърнаха и ние потеглихме с кола за Оудиъм, селището, в което живеят. Знаеха всичко - Сребрина звъня още сутринта, тъкмо бяхме тръгнали от Враца за летището в София, после се разбраха и Стоян й пращаше съобщения - "пристигнахме в София", "на летището сме", "полетът ще е с 30 минутно закъснение", "тръгваме" ... И сега, заедно, сме щастливи - какво значение има в кой край на света сме!

Сребрина трудно приема преместванията - още в България беше проблем и болка отиването от една квартира в друга. После - Холандия. И тъкмо посвикна - пак преместване - в Англия. Сега, като я питаме - Холандия е чудесна, а все още не може да свикне с "тъпата Англия". Пътьом прави сравнения: в Англия поддържат чисто, но не е като в Холандия, градчетата и селата не са подредени като в Холандия, за поддържането на дворовете и цветните лехи - да не говорим. Ето виж - магистралата е осветена, и то - слабо, само пред Лондон. Нататък - не, другите пътища изобщо не са осветени. В Холандия всички пътища са осветени...

Пристигнахме в Оудиъм. Къщата, в която живеят, е празнично украсена. Още на входната врата е поставено венче от елхови клони, привързано с червени панделки. В коридора и по стълбището за спалните помещения - коледни украшения, голяма елха в хола. Две картини от смолянския художник Васил Бояджиев, барелеф на Христо Ботев, рисунки на Тодор Ваков, голяма библиотека - оформят българ-

ския дух на къщата.

Оудиъм е със старинна история. Сега има военна база, край която е селището с къщите за персонала от базата. И тук всичко е подредено по ранг и по длъжност. Ръководството на базата е в най-просторните къщи, с най-големи дворове. В следващите по големина са командирите на екипажи, по-нататък помощниците, и най-накрая - сержантския състав и обслужващия персонал.

На около 500 метра е селото Оудиъм. Заради старинната му история, може би, къщите в Оудиъм са едни от най-скъпите в цялата област.

На следния ден посетихме кръчмата на Оудиъм - старинна сграда, неугледна, но в центъра на селището, до църквата. Тя е явното вечерно "свърталище" на хората от базата. Две малки помещения с камина по средата. Там ни чакаха колеги и приятели на Хари и Сребрина: Мак и съпругата му Джос, Хес, малко след нас пристигнаха Миц и съпругата му Хедър. В помещението, в което сме ние на една от малките седи стопанинът на кръчмата с едра руса девойка. Неколцина от тръгващите си идваха при него, прегръщаха се и явно си правеха предколедни и Новогодишни пожелания.

Мак е канадец на служба в кралските военно-въздушни сили. С лице, мустак, облекло и поведение - абсолютен двойник на Шерлок Холмс. Съпругата му Джос, вярна приятелка на Сребрина, е австралийка, от шотландско потекло. Кучето им се казва Уотсън. И е тук. Три години Мак служеше в холандския град Амърсфорд, в базата, в която бе и Хари. Навигаторът Миц е шотландец, Хедър, съпругата му, също шотландка, е лекар.

Посрещнаха ни дружелюбно. И веднага се занареждаха чаши с водка, уиски, халби бира. Аз нося павурчето със силна домашна ракия, наливам, Мак я хареса, Миц и Хес също. Настроението е предколедно. Хедър излезе до колата си и внесе два плика с подаръци - за Сребрина и Джос. Вдигат тостове - за българските приятели, за здраве, за щастие. Питат как празнуваме в България, какви ястия се подготвят, какви подаръци си разменят хората.

Отпили сме по две - три чаши и ето идва при мен Мак и казва:

- Ти ще си главен съдия, отсича, и ще кажеш: Не сгреши ли съпру-

гата ми като отвори сама подаръка, който беше за двама ни?

И неочаквано всички се стаиха - да чуят какво ще каже "съдията". Поизчаках малко, да не е кръчмарска реплика, която ще отmine и ей сега ще си зашумят пак... Не, всички мълчаливо бяха вторачени в мен.

Е, няма как, превеждай, Стояне:

- Може би е сгрещила Джос, но преди години, преди колко?, когато е харесала и се е омъжила за Мак... Защото е смятала, че тя ще е най-големия подарък за него. А не оня, пък какъвто и да бил той, който тя е отворила...

И изведнъж блеснаха очите им, израдваха се на думите младите, а Мак стана и ме прегърна.

- Още като бяхте в Холандия - по снимки ви познавах. И съм казал - Джос е мъжко момиче. У нас, в България, това е добра дума. Сега с по-голямо основание мога да кажа: Тя е човек, на който може да се разчита...

Когато Стоян спира да превежда, Хес, дребничкият летец, се обръща към Хари:

- Не е ли малко страшничко да водиш жена, която има такъв брат - едър, огромен. Не се ли малко страхуваш?

- Ще имаш време, ще го опознаеш и всичко ще ти стане ясно - отговоря му Хари.

Мак се обръща към Сребрина:

- Ти си щастлива с такова семейство!

- Не ми ли личи! - отговаря му светнала тя.

А когато се прибрахме в дома им, Сребрина се изчуди:

- Видяхте ли колко хора в крчмата, а само един беше англичанин.

## II.

### СТОУНХЕНДЖ

#### *23 декември*

След обяд тръгнахме за Стоунхендж (Stonehenge) - Камъните. Намира се на запад от Лондон и на около 65 километра западно от Оудиъм. Пътувахме дълго, защото Лондон се "изнасяше" за Коледни-

*Околчица/47*

те и Новогодишните празници, а и защото на магистралата бе станала катастрофа. Край нас преминаха на висока скорост полицейски коли и коли на Бърза помощ и трафикът стана още по-труден. Движехме се по-бавно и от пешеходци - няколко метра и спираме, няколко метра - и пак... Младите се ядосват. Аз откривам в бавният трафик едно предимство - виждат се отчетливо лица, поля, дървета, птици, животни. Оградата на автомагистралата, предпазваща от нахлуването на животни, е дървена. С дъски са оградени и дворовете в повечето села и градове.

Още тук ни впечатлиха едни типични за Англия дървесни видове, които стояха като паметници по пътя, по нивите, по баирите. Високи, с особени, криви клони... И още - многото овце по ливадите, едри овце, които англичаните отглеждат.

Имаше и нещо притеснително - лицата на голяма част от хората в колите. Не, не е само от умората, не е от яда от бавния трафик - почти олигофренни лица, безизразни, отегчени. Има ли нещо деформирано в нацията, плод на кръвосмешението, за което сме слушали?...

Бавно, но се приближаваме към Стоунхендж. От далече се виждат в зеленото поле Камъните...

До скоро се смятало, че историческият паметник в Южна Англия е символ на келтската митология, че е построен от келтите и е изпълнявал функциите на друидско светилище.

Мегалитното съоръжение е било заварено от тях при идването им на Британските острови в последните векове преди Христа, сочат учените след анализ за съдържанието на изотопа въглерод 14 в органични останки с възрастта на паметника.

Стоунхендж се намира на 13 км северно от Солзбъри. Състои се от три обособени части, строени през три последователни епохи, повече от половин хилядолетие.

През XVIII век Джордж Обри изказал предположението, че Стоунхендж е предсаксонско култово съоръжение, построено от келтските жреци - друидите и че е използвано при мистични ритуали.

Учените смятат, че изграждането на съоръжението е започнало през XXI-XVIII век преди Христа. То има кръгов насип с диаметър



97,5 м, височина от 1,8 м и прилежащ ров от външната страна. Ровът сега е запазен само на отделни места. Насипът и ровът имали обща ширина 11 м. Обри е описал 56 кръгли изкопа от вътрешната страна на насипа, в които са намерени следи от погребения, дали възможност по-късно да се направи датирането. Единственият каменен елемент от съоръжението тогава бил менхирът (единична каменна колона), наречен Петъчен стълб, висок 6 м. Петъчният стълб обозначавал входа. Днес все още са спорни тогавашните функции на съоръжението. То може да е използвано като укрепено укрытие, като гробище, като светилище, а може да е имало и много други предназначения.

Около 1700 г. преди Христа тук пристигат "строителите на мегалити" и върху готовата площадка издигат две концентрични окръжности от менхири с единично тегло около 5 тона. Външната окръжност е с радиус 26 м, вътрешната - с радиус 23 м. Камъните са доставени от разстояние около 1,8 километра.

В средата или малко след средата на второто хилядолетие преди Христа носителите на уесекската култура подменили камъните с още по-големи - до 28 тона единия. Все още няма доказателства, както и предположения, по какъв начин са транспортирани огромните камъни от хълмовете Марлборо до Стоунхендж, които се намират на цели 39 километра.

Взаимното положение на менхирите помежду им и спрямо небесните тела - в зимното и лятното слънцестоене, в есенното и пролетното равноденствие - дават основание да се предполага, че съоръжението е служело за астрономически наблюдения и за архивиране на астрономически знания. Именно заради това редица изследователи отхвърлят възможността Стоунхендж да е бил култов обект или светилище. Ала пък е знайно, че в древността астрономията е имала голямо значение за планирането на земеделските работи, познанията се пазели от жреците, натоварени са с религиозна стойност и се прилагали чрез мистични ритуали. Нали и божествата се идентифицират с небесни тела и природни стихии.

С помощта на мегалитите днес учените проникват по-дълбоко в същността и уредбата на човешката цивилизация - каквато е била и как се е променяла. Ето защо и аз се радвам, че бях на това място за

размисъл - в едно от светилищата на човешката цивилизация.

Стоунхедж.

Англичаните са се научили от всичко да правят пари. Рекламиран по добър начин, Стоунхедж е станал атракция. Ограден е с въжета. Билетите за вход (в полето) са 4 и 5 паунда. Продават се още книжка Stonechouge, картички, цял магазин за сувенири има в голото поле. Посетителите, хора от всички краища на Англия, от много страни на света, с фотоапарати, с камери "запечатват видяното", но и оставят своята лепта тук.

Не трябва ли да се поучим и ние, дето земята ни "бъка" от исторически и културни паметници?

### III.

\* \*

Денят е от свободните, които най-много обичам, и които често доставят повече радост от шумните и отдалеч планирани посещения.

Къщата на Хари и Сребрина има просторен, хубав двор. Правоъгълен, с ниско окосена трева, с красиви градински храсти и цветя от двете страни, и с група кипариси в дъното на двора, които Сребрина нарича "гората". Със Стоян сме донесли от България десетина лозови пръчки, мицел от гъби-сърнелки и сега, докато Хари и Стоян оправят антената за българските телевизии, ще зароя в земята лозовите пръчки, ще ги поля, а на пролет ще ги разсадят. Решавам дори да посадя една от тях в най-слънчевия кът на двора. Времето е меко тук - дано се прихване. Мицелът пък поставям на десетина сантиметра дълбочина в "горичката".

Тъкмо привърших и Сребрина изнесе трохи и слънчогледови семки. Постави ги на каменната постелка, на няколко метра от прозорците и стъклената врата на хола, за да може да вижда идващия да се храни птичи свят. Тя "вика" този птичи свят и той и донася на крилето си небето и волната си песен. Има няколко черни и кафяви косове, свраки, черноклюна врана, сойка, катеричка, красивото врабче червенушка с чудния си червен нагръдник, врабченца със синьо на гър-

дите и около шийката (прилича на синия синигер), които не зная как се наричат, мъжки и женски гълъб. Гугутката от вчера строи ново гнездо - вятър ли го е бутнал, нещо друго ли е станало с дотукашния й дом! От сутринта стотици пъти слиза в двора, намира необходимата пръчица или сламка и бързо се стрелка към дървото - гради гнездото. Сега се приближи, взе трошица-две и пак продължи да пренася материал. Мъжкият е два пъти по-едър от нея, но не участва в градежа. Виж, при трохите дойде и дълго се труди над тях...

И при хората понякога е така. При някои хора.

Светът навсякъде е устроен различно, но в основното животът толкова си прилича. Птичките пеят навсякъде еднакво, еднакво се нуждаят от гнездо, топлина и храна. Еднакво се привързват към добрия и бягат от лошия човек. Земята дава едни и същи плодове, блага... Навсякъде майките треперят над рожбите си, пеят им приспивни песни, обгръщат ги с любов. Хората стават сутрин и тръгват - всеки по своя път. Връщат се вечер и са щастливи, ако са се трудили добре, ако са постигнали нещо и ако ги посрещне в къщи човешка сърдечност и доброта.

А защо тръгва да се изтребва този свят, за какво е голямата озлобеност, великото надхитряне, непрестанното противопоставяне?

---

Към десет часа Сребрина и Хари предложиха да отидем до съседното градче Олтън, което е на седем мили от Оудиъм. Подготвихме се набързо и тръгнахме. Времето е слънчево, приятно за път.

Минаваме през ширнало се поле. Тукашните хора се препитават със земеделие. И животновъдство. Виждаме огромни пасищни масиви. Два процента от англичаните се занимават със земеделие - основните култури са пшеница, овес, ечемик, слънчоглед, зеленчуци, картофи. Те самите смятат животновъдството си за главен отрасъл - отглеждат много овце, крави, свине, коне, птици.

Релефът много прилича на нашия, българския - зелени, тучни ливади (но тук сега, в декември, са зелени както у нас през април - явно е влиянието на топлото океанско течение Гълфстрийм), долини, хъл-

мове, изорани ниви. Заглеждаме се в толкова характерните за Англия дървета, които ни впечатлиха още на път за Стоунхендж. Ей ги и сега - истински паметници в центъра на нивите, или на най-високото на хълма - огромни, с особени, криви клони, най-често позеленели от влага, обвити с имел или обрасли с мъх. Аз изказвам съжаление, че няма как да заснема всичките харесали ми дървета, цяла художествена изложба да е станала.

- Време има достатъчно, ще снимаш всичко, което поискаш!- казва ми Сребрина. И прави чудесна метафора. - Тези дървета са с много криви клони, някои дори изсъхнали, но образуват красиви корони. Като самата Англия... Помниш ли лицата в колите на магистралата, при задръстването оня ден? А пък какъв е имиджа на "добрата, старата Госпожа"!

Аз си знам, че времето няма да ми стигне за много неща, така бързо лети то когато децата са около мен, и така крета, когато ги няма. Ще се търкулнат тези двадесет и три дни и както и другото в живота - не заснетите при първото впечатление дървета ще останат не заснети, красивите местности, поля, лъки, къщи, ферми - също....

Колата лети край изорана нива, в която миналата година е засаждан слънчоглед. И се сещам - Блейк казва за слънчогледите: "На слънцето те стъпките броят!"

После следва голяма, много голяма нива, кълновете току са пробрили земната кора, и са превърнали нивата в невероятен бледозелен облак. И пак връщам английския поет:

*Полата ти е пълна със зърна,  
полето е красиво.*

*Ори, засей от своите семена,  
живей щастливо.*

*Да сея в пясъка околоръст  
и тъй да го превърна в плодна пръст?*

Спретнато, като повечето малки градчета на Англия, Олтън впечатлява с многото си и богати магазини, книжарници, църкви, зелени площи с цветни лехи, музейни сбирки, с чистите си улици и пло-

щади. И тук, както и в повечето села и градове, кръчмите са много и на "лични места", препълнени са, пият англичаните уиски, водка, коняк, но най-много се пие бира, "лее се", както се изрази един младеж.

Инак - в клуба на консерваторите е тихо, имаше само един посетител. В редакцията на местния вестник "Alton Herald" - изпълваха следващия брой с реклами - за къщи, дрехи, дивани, спални, столове, детски играчки, евтини натюрморти, кухненско обзавеждане, украса за елхите, коли Митцубиши, Фиат, Рено и Пежо., старинни ракли, масички и часовници, чаши за чай и кафе. Почти няма политика на страниците на вестника (както и в предаванията на английските телевизионни канали). Затова пък в градския музей ни посрещнаха учтиво, упътиха ни какво още може да се види в Олтън, без какво впечатленията ни от града няма да са пълни. На всяка цена да видим сбирката с производствата на Олтънските фаянсови фабрики през годините, църквата, къщата на Кромуюел.

През XVI век английските катари дават многобройна армия на Кромуюел, доброволци са му. За нас, българите, е важно, защото катарската "ерес", която се приема като продължение на богомилството, стига и до тук - в Англия. Това е българското духовно влияние над Великобритания.

Оливър КРОМУЕЛ е роден през 1599 г. в Хънтигдън. Учи в Кембридж. Добър оратор, младия Кромуюел прави име с участието си в Късия Парламент през април 1640 г., където представлява семейството си, и в Дългият Парламент от август 1640 до април 1660 г. След като Чарлз I разорил държавата, и в опита да наложи в Шотландия нов молитвеник е победен, шотландците поискали 850 паунда на ден. Дългият Парламент отказва финансиране на краля, а през 1642 г. лишава Чарлз от правомощия и поставя армията и флота под парламентарен контрол. Кралят събира армия на север и на 22 август 1642 г. напада Парламентарните сили при Нотингам.

След 157 г. Англия отново е в Гражданска война.

Когато силите на Парламента са разбити при Хъл (1642 г.) от кавалерията на Чарлз, Кромуюел решава да създаде добре обучена кавалерия. А е способен военен командир. С новосъздадената кавале-

рия побеждава силите на краля в битка при Нейзби. Чарлз е екзекутиран през 1649 г. , но от 1646 г. Англия се управлява от Парламента.

Английското общество е разделено. На власт е армията. През 1648 г. Кромуел отстранява 110 души от Дългият Парламент. Премахната е монархията, тайният съвет, съдилищата на хазната, адмиралтейството, Камарата на Лордовете е изравнена с тази на Общините.

Вниманието се насочва към вълненията в страната. Кромуел побеждава левълерите при Бърфорд. Армията му избива 40 процента от ирландското население. С победата над шотландските въстаници, които се борят за възстановяването на Стюартите на трона, приключва Гражданската война.

Кромуел разтурва Парламента на 21 април 1653 г. Свикан е нов пуритански парламент. Разпуска и него. Управлява еднолично. Новият парламент е съставен преимуществено от негови привърженици, но независимо от това той си отвоювал право на вето върху решенията му. Кромуел се превръща от главнокомандващ армията в лорд-протектор на Англия.

Умира на 3 септември 1658 г. Две години след смъртта му монархията е възстановена.

Ние вървим по улицата, на която е църквата, а на отстояние двадесет - тридесет метра от нея се намира къщата на Кромуел. Бяла спретнатата къщурка, биха казали у нас, залепена за други две, също бели спретнати, надпис и нищо повече. Няма вход, няма указател кога и как може да бъде посетена. Сребрина влиза в кафенето, което е в съседната къща и след малко ни вика да влезем и ние със Стоян. Трима души, двама мъже и една жена, стоят до печката и жената казва, че мъжът, който седи от дясно, може да ни каже повече.

- Кромуел не е живял в тази къща, той дори не е присъствал на сражението, което е станало наблизно.

- А защо тогава е реставрирана къщата, защо е обявена за "Къщата на Кромуел"? - питаме.

- Върши работа, привлича туристите. И задоволява нечии интереси...

Не намерихме друг, който да потвърди, или отхвърли казаното. И

си тръгнахме леко ядосани, но и решени да се върнем пак и да разберем истината за тази къща.

Името на Кромвел е част от историята на Англия. Кой и както да спекулира с него - няма как да изтрие неговата роля в историята на страната. Къщите може да са негови, може да не са. Името няма кой да му вземе... Не затова ли Байрон се провиква:

*Когато на дедите ми гласът  
духа ми скръбен призове на път  
и яхнал вятъра, той полети  
над морска глъб и стръмни висоти*

.....

*... И моя епитафия тогаз  
дано е мойто име между вас.  
Не ме ли то прослави по света,  
аз друга слава никаква не ща.*

( "Фрагмент",

превод Григор Ленков и Любен Любенов)

#### IV.

\* \* \*

29 декември

### ЛОНДОН

Сутринта на 29 януари със Стоян решихме да не будим другите с нашите сутрешни упражнения и излязохме да бягаме по Чърчил авеню в Оудиъм - студено е, остър вятър вее от запад, но е ясно - слънчев ще е денят. По-късно, на закуската, изведнъж обявиха: "Ако всички се чувстват добре - да тръгнем за Лондон."

И тръгнахме - с колите до Хук (Ноок), от там с влак за Лондон. В Лондон е трудно да се оправи човек с кола, много зони са забранени, или пък искат сериозни суми, за да се влезе в тях. А влака, с който пътувахме, е топъл, чист, и след четиридесет минути бяхме на Лон-

донската гара. Няма защо да описвам, че човешкият поток тук е огромен, че в този кошер можеш да чуеш всякаква реч, да видиш лица от всички раси.

Току след гарата е голямото "виенско колело", за което се оказва че предварително са ни закупени билети. Аз имам, може би заради колебанията в кръвното, притеснения от високото, но младите ме убеждават, че гледката е невероятна, не си струва да се лишавам от това преживяване. А опашките и тук са огромни - и ние потегляме в един от човешките потоци. Напрегнатата ми мисъл връща думите на Алеко Константинов, който в "До Чикаго и назад" пише за прекарания ден в Лондон, "в града на най-крайните противоположности: в града на хладния егоизъм и модния алтруизъм, на безчетните богатства и на отчаяната бедност, на разкошните дворци и на гнусните свърталища, на съзнателната трезвеност и на разгулното пиянство, на евангелската нравственост и на грозния разврат..." Ще се потвърдят ли думите на големия български писател от преди повече от век, или времето е изменило големия град! Лондон все пак е една от "световните" столици.

Наистина е неповторима панорамата, която се открива от тук.

Темза, с десетките и стотици плавателни съда по нея, мостовете, Парламента, Биг Бен, Телевизионната кула, Британският музей, старите паметници и новите административни и жилищни сгради, десетките огромни кранове, в помощ на продължаващото, днешно строителство...

Времето е като по поръчка - слънчево, бистро, видимостта е чудесна. Стоян непрекъснато снима, защото във всеки момент картината се променя, става все по-обемна, всеобхватна.

След виенското колело тръгнахме пеш към централната част на града. В невероятния човешкият поток има хора от всички краища, от всички раси. Най-много, разбира се, бяха младите.

Уйлям Блейк го е изпял или изплакал:

*Какъв велик безброй са, Лондон, цветята ти незнайни.  
На шумни множества нахлуват, седят така сияйни.  
Невинни агънца, ръцете склучват за молитва,*

*Околчица/56*



*невинната им глъч расте, към купола политва...*

**("Разпети петък")**

Двуетажни високи автобуси превозват желаещите, черни таксиметрови коли и много рядко ще се видят частни леки коли...

И ни посрещна един Лондон - красив, старинен, но и нов. Огромни, съвременни сгради се редят една след друга. В ляво ни остана сградата на Парламента и Биг Бен, вървим край централата на Шел, на десетки други международни компании, централи, банки. Красиво... Гигантско... И се радвах, но и се питах: тези ли са същите "пропагандатори", дето говореха за гигантоманията у нас. Да извиняват, но тя от тях е превзета! "Всичко е пропаганда!- отсича Сребрина. - Тук говорят само това, което им изнася!"

Пред паметника на Уинстън Чърчил млади хора рисуваха с тебешир. Аз имам особено отношение към големият английски държавник. Когато и да е споменавано името му, все съм връщал неговите думи:

"За да падне България трябва да падне само София. Тя трябва да бъде изравнена със земята и в развалините и да се засеят картофи."

"В продължение на моята политическа кариера този беден народ (българския) от трудолюбиви и честни селяни се възглавява от чужда на националните му интереси династия и се ръководи от корумпирана и подкупна интелигенция." А на Парижката мирна конференция: "Така се пада на страна, вдигнала ръка срещу своя освободител". "Държава на име България не трябва да съществува."

Англичаните, обаче, го боготворят, заради спасителната му мисия по време на Втората световна война.

Лондон ( London) е един от най-важните глобални градове на света. Населението му е около 7, 5 милиона души. Произвежда 17% от brutния вътрешен продукт на Великобритания. Лондонското сити (City of London) пък е сред основните световни финансови центрове. Правилният изговор на града е Ландън. У нас е придобило гражданственост названието Лондон, останало от транскрипцията от нем-

ски.

Тук на 22 януари 1788 г. е роден Джордж Гордон Байрон. На 16 април 1889 г., в семейство на бедни артисти от мюзикъла, се ражда Чарлс Спенсър Чаплин, който ще мине през мъката на сирашките домове, за да заслужи славата на един от най-великите световни артисти. Деца на Лондон са още икономиста Алфред Маршал, политикът Томас Мор, философът Джордж Мур, писателката Мери Шели, режисьорите Алфред Хичкок и Питър Брук, писателката Сантия Игълс, футболистът Дейвид Бекъм, кралицата на Англия Елизабет II... В Лондон са починали Исак Нютон, Майн Рид, Карл Маркс, Фридрих Енгелс, Георг Фридрих Хендел, Фреди Мъркюри, Джордж Оруел, Георги Марков, Петър Увалиев, Зигмунд Фройд... Малко ли е - да повървиш по стъпките им, да видиш улиците и домовете им, да се вслушваш в ехото, повтаряно от следовниците им.

\*\*\*

Лондонският Тауър ( Tower of London) е едно от най-посещаваните места. Тауър е старинна крепост на града, създадена от римския император Клавдий, а стените и зданията, които виждаме сега, са строени през XI - XIII век. Бил е исторически център на Лондон, първата кралска резиденция, главния военен център.

През XIII в. тук е устроен придворния зоопарк, а през XVIII в. е открит градския зоопарк, който е опразнен, както казват, през 1830 г.

По време на Стогодишната война в Тауър са затваряни знатни пленници. Пленник в Тауър е кралят на Франция Йоан II, а също и Карл Орлеански. Затворничка, преди да бъде убита, е Анна Болейн, майката на бъдещата кралица Елиавета I. Елизавета също е прекарала известно време зад каменните му стени. От тук е и мрачната известност на Тауър като политически затвор, място за политически убийства.

През Първата и Втората световна война е използван като затвор за немските шпиони.

Сега основните сгради са превърнати в музей и оръжейна палата. В музея се съхраняват съкровищата на британската корона.

Официално Тауър още е кралска резиденция.

В дясно пред нас е Тауър Бридж (Tower Bridge), един от най-известните и изключително красив мост над Темза, назван така заради близостта до старинната крепост.

Напоследък от Юнеско настояват да се впише Лондонският Тауър в списъка на онези обекти от световното културно наследство, които са под заплаха. Заплахата е предвиденото строителство наблизко, в Лондонското сити, на няколко небостъргача, единият, в близост до Темза, ще е 306 метра - най-високата сграда в Лондон. Двеста метра ще е и сградата на "Минерва". Два от небостъргачите ще са на няколкостотин метра от Тауър.

Присядам на една скамейка да почина, но продължавам да се заглеждам внимателно в лицата от многобройния поток: млади, жизнени, небрежно-артистично облечени, разговарят възбудено, разменят си усмивки и поздравя. И лека-полека се изчиства онова мрачно наслоение от магистралата преди няколко дни.

По какви закони мисълта се пренася толкова далеч, при четено и запаметено от години, и услужливо го поднася именно тук, в центъра на шумящия и жужащ Лондон?

През 1857 г. Лев Толстой е в Париж, работи много, но се откъсва от писането и придружава болния Тургенев до Дижуа. Тургенев: " Той (Толстой, б. а.) седи не до камината, а вътре в камината, където пламъкът е най-силен - работи усърдно и изписва страница след страница."

На 16 февруари Тургенев пише на Херцен: "И Толстой ще дойде в Англия; ти ще го обикнеш, надявам се - и той теб."

Срещнали се - Херцен се видял на Толстой стар, силен, оригинално мислещ. Толстой се сторил на Херцен човек шурмуващ непрекъснато и всичко.

Запознали се, запомнили се завинаги.

Но не се сближили.

## V.

Ние се отправяме към Бъкингамският дворец. Вятърът е остър, студен, но пък за сметка на това денят е слънчев, небето е прозирно, видимостта - чудесна, Стоян, Сребрина и Харм са доволни, че ще направят хубави снимки.

Бъкингамският дворец е официалната лондонска резиденция на британските монарси. Казват, че е най-големия действащ кралски дворец в света. Първоначално е построен за херцог Бъкингам, в 1703 г. През 1762 г. крал Георг III го превърнал в своя частна резиденция и 75 години е преустройван. Официално е обявен за главна резиденция на британските монарси при встъпването на престола на кралица Виктория в 1837 година. Тя извършила последните строителни и преустройствени дейности. Бъкингамският дворец има 600 стаи, заема територия от 20 хектара, 17 от които са парк. В двореца е разположена огромна картинна галерия, кинотеатър, басейн, поща. Обикновено през август и септември всяка година кралицата напуска двореца и вратите му са отворени за посетители.

Тук е мястото да кажем, че Англия е парламентарната монархия. Парламентът се състои от палата на лордовете и палата на общините. Палатата на лордовете е с около 1200 наследствени и пожизнени перове и лордове, двама архиепископа и 24 епископа на англиканската църква. Богатата класа не изпуска властта - наследствено и пожизнено. Вярно, сред тях има достатъчно достойни граждани. Но властта е "запазена" за перове и лордове, независимо дали са таланти, подготвени, можещи. А няма система, която да изведе наследствените можещи към върховете на държавното управление. Тогава не е ли предпоставено, още при съставянето на управлението, чии интереси ще защитава то?

Палатата на общините се състои от 659 избрани за 5 години депутати.

Около 1000 души са в централната изпълнителна власт: правителство, състоящо се от членове на кабинета, министри, които не влизат в състава на кабинета и младши министри.

Издигнатото знаме над Бъкингамският дворец показва, че кралицата на Англия Елизабет II, днешния му обитател, е тук.

Красиво е. Богатско е. Пренаселено с народ. Туристи и гости от цял свят, англичани от всички краища на острова се тълпят пред парадния вход, правят снимки - на войника на пост, на Двореца, на паметника на кралица Виктория, на себе си на фона на Бъкингамския дворец.

Хари, който още от Холандия говори с уважение за английските си колеги и за държавата Англия, е особено радостен тук, пред Бъкингамския дворец. И горд. Ние с майка му и баща му забелязваме това му състояние. Стоян и Сребрина тихо наслаждат красота в очите си, но и в спестовната книжка на цифровите си фотоапарати. И от там, който поиска, може отново да "възкреси" не само Двореца, парадния вход, паметника, парка, но и много интересни детайли, незабравими лица и изражения.

Моята мисъл броди из неизбежното. Защо златото и властта не са обичали таланта в никое време, защо са отхвърляли гениалните хора и гениалните творби?

Александър I казал за Пушкин още в началото на творческия му път: "Трябва да бъде пратен в Сибир: наводнил е Русия с възмутителни стихчета, цялата младеж ги знае наизуст."

Чоглаво е, много е чоглаво на големството - цялата младеж знае и преповтаря не неговите думи, а думите на някакъв поет.

И Джордж Гордон Байрон е "обичан" по особен начин. "Блудният син", романтикът, който поставял Свободата над всичко, даже над поетическото си творчество, е принуден да напусне Англия. Най-напред се присмели над книгата му със стихове. Новостта и смелостта не се понравила на литературните консерватори. А в 1816 г., под зловните коментари на света и продажните журналисти, напуска Англия завинаги. Изрича остро: "Аз обичам своето отечество, но не и своите съотечественици." Както и мъдростта: "Този, който не обича своята страна - не може да обича нищо."

И отива да се бори за свободата в Италия и Гърция.

Още в Москва, в 1965 г., бях впечатлен от стиховете му:

*Околчица/61*

*Бегу от самого себя,  
Ищу забвенья, но со мною  
Мой демон злобный - мысль моя,  
И в сердце места нет покою.*

*И още:  
О, ако бях роден с крила,  
щях волно да се извия  
над мрака, над тълпата зла  
и там да се успокоя!*

## ПЪТУВАНЕ КЪМ ШЕКСПИР

Националният поет на Англия, "бардът на Ейвън" или "лебедът на Ейвън" Уилям Шекспир (William Shakespeare) живее петдесет и две години и е написал 38 пиеси, 154 сонета и множество поеми.

Не само го смятат за ненадминат талант, той наистина е ненадминат. Горда със своя син, Англия нарича ренесанса си "Шекспиров период".

Ние вървим сега - от Бъкингамския дворец към Шекспировия театър. Вървим пеша през аристократичния квартал, в който живеят близки до кралския двор и висши управници на страната. Търсим спирка на метрото, за да се приближим към мястото, където е кънтяла речта и са отеквали стъпките на най-големия поет на Англия и на света.

Минаваме край Уестминстърското абатство, където се извършват коронациите, сватбите и погребенията на кралското семейство. Аз правя снимка на Стоян и се майтапя, че като нищо би могъл да участва едновременно в сватба и коронация тук.

Стори ми се дълго това наше пешеходство, но пък денят беше слънчев, слънчево бе и моето настроение преди толкова очакваната "среща". В метрото се оглеждам - наистина има много млади хора в Лондон, и много "чужденци" - индийци, китайци, японци, араби, русна-

ци, украинци, поляци, чехи...

Слизаме. Тръгваме по моста над Темза. От тук се вижда бялата сграда на Шекспировия театър. Ние със Сребрина и Стоян вървим напред, Хари поизостана с майка си и баща си. За Харм явно е изтощително дългото ни пешеходство, за Бетси - също.

Посред моста спряхме и ние. Възхитени. В ясният следобед от тук се виждаше огромната сграда на Националния театър, както и Виенското колело, на което се качвахме още при пристигането. Отдясно - светещите на слънцето златни орнаменти по сградата на Парламента и величествения Биг Бен. От ляво - катедралата "Сейнт Пол", "символичното сърце", както лондончани я наричат. Третата по големина в света.

Като преминахме моста по каменно стълбище слязохме на крайречния булевард. Сребрина постоянно снима, кара ме да спра, да заста на тук, и там, харесват ѝ реката, мостовете, плавателните съдове, оригиналните постройки. И ето ни - на петдесетина крачки от театъра. Гледам натам и съм в някаква особена възбуда... Ето, той слиза по стълбите към Темза: бледо лице, горящи очи, дълги черни коси, страст и сърце - за всички в тоя свят. Заглежда се в мътните води и укорявайки се за случващото се в този красив, но и недостоеен свят, му прави най-достойната дисекция:

*...заслугата да виждам просекиня,  
и глупостта - в костюм със бисер шит,  
и честността - удавена във тиня,  
и простият език - немил-недраг,  
и пъченето - признак за наука,  
и чистото моминство - във бардак,  
и почестите - пръскани наслука,  
и нрава строг - покварен от властта,  
и гордото достойнство - на заплата,  
и творчеството - с вързани уста,  
и правдата - във служба на лъжата.*

(Сонет № 66)

"Отнемете го от Англия и вие тутакси ще видите как ще потъмнее

*Околчица/63*

святкащият блясък на тази нация. Шекспир облагородява облика на Англия" - казал го е Виктор Юго в 1864 година.

Връщам думи, казани за него от Хайне, Гьоте, Пушкин, Достоевски, Ромен Ролан...

- Ще изчакаме малко Хари и родителите му. Тъкмо аз ще поснимам - вплита се гласът на Сребрина. - Как си?

- Жив съм. По-жив от всякога...

Георги Марков от Лондон, в своите "Задочни репортажи за България", в оня къс "Българин ли е Шекспир", пише: "-Колко съветски постановки имате? - пита полковникът и сам си отговаря. - Пет?

А колко английски? ... Трийсет и седем!... Трийсет и седем!...

- Я не ми говори глупости! От тия 37 английски пиеси 36 са различни постановки на Шекспир."

Георги Марков се противопоставя в този откъс на намесата на тайните служби на тоталитарния режим в репертоарната политика. Ала истината е, че през всичките години английските класици, и особено Шекспир, са превеждани, издавани у нас, а техните пиеси са играни много често в българските театри.

Долу тече, шуми реката и аз връщам думите на Максим Горки: "Шекспир, Балзак, Толстой - ето според мен трите монумента, които човечеството си е издигнало на самото себе си."

Как бог дава дни, а животът възможност!... През 1966 година бях в Толстоевата Ясна Поляна, ето ме сега, след сложни здравословни проблеми, пред Шекспировия театър в Лондон... Разбира се, благодарение на моите малки сърчица Сребрина и Стоян, на Хари...

## VI.

### ПРЕД ТЕАТРАЛНИЯ ДОМ НА ШЕКСПИР

Уилям Шекспир е роден през 1564 година в град Стратфорд на Ейвън. Той е третото от осемте деца на заможен производител и търговец на ръкавици и изделия от кожа от Снитърфийлд и на дъщеря на богат селянин. Осемнадесетгодишен се жени за Ан Хатауей, 8 годи-



ни по-възрастна от него. Тя му ражда три деца - Сюзана и близнаците Джудит и Хамнет.

Занаятчия, учител, работник в адвокатска кантора, актьор в пътуваща трупа, Шекспир пристига в Лондон през 1588 г. и се установява като актьор и драматург. Забелязали таланта му веднага, и веднага започнала завистта. Робърт Грийн го нарича "първенюшка гарга, красива с нашите пера, която със своето тигрово сърце е загърната в мантото на актьора.... Той е точно толкова способен да се изразява в надутото многословие на белия стих, колкото и повечето от вас, и бидейки абсолютно по йоханески едно момче за всичко, той е само в рамките на собствено си самомнение единствената разтърсваща сцена в страната."

Бездарието и завистта навсякъде са едни и същи!

В края на 1594 Шекспир е частично собственик на Мъжете на Лорд Чембърлейн - компания за театрални представления (носеца името на нейния спонсор). Популярността на "Мъжете" е много голяма. Ето защо след смъртта на Елизабет I новият монарх, коронясаният Джеймс I (1603 г.) покровителства компанията и тя става популярна под името Мъжете на Царя.

През времето на престоя си в Лондон Шекспир пише поемата "Венера и Адонис", хрониката "Ричард III", комедиите "Укротяване на опърничавата" и "Напразните усилия на любовта". През 1595 г. пише трагедията "Ромео и Жулиета", хрониката "Ричард II" и комедията "Сън в лятна нощ". През 1596 г. получава титлата "джентълмен". Играе главна роля в пиесата "Всеки има своя хумор" на Бен Джонсън.

За седем години (1593 - 1599) пише 154 сонета. Става акционер в построения през 1599 г. театър "Глобус" - най-щастливия нов театър - за него Шекспир създава "Дванайсета нощ", "Хамлет", "Отело" "Крал Лир", "Макбет".

Връща се в Страдфорд - 1609 - 1610 г., после пак е в Лондон. Създава трагикомедията "Бурята" и хрониката "Хенри VIII". 1613 година изгаря театър "Глобус" и Шекспир отново е в родния град, където след три години умира на рождения си ден. Погребват го там, където е кръщаван преди петдесет и две години - в църквата "Света тро-

ица" в Стратфорд на Ейвън.

Но на това място, където сме сега, в този театър, Шекспир е бил по-жив от всички живи, една от най-чувствителните струни на света, едно от най-големите му дарования.

Хари, Харм и Бетси пристигнаха и ние влизаме в малкия двор на театъра.

Сградата на Шекспировия театър нито е много голяма, нито е много красива. Бяла птица, с прошарени от черно дърво крила.

На плочите, по които вървим, са изписани имената на актьорите от театъра, а на черна дъска - времето, в което може посетителите да видят театралния салон, сцената, гримьорните, музея на театъра. Потокът тук е постоянен - хора от всички краища на Англия, хора от всички краища на света идват - да се докоснат до Шекспировите места, да стъпят там, където са ехтели стъпки му, да влязат в залата, в която е звучал гласът му, да видят сцената, на която е биело учестено сърцето му.

Като си помислим само - какво обемно и колко талантливо творчество е създал големият син на Англия: трагедиите "Макбет", "Ромео и Жулиета", "Хамлет", "Отело", "Крал Лир", "Тит Андроник", "Антоний и Клеопатра", "Юлий Цезар", "Троил и Кресида", "Тимон от Атина", "Кориолан"; комедиите "Сън в лятна нощ", "Много шум за нищо", "Комедия от грешки", "Всичко е добре, когато свършва добре", "Както ви се харесва", "Мяра за мяра", "Укротяване на опърничавата", "Дванайсета нощ", "Венецианският търговец", "Напразните усилия на любовта", "Двамата веронци", "Веселите уиндзорки", "Двамата знатни сродници"; романсите "Бурята", "Перикъл", "Цимбелин", "Зимна приказка"; Историческите драми "Ричард III", "Ричард II", "Хенри VI" - част 1, "Хенри VI" - част 2, "Хенри VI" - част 3, "Хенри V", "Хенри IV" - част 1, "Хенри IV" - част 2, "Хенри VIII", "Крал Джон"; апокрифните "Едмънд Храбрият", "Едуард III", "Сър Томас Мор". А още е автор на непреходните Сонети, на стихотворенията "Венера и Адонис", "Похищението на Лукреция", "Фениксът и Гълъбът", "Влюбеният пилигрим".

Създал един цял свят - по-художествен и по-добър от действителния.

Аз съм горд - разказвам на любопитните холандци как българският поет Валери Петров преведе по-голяма част от творчеството на великия англичанин. Казвам им чутото от специалисти, включително и от англичани, че някой от преводите на български съперничат по художественото си майсторство на оригинала. Обяснявам, че българските театри постоянно, през всичките години на съществуването си, са поставяли пиесите на Шекспир, които са се превръщали в празници за любителите на театралното изкуство.

Накрая влязохме да прием кафе в Международния център. Цялата "стена" към Темза е остъклена и посетителите могат да се любуват на прекрасната гледка.

Вятърът се беше усилил, а и свечеряваше, вълните на Темза потъмняха, разшумяха се... Ние пиехме силното кафе, всеки бе потънал в размислите си, в "успоредиците" между представи, било и видно.

А пред нас, и в нас, театърът на Шекспир продължаваше...

Хайне: "Той умее да запълва белите места в историята. Така правдиво рисува характерите на своите крале - понякога можеш да помислиш, че говори един английски писател, който цял живот е бил канцлер при краля, когото въвежда в тази или онази драма."

Достоевски: "Шекспир - това е пророк, изпратен от бога, за да ни възвести тайна за човека, за човешката душа".

Ромен Ролан: "Най-великите майстори на хармонията според мен - това са Шекспир и Гьоте. И единият, и другият са решили задачата да примирят непримиримото: мечтите и действието, песимизма и оптимизма, идеала и действителността".

Гьоте: "Шекспир, той е същество от висша категория, към който аз гледам отдолу нагоре и което умея да уважавам".

Уолтър Скот: "Глупците бърбят, че съм приличал на Шекспир. Недостоеен съм дори да му вържа връзките на обувките!"

Хайне: "С Шекспир съвсем не мога да общувам - силно чувствам, че не съм му равен. Той е всемогъщ министър, а аз съм само придворен съветник и ми се струва, че той може всяка минута да ме уволни."

Пушкин: "Как изумителен е Шекспир! Не мога да дойда на себе си..."

Петьофи: "Шекспир! Това име да го превърнеш в планина, тя ще

бъде по-висока от Хималаите; в море да превърнеш това име, то ще бъде по-дълбоко от Атлантическия океан; превърнеш ли това име в звезда, тя ще засияе по-ярко от слънцето."

Жюл Ръонал: "Шекспир трябва да се обича твърде късно, когато си преситен от съвършенство."

Зола: "Всяка негова пиеса е като отделна глава от една голяма книга за Човека."

Юго: "Шекспир, този бог на сцената..."

Тръгваме отново край Темза - на път към Лондонската ж.п. гара, а аз не мога да се откъсна от мисълта за Шекспир. Прав ли е бил Джон Голзуърди, който казвал: "Ако не се е случило така, че Шекспир да стане актьор, или поне ако не е бил тясно свързан с театъра, той като нищо би могъл да промени английския романтичен роман и да изпревари Сервантес, като първи велик романист-реалист"?

Може би - да, може би не. Шекспир е велик драматург и поет и това ни е достатъчно.

## VII.

\*\*\*

На връх Коледа преди обед Хари пусна филм на Би Би Си за сегашната мисия в Афганистан. И в него главните герои са момчетата от тяхната база - неговият командир, съседът, чиято съпруга е бременна и очакват дете, другият командир на въртолет, който живее през три къщи...

Насядали сме в хола, гледаме филма, от който и на смелия човек може да му настръхне кожата, аз поглеждам към майката и бащата на Хари и се ядосвам, че младите решиха да пуснат филма точно на празника...

Защо тази страна, известна в миналото с просветеното си население, каменна и пещерна, стана арена на толкова продължителни военни действия?

Сега ще се прехвърля в дните напред, на 2 януари от Новата 2008 година, когато пристигна момче от базата в Амърсфорд, Холандия.

В отпуск бил летецът, ще преспят със съпругата си у Хари и Сребрина, ще отидат да разгледат Лондон, после пак ще се върнат. Всъщност момчето идваше при Хари, който наскоро се върна от мисия в Афганистан, да го чуе, да разбере и да се поуспокои. На 20 януари трябваше да замине на мисия. За пръв път в живота си... Нормално ли е не знам, но страхът беше изписан на иначе мъжественото му лице. Младите ходиха до Мак и Джос, после до кръчмата в Оудиъм и пак се върнаха. Вечеряха, разказваха си различни случки, а страхът не слизаше от лицето на холандеца и съпругата му.

Защо, мислех си, хвърлят тези млади момчетата в Афганистан? Кой и с какво може да заплати преживения страх преди и по време на престоя им там? Те не казват нищо пред нас, и пред никого, но нима някой вярва, че не се замислят чии интереси защитават?

На 4 януари, на рождения ден на Стоян, дойдоха Мак и Джос, малко след тях пристигнаха от Лондон холандеца и съпругата му. Мак явно искаше да "разхвърля страха", разказваше разни случки, смешки. Холандският летец слушаше внимателно Мак, очите му, обаче, макар и поуспокоени, търсеха "опора" в Хари.

След вечерята продължихме с питиетата край телевизора в хола. Мак взе да говори за бащата на Джос, който му направил много ценен подарък - дал му цялата си колекция от лули...

И понеже е запомнил какво му казах в първия ден от пристигането ни в кръчмата на Оудиъм, пак се обръща към мен:

- Кажете сега за нас!

Аз ви обичам, деца, помислих си, но не ви знам езика. И като казвам нещо, гледам да е твърде простичко, за да може да се преведе. Кое то означава, че не ви казвам същото, което мисля.

Ако Хари и Мак разрешат, започнах, искам да кажа на този млад човек от Холандия - понеже преди два дни видях уплах в очите му - от днес да започне да вярва, че всичко ще свърши добре... И то наистина ще свърши добре. Докато беше Хари в Афганистан държах на компютъра един "пазител", много близък човек ми го донесе от долината на ацтеките. Той ме запази от тежка болест, запази и Хари. Не съм го свалял от там - сега ще пази него... А на теб Мак... Може да са много скъпи лулите, които ти е подарил бащата на Джос, но преди

това, той ти е подарил нещо много по-ценно - Джос... Отскоро ви познавам, но ви обичам както моите деца - Сребрина, Стоян и Хари. Не само през 2008 -ма, бъдете щастливи в живота...

\*\*\*

Ето че и Стоян може да шофира като англичаните от лявата страна на пътя, да се оправя в нова обстановка. И докато Хари е на обучение, ние продължаваме да обикаляме района.

Оудиъм е в област Хемпшир. Като пътуваме от Оудиъм за Олтън минаваме през село Голдън Аот (Златно гърне). Тукашните са производители на селскостопанска продукция. Отглеждат също овце, коне, птици. Къщите са от двете страни на шосето. Високо на баира в дясно се белее голям и красив замък. Казват, че е на член на палатата на лордовете в английския парламент.

В ляво от пътя, на около километър и половина е летището Лазам (Lasham). Там има стотици малки летателни апарати, много частни самолети, инструктори, които обучават начинаещи. Преди Олтън пък, в източната му част са голфигрищата, а край тях - бая богатски къщи.

В областта Хемпшир, обаче, най-често разговорите се повеждат към невероятните, по начина по който се образуват и по красотата си, житни кръгове. Няколко са версиите, които разбридат тукашните хора. Според д-р Тернс Мейдън те се образуват от завихрянето на вихър или малко торнадо. Въздушните маси се завихрят в спирален стълб, спиралният стълб притегля атмосферно електричество, с помощта на което се образуват изключителните по своята форма кръгове. Най-често те са в ниви с пшеница и ечемик. Край Стоунхендж например, са заснети многопланови фигури, дълги 300 метра и съдържащи 145 кръга с малък диаметър. Има друга теория, според която житните кръгове се появяват най-често край древни постройки, край значими исторически и археологически паметници. Според поддръжниците й житните кръгове са израз на "колективната душа на Земята". Трети смятат, че тези кръгове се появяват вследствие на кацане на НЛО. Над житни кръгове е замервана засилена радиация.

Все още няма научно обяснение, ала е ясно, че кръговете от година

на година се усъвършенстват. Това усъвършенстване дава основание на отделни хора да смятат, че неизвестен Разум създава фигурите на енергийно ниво.

## VIII.

Три дни преди новата 2008 г. навън е осем градуса, слънчево е, цветя са разцъфнали в саксиите по дворовете и градинките на Уинчестър - не голям, но приветлив, подреден град. Пътгом си мислех, че може би тук са произведени прословутите пушки от американските филми, у нас известни като винчестери (може би заради превода им от руски). Не, не са, американски са си. Но Уинчестър е бил столица на Англия в десети и началото на единадесети век. Голям железопътен център е. И е строен край живописните брегове на река Итчен.

Вървахме дълго из централната градска част, цялата пешеходна зона, радвахме се на добри архитектурни решения, на подреденост и чистота. Но основното време бяхме решили да отделим за разглеждане на Уинчестърската катедрала. На път към нея получих стягове в сърдечната област, обади се толкова неприятната, особено когато си навън, тахикардия. Не исках да притеснявам децата, а и родителите на Хари, приседнах на една скамейка, взех изоптин и кордарон, сложих под езика валидол, изчаках докато се поукроти бързия ритъм и макар че стягът се запази, влязох в Катедралата.

Катедралите в Англия са сред забележителните архитектурни обекти. Те е трябвало да внушават (и внушават) величието на църквата. Уинчестърската катедрала също е величествена, изключителен художествен паметник, но в него човекът се чувства дребен, нищожен.

Особено впечатляват каменните арки, под които се върви, стъклописите по огромните прозорци, дърворезбата.

В Уинчестърската катедрала е погребана английската писателка Джейн Остин. Аз приседнах на дървените седалки, в близост до последният ѝ пристан, и мълком се поклоних пред авторката на романите "Разум и чувства" (1795 г.), "Гордост и предразсъдъци" (1796 -

1797), "Абатство Нортангър"(1797 - 1798 г.), "Мансфийлд парк" (1811 - 1813 г.), "Ема" (1814 - 1815 г.), "Убеждение" (1815 - 1816 г.)

Джейн Остин е родена на 16 декември 1775 година. Тя е дъщеря на стипендианта на колежа Свети Йоан в Оксфорд Джордж Остин, който получил наследство в Стивънтън, графство Хемпшир, и на Касандра Ли, дъщеря на дворянин от стар, но обедняващ род. Имала шест братя и една сестра - най-близкия ѝ човек. Живяла затворен живот в малките провинциални градчета Стивънтън, Бат, Саутхямптън, Чотен. Опушвала бутове, правела мед и бира, шиела дрехите на всички в къщи. Четяла много, както и цялото семейството. Обичали Шекспир, Гьоте, Лабрюйер, Ларошфуко, Мариво... Към Валтер Скот се отнасяла с особено уважение и любов. Той ще е от малцината, приживе оценили романите ("миниатюри върху слонова кост") и таланта ѝ. В специална статия през 1816 г. Валтер Скот се възхищава от силата на нейното повествование, от "простия и в същото време комичен диалог, чрез който събеседниците изявяват своите характери като в истинска драма."

Последните дни от живота си прекарала в град Уинчестър... Тук и починала на 18 юли 1817 г.

Не посещавала и не поддържала кореспонденция с никой от големите умове на Европа. В Лондон е била рядко, в столицата не познавала никой извън родствениците.

Обичала театъра. Познавала творчеството на Шекспир. Била изключително чувствителна натура.

Много трудно понесла раздялата с родния Стивънтън. Когато шантажирали сестрата на майка ѝ за извършена кражба, Джейн и сестра ѝ Касандра решили да поделят с нея дните в затвора... Умряла от мъчителна смърт.

Белетристичният ѝ талант не бил признат приживе. Първият биограф на Джейн Остин, племенникът Джеймс Едуард Остин - Ли в мемоарите си през 1870 г. пише, че и най-благосклонните ѝ читатели-съвременници едва ли са я поставяли по-високо от който и да е от множеството модни тогава автори.

И тогава е имало "съветници". Съветвали я да не пише "така", стра-



хували се от социалния смисъл на разобличенията ѝ. Личният секретар на принц-регента Дж. Кларк се обръща към Джейн Остин със специално писмо, внушава ѝ да се откаже от "пагубната страст" към сатирическо изображение. И предлага да пресъздаде образи на благочестив и изпълнен с братска любов свещеник... През март 1816 година Кларк изпраща друго писмо. В него ѝ предлага да напише исторически роман прославящ дейността на Сакс - Кобургският дом!

Наш човек, значи!

Но Джейн Остин, както на първото писмо, така и на второто отговорила с присъщото ѝ чувство за хумор: "Аз не се съмнявам в това, че историческия роман много повече ще способства за моето обогатяване и прослава от тези картини на семейния живот на село, с които се занимавам... Не си и представям, че сериозно мога да се захвана със сериозен роман.... И ако ми е писано нито един път да не облекча душата си със смях над себе си или над другите, аз съм уверена, че няма да успея да завърша и първата глава, преди да ме обесят".

Кой казва, че не били мъжествени жените!

Истинското признание идва едва в ХХ век.

Важно е да разберем: какво е преценило времето?

Приживе само Вирджиния Вулф обръща внимание на "особената завършеност и съвършенство на нейното изкуство". Какво още: тънката и всепроникваща ирония, сложната "организация" на героите, умението на авторката да "влезе" в техния живот и да го пресъздаде за читателите (без никаква сантименталност, без мелодрама), "простия и в същото време комичен диалог, чрез който събеседниците изявяват своите характери" (Скот), безупречния ѝ художествен вкус.

Аз стоях пред гроба на Джейн Остин, болен и тревожен, а мисълта ме връщаше към още един англичанин - Стърн, в чиято ирония "времето се отразило раздробено, лишено от движение". Писателят, който осмьл стария английския роман, придал му нова форма, изпълнена с отстъпления. И сам отстъпил крачка назад, защото съвременето му не уважавало себе си, а той не вярвал и не искал да участва в революционна промяна.

\* \* \*

В програмата на офицерският клуб в Оудиъм е обявена вечер на Робърт Бърнс. Робърт Бърнс е сред обичаните поети и у нас. Наскоро изд. "Захарий Стоянов" отново издаде стихотворенията на Бърнс, в превод на Владимир Свинтила. Сред младите е много популярно неговото стихотворение "В цъфналата ръж" и особено куплетите:

*Ако някой срещне някой  
в цъфналата ръж  
и целуне този някой  
някого веднъж,*

*то нима ще знае всякой  
де, кога веднъж  
някого целувал някой  
в цъфналата ръж?*

Усмиввам се и си припомням, че в ранната младост правех една, харесвана от младите "преигравка" по това стихотворение:

*Ако някой някоя целуне  
сам във цъфналата ръж,  
можем ли да му признаем,  
че е печен мъж?*

У нас е обичана песента по стихотворението на Бърнс "Старата любов". Изпълнява я състав "Тоника".

*Кога и кой ще измени  
на старата любов?  
На миналите златни дни  
и старата любов?*

... ..

*Налей и чашите не брой.  
До горе ги пълни.  
Да пием с тебе, друже мой  
за миналите дни.*

*За старата любов -  
докрай!  
За миналите дни!  
Ти чаша нежност ми подай  
за миналите дни!*

Сребрина е подготвила българското издание на Бърнс - да го покаже на тържеството. И съжалява, че то ще се проведе след като ние със Стоян си заминем за България.

## IX.

Изгрява слънцето, пламва денят - дете с коси от злато. Златните коси се развяват първо по върхарите на дърветата, после слизат в двора на Сребрина и Хари, викат птиците - да ги погаят и да ги стоплят. И пред тая естествена красота на подадени ръце между слънце, птици, треви и дървета човек не може да не се поклони и свали шапка, защото в нея, в края на краищата, е смисълът на живота. И да прегърне и той някого, за да му даде топлина и надежда...

Сега ще се качим на колите и ще тръгнем за заводите на Макларън - Стоян е фен на отбора им от Формула 1. Пътуваме по магистралата за Лондон, след това отбиваме на ляво за Уокинг, градът на Макларън. Не влизаме в центъра на Уокинг, пътят за заводите върви в покрайнините му, хубав горски парк има отляво на пътя. В дясната страна, в началото, са почти еднотипните английски къщи, най-характерното от които са комините - големи, различни, с опит да бъде постигнат художествен ефект, по нататък къщите стават по-красиви и по-богати, с по-широки и подредени дворове. Докато накрая стигаме до супер богатските къщи - вероятно на макларанистите - конструктори, инженери, пилоти...

Както вървим, Сребрина току казва:

- Ето тази къща харесвам! Вижте какъв подреден двор! Прекрасно е!

По нататък пак:

*Околчица/75*

- Я каква чудесна къща! В такава бих живяла с радост.

На една от тези възхити Хари, който днес е с чудесно чувство за хумор, се усмихва и казва:

- Да, но това е "тъпата" Англия!...

( Сребрина, откакто са дошли тук, ѝ е мъчно за България, но и за Холандия, всичко сравнява с Амърсфорд - къщи, градини, паркове, села, хора, особено чистотата и поддържането на цветните градини и зелените площи. И все казва - не мога да свикна с "тъпата" Англия!)

Входа за заводите Макларън е нещо очаровашо красиво. Отделяме се от шосето в дясно, асфалтиран път води до паркинг, но се оказва че той е само за работещите в заводите. Огромни зелени площи, тревата е подстригана на два сантиметра, вишка за охраната. Щом стигнахме до паркинга от вишката слезе човек, заръкомаха и стана ясно, че не може да се гарират колите тук. Ние правим снимки и човекът от охраната отново заръкомаха и тръгна към нас - не било разрешено и да се снима. Но вече имаме снимки на този вход за "макларъните". Самите заводи явно са в ниското, от тук не се виждат. После от рекламно видео се запознахме с тях - красотата им, невероятния архитектурен вкус явно ще карат работещите да имат високи изисквания и към своя труд.

Тръгваме обратно за Одиъм. Минаваме Рединг, града и стадиона, където е играл българинът Борислав Михайлов. На обяд спряхме в ресторантче на левия бряг на Темза.

Кръчмата "Черния лебед" съществува от хиляда и шестстотин години. Когато я открили - била средище на две области. В едната област алкохол се употребявал в едни часове, в другата - в други. И кръчмата има два входа - така продавали по-дълго време алкохол. И печелели.

Сребрина не може да се нарадва на камината, на уредбата в малката кръчма, на погледа към Темза, на стотиците скъпи плавателни съда - малки и големи.

Докато пием кафе с мляко ни разказват, че на това място се развиват събитията от романа "Три души в една лодка" на Джером К. Джером.

Тази кръчма е посещавал роденият през май 1859 година в Уолсон, Централна Англия, и станал популярен с хумористичните си романи и разкази английски писател. Неговите книги "Празни мисли на един празен човек" и "Три души в една лодка" са сред любимите и на българските читатели, с разбираемия и търсен от всички хора по света хумор. А в издаваното от Джером К. Джером списание "The idler" (заедно с Робърт Бар и Джордж Браун Бърджин) са печатали своите литературни творби Марк Твен, Блет Харт, Идън Филипс и др.

Гледах спокойните и светещи на слънцето води на Темза и все ми се струваше, че ще се чуе весел плясък на весла и пред нас ще застанат изпадалите в множество комични ситуации Джордж, Харис и Монтморенси, заедно със своето куче...

Не само тук, навсякъде по света хора тръгват с претоварена "лодка", смятайки, че с много вещи и прекомерно удобство ще завоюват щастието. Всъщност - сами създават угрозата на потъването.

Какво ни казва Джером К. Джером:

*Нека лодката в живота да бъде лека и да носи само онова, което е нужно - уютен дом и прости удоволствия, двама - трима приятели, достойни за това име, едного, когото да обичате и който да ви обича, котка, куче, една-две лули, храна и облекло толкова, колкото са необходими, малко повече за пиене, защото жаждата е опасно нещо.*

*Ще видите, че лодката върви по-леко и не може лесно да се обърне, а обърне ли се, бедата няма да е голяма - добрата и здрава стока не се бои от вода. Ще имате време и за работа, и за размисъл - време да се опивате от слънцето на живота и да слушате музиката, която божественият вятър извлича от струните на човешките сърца край нас...*

Очаквах от някой ъгъл на кръчмата да изгърми запазеният през времето глас на Джером К. Джером:

- Бедността не е порок. Ако беше порок, нямаше да се срамуваме от нея.

- Ръцете на добра жена, обвита около врата на мъжа, са спасителен пояс, който съдбата му е хвърлила от небето.

- Много обичам работата, с часове бих седял да наблюдавам хората, които работят.

Сигурно можем да научим още много неща от тукашните хора, но трябва да си тръгваме, защото, както е казал Дж. Джером: "От прекалено любопитство бил загубен раят".

Боже мили, вярвал ли съм преди малко повече от година и половина, когато за втори път претърпях операция от оня, Назадничавия, този път на ларингса, и когато след самонадеяна постъпка на оперирания ме професор бях на косъм от смъртта, вярвал ли съм, че в година и нещо време ще издам два броя на алманах "Околчица", ще посетя Амстердам и Амърсфорд в Холандия, ще издам първия том от моите "Ранни дългове", избраните съчинения на Живко Сотиров "Морякът, който не знаеше да плува", избрани стихотворения на Траян Първанов "Русата волница - душата ми", посмъртната книга със стихове на Цонка Илиева "Жива съм". И че ще имам възможност да бъда двадесет и три дни в Англия, да обиколя много градове и села, да успоредявам преживяно и прелъгвано от най-големия манипулатор - пропагандата, да се уверявам в известни и в прикривани истини, да откривам стари и нови лъжи.

*И да се вслушам пак в "изповедният" Байрон:*

*Лъжлива вече ми се струваш,  
презираш пъстрата ти врява,  
де сред Изкуственост царуваш  
и сред Чувствителност болнава,  
де сълзи глупави изпръскват  
нашарените ти олтари  
и истинската скръб отблъскват  
зарад измамите ти стари.*

("Романтиката"

превод Цветан Стоянов)

Вървах из градовете и селата на Англия, из полетата и долините ѝ, ала през цялото време мисълта сравняваше и успоредяваше с неща-

*Околчица/78*

та и живота в моята родина, в България. И без да искам пренагаждах за нея стиховете на Шекспир:

*... очите ми, във плен на мисълта,  
способностите свои са сменили*

.....

*Защото всичко - мъртво или живо -  
те виждат само с твоите черти:*

*море и връх, противно и красиво,*

*орел и гълъб - всичко туй си ти!*

*Тъй честна е към тебе мисълта ми,*

*че кара моя поглед да ме маме.*

## X.

Приятелят на Стоян от Математическата гимназия във Враца Иван Търнавски е работник на Застрахователна компания в Лондон. Тази вечер го чакаме на ж.п. гарата в Кук, ще прекараме няколко часа заедно в Одиъм и в 23.30 ч. от тук ще тръгне пак за Лондон.

Иван е лъчезарен млад мъж, с хубава усмивка. Качва се в колата, ръкуваме се, после се обръща към Стоян:

- Свикваш ли с движението в ляво?

Ванчо Търнавски, Калата и Стоян са от някогашния отбор, който защитаваше честта на врачанската математическа гимназия на олимпиадите. Великолепен компютърен специалист, той до преди половин година беше в САЩ, работник на същата компания. В Лондон живее със съпругата си, българка, редовна студентка. Много съм се радвал на приятелството им. Вечер Стоян от Враца, Ванчо, още един техен приятел в Ню Йорк, и Калата от София се свързваха по интернет, играеха бридж и си обменяха информация.

Сега те се радват на срещата си, питат се за най-обикновени неща, а мен ме измъчва трудната мисъл: Защо допуснахме хиляди, стотици хиляди от най-подготвените синове и дъщери на България, в най-хубавата си възраст, да търсят щастието далеч от дома?

\*\*\*

Късно вечерта Стоян прави свое предположение - "откритие" за кривите клони на дърветата.

Лятното слънце в Англия е високо, зимното много ниско. Дърветата протягат клони нагоре в пролетта и лятото, после, в есента и зимата - надолу, търсят слънцето. И в това "търсене" се изкривяват.

И може да е прав, защото не е един вид дърво с криви клони, а бряст, клен, брези, липи... То и човечи сме виждали изкривени от същото търсене.

Дърветата на Англия - с кривите клони, които правят хубави корони, зелените поля, тревата в декември, непочистените гори от падналите дървета, кръчмите с почти еднотипните надписи, дървените огради на домове, магистрали, едрите породи овце, плевенските коне в област Хемпшир, всеки с топло покривало, многото и едри гривеци, особената любов към морето и океаните, към моряшката професия, към небето и самолетите, уискито и хубавата бира, която се "лее" навсякъде - ето част от нещата, които правят впечатление от пръв поглед. Но ние търсехме да видим и скритите неща, да надникнем в стремленията и прозренията на англичаните...

\*\*\*

Двадесет и три дни пътувахме из английската земя добронамерено и с широко отворени очи.

Любопитството, което минава за първи път, ръкопляска на забелязаната красота, плаче при тъгата и се муси на неискреността.

Остроумието минава за пореден път и може да се надсмее на скудоумието, бездарието и догматизма, за хвърли нефта на факлата, която трябва да освети пътя.

Какво знае Англия за нас?

В юни 1876 г. списание "Икономист" тръби: "Свидетели сме на нечуван гняв, без паралел в историята на Англия." Какво предизвика този "нечуван гняв"? Кръвта на убитите българи в дните на Априлското въстание. Тогава излиза и книгата на Шенът "Гладстон и българската агитация - 1876". Много популярен става така нареченият "български въпрос". Същата година, през септември, се учредяват



десетки комитети, асоциации, фондове в подкрепа на въстаналите българи. В ноември се образува национален комитет, наречен Български фонд, който си поставя за задача подпомагането на българите. В декември работниците от Профсъюза на транспорта образуват Комитет по неутралитета. На 10 декември Комитетът се обръща към лордмера за Лондон с настояването: "Англия да поддържа географската идея за България..." Гладстон, който тогава има репутация на морален законодател, въвежда българския въпрос в изострените партийни страсти, използва го за да изведе от идейната безизходица Либералната партия, за съживяване на либералните идеи. Неговият първи памфлет, както и речта му в Блекхийт искат оттегляне на османската администрация от България, сигурността на населението да се гарантира от великите сили. "Спейктър" пише: "Вярваме, че Гладстон... ще допринесе за действия, които отговарят на мнението на англичаните..."

На 8 декември се провежда Националната конференция по Източния въпрос. Предхожда я пробългарска агитация, която разделя политически и държавни дейци. Тръгва слух, че кралицата ще абдикира. На конференцията присъстват изтъкнати дейци като Уйлям Морис - поет и художник, Дж. Ръскин - критик, А. Тролоп - писател, Х. Спенсър - философ... Сред ораторите са личности като Гладстон, Фосет, Фриймън, Тревелиан, Бъкстон, Брайс... Хенри Ричърд, член на парламента, извиква: "Англия трябва да поправи своята грешка към славяните". Дентън иска Англия "да откликне на виковете за помощ от България." Хенри Баркли прогнозира: "Ако турците се махнат от България, българите скоро ще я превърнат в една от най-хубавите и най-плодородни провинции в Източна Европа". Холмз допълва: "... Не бива да забравяме, че от горепосочените страни (Гърция, Сърбия, Румъния, бел. М.Б.) България може да стане за кратко време най-напреднала страна, през чиято територия ще преминат най-важните търговски комуникации от Изток към Запад, които могат за изместят Дунав и Черно море."

И докато английската общественост се изказва в защита на българите, правителството е на противоположна позиция. То приема "с най-дълбоко съжаление" вестта за обявената от Русия война на Тур-

ция. В писмо до Лейърд, Дизраели поучава какво трябва да се направи, за да "накараме да млъкнат и нашите кресльовци и да забравят много скоро неотдавнашните турски жестокости на Балкана". Английският посланик в Цариград получава разпореждане да се работи така, че "руската армия да заеме колкото се може по-малко територия, населена с българските поданици на Султана." По време на войната английски военни вземат участие в бойните действия срещу руската армия (Арнълд Кямбел, Робърт Уйлямс, ген. Вайлентайн Бейкър и др.)

Английското правителство полага "усилия" на Берлинския конгрес да бъде стеснена Санстефанска България. То е категорично против образуването на голяма българска държава.

Много малко, недопустимо малко са знаели английските политици за народа ни. Но драматичните събития от 1976 - 77 - 78 година, разрастването на "българския въпрос" създават възможност английската общественост да се запознае с историята на Балканския полуостров, пораждат интерес у британците към българите, към особеностите на българския национален характер, към приноса на България за културното развитие на Европа.

Какво още знаят на Острова?

На английски са превеждани българските автори Иван Вазов ("Под игото"), Христо Ботев, Димитър Димов, Емилиян Станев, Йордан Радичков, Константин Павлов, Виктор Пасков... Известен в интелектуалните среди е Петър Увалиев, в средите на политиците и МИ-5 - Георги Марков, в театър е играна пиесата на Йордан Радичков "Януари". Преведени са пиеси на Константин Илиев, Христо Бойчев... Много популярен е футболистът на "Тотнъм"(а по-късно на Манчестър Юнайтед), българинът Димитър Бербатов...

\*\*\*

Обикновено пътешествениците хвалят или отричат видяното, без да са положили необходимите усилия да го разберат. Или нямат куража да назоват нещата с истинските им имена. Тук, в страната на Шекспир, като имах достатъчно поводи да се преклоня пред безмер-

ния талант на най-добрите чада на Англия, не можех да не "видя" и другия й "талант" през вековете - да богатее с труда си, но и с труда на други народи, да ползва своите, но и чуждите богатства (злато, скъпоценни камъни, полезни изкопаеми, нефт, дървесина, произведения на изкуството), да защитава свободата си, но и да отнема свобода. Да има винаги два аршина и да прилага само онзи, който е от полза за Англия, независимо дали вреди на други народи.

Трябва да се признае на англичаните умението да "кътат" придобитото, да имат резерв, подкрепа за бъдещите поколения. Вярно е, че от много потоци е текло към Острова, но е вярно също, че островитяните не са го изхарчили набързо. И в семействата възпитават в спестовност.

\*\*\*

Бог знае защо именно тук, в сърцето на Англия, до паметника на Чърчил, човекът, който не е обичал народа и страната ми, се сетих за думите на Толстой, записани в дневника му през 1857 година край Женевското езеро: "Западната цивилизация не може просто да бъде възприета... Миналото също не може да бъде просто изоставено".

\*\*

Ние си тръгваме от Оудиъм, но оставаме тук частица от сърцето си.

Най-чувствителната и най-любвеобилната.

От Лондонското Хитроу потегляме за България. Сега, на връщане, видимостта е несравнимо по-добра. Слънчево е, бистро е. И ние можем да гледаме "от високо" градове и села, Ламанша, двете точки - Кале във Франция, от където Сребрина и Хари тръгват с ферибота за Доувър в Англия, милата на сърцето ми Франция, да се любуваме на великолепие на зимните Алпи, на красивото Дунавско поречие, на страховитите, но и чудесни Балкани...

София се чуди дали да ни приеме - въртят ни над столицата цели двадесет и пет минути. Пилотът съобщава, че правят всичко възможно да получим разрешение за кацане, но е мъгла, видимостта е слаба. Една девойка пред нас обяснява, че снощи говорела с родителите си

и те казали, че София отклонявала полетите за Солун.

Какво пък? Толкова са много българските места по земята.

(Като се прибрах у нас прочетох, че една трета от британците смятат, че Уилям Шекспир е бил крал на Англия, а не драматург. Срамно в това допитване е и непознаването на Оскар Уайлд. Но какво да се прави - времена, хора, нрави...)

Аз бях щастлив да стъпя на земята и да бъда в родните места на ония великани в изкуството, които ни дават опора да вървим в трудния ден и да придвижваме живота напред.

ВАЛЕРИ СТАНКОВ

## ПЕСЕН ЗА МОЕТО МОМИЧЕ

Пия мусони и пея мистрали.  
Дишам тайфуни - издишвам мъгли.  
Мълния в мене саваните пали.  
Матерхорн срива се в мен на скали.  
Степни кобили пръхтят ми в ушите.  
Хълми по Рихтер - гърдта се тресе.  
Ти си ми въздух, вода, хляб, обител.  
Песен и стих, непогинал в есе.  
Ти си ми огънче, дим от лулица.  
Вятър, луна - и парче синя вис.  
В тайни хралупи слетя - улулица.  
Из светлоструите твои съм чист.  
Идеш ми в сън - сякаш мама ме гали.  
Ще ли те видя по трети петли?  
Аз те обичам момиче - едва ли  
знаеш какво е любов да боли.

## ТИХА ПЕСЕН

Тъй както бебето попива  
на мама ласкавите думи  
и кончето развява грива  
напролет в мамините друми,

тъй както в мокрите дъбрави  
се люшва младата тревица  
и славей Господ Бога слави  
с признателната си душица,

тъй както вятърът в усое  
разлистя черните дървета,  
така и ти, момиче мое,  
нахлу в душата на поета.

Ти стори нощите му чисти -  
горчилките му ти отнесе.  
Душицата му ти прелисти  
и пак го възвиси - за песен.

От теб той не поиска много,  
той всъщност си поиска всичко -  
с венчални пръстени пред Бога  
да се представи с тебе - лично.

Бъди добра и милостива.  
Чуй неговите два-три стиха -  
тъй както бебето попива  
на мама песничката тиха.

## ЧАС ЗА МЪЖКО ПЕЕНЕ

Аз бях пролет за теб,  
птичи крясък и дъжд,  
снеговей, цвят в април,  
листопад в ненадейна вихрушка.  
Моят поглед те срина -  
беше поглед на мъж,  
седемструнна дъга -  
ти над мен от небето слетя,  
над душата ми тихо се люшна.  
Ти си извори,  
изгреви, път из степта,  
мъжка песен със светло начало.  
По ятата на птиците стих ти чета -  
и стихът ми облича те в бяло.  
Ти бе моя в ръжта -  
беше цъфнала ръж,  
беше моето огнено лято.  
Беше шемет жена,  
аз бях шеметен мъж -  
бях водачът на птичето ято.  
Беше стих, стон и сън,  
беше сребърен звън -  
беше звездна нощта от светулки.  
Ах, как нищичко друго  
от Бога не ща  
пред концерта  
от смъртни  
цигулки!

## МЪЖЪТ, КОЙТО ВИНАГИ СЕ ВРЪЩА

Тя го гледа - не може да диша.

Тя سماлява се - дъх и душица в едно.

Тя за него пустини ще мине - в тундрасала киша  
ще намери за него от какво да му смели брашно.

Тя на камък ще стане - тя темел ще му легне на прага.

Щъркелица - ще кацне - и ще вие за него гнездо.

Ще погледа как кастри от дряна нова пътна тояга  
и ще чака да дойде - тъй както се чака Годо.

Тя ще точи във избата винце - и ще пийне самичка.

Тя - прозорец, врата, праг и песен за дългия мъж,  
който все се завръща - с душица на прелетна птичка -  
уж се връща завинаги

ала истински - само веднъж.



## НЕДЕЛЯТА НА АВРААМ И САРА

Добре - някой ден ще ти дойда и ще ти се предам.  
На цялата Божия азбука ще ти се разстеля -  
като древната бяла брада на татко Авраам  
ще ти се дам да ме имаш на моминската ти постеля,  
ще съм слънчице, вятър из чепкани сури мъгли,  
ще съм скрежове, облаци, песен и дъжд на завеси,  
ще нагъна на диплоци твоя дъх и душица, топлите ти поли,  
цяла нощ ще те питам дойде ли си вече, къде си,  
ти си вихрове, висове, ти си слънчице в синята вис,  
ти си шеметът светъл, без който самин ще се срина,  
аз от кал съм замесен, но ти ида светулково чист,  
както Господ яви се из пламтящата твоя къпина,  
пожелай си небе - да ти бъдат далечни безмери,  
да летиш из словесните бездни - свистящи криле,  
ако нейде ме стигнеш, речи просто "Добра стига, Валери",  
и опитай да минеш с мен през моето зимно поле.  
Тя от Бога дойде - тази твоя прекрасна неделя,  
из която Авраам изненадано Сара позна.  
Предавам ти се мила - падам на чистата ти постеля  
и те вдигам над мен - моя вечна и свята Жена.

## МАЛКА ЖЕНА С GSM ГОВОРИ В ЗИМНИЯ ВХОД

Аз те виждам - трепериш в зимния вход с джиесема в ръка,  
всеки миг през вратата ще хлътне - замръзнал - мъжът ти,  
ще те пита с кого си говориш сладки приказки - и ще пита така,  
докогато не кажеш святата истина - и му станат очите мътни.  
Нищо да не издумаш - той всичко в спрелия миг ще прозре.  
Отколе беше - не те е виждал толкова чиста, румена, бяла -  
а в ушите ти пламнали ще реве и ще стене моето Черно море,  
вълноломът на Варна като кит самоубиец ще отплава към Галата.  
Ще ме виждаш как махам на кораба, тръгнал нанейде от кея,  
или седнал на пейката в парка, си броя листопада листо по листо.  
Ще плющи в теб въпросът ми - имаш ли, мила, поне малка идея  
как без теб да живея - и защо да живея - това е въпросът - защо?  
Направи му кафе, разлисти старо списание или вчерашен вестник,  
кажи му че си говорила с някой стар педофил, сексуален маниак,  
който те е прикоткал във входа, почерпил те е, изпял ти е песничка  
и сега те очаква на лете - и колибка от вършини вдига на морския бряг.  
Говори му за мача, за ланшния сняг, за верото и развода на Мик Джагър.  
Не му казвай мъжо, фурната не работи - а аз искам баница да пека.  
А когато поще след по света и у нас - миг преди филма без теб да си ляга,  
застани му категорично, спри го и му речи - мъжо, къде дават така?  
Мимоходом го целуни - затвори крема за бръснене и доизмий пяната,  
тури телефончето на режим вибрация - смени още утре познатия пин код.  
Легни си до него - и бъди толкова хубава, колкото в спомена ми остана -  
една хубава, хубава, хубава - малка жена с джиесем във студения вход.

## ЖЕНАТА, КОЯТО Е НИЧИЯ

Тя върви - и мъжете се шашкат.  
Тя върви - в мен вселени кънтят.  
Не парфюм, а лисича опашка  
вие вятър по нейната гръд.  
Не жена - устрем, мисъл и тяло.  
Със раздвижени - сипей - коси.  
И жените я гледат със бялото -  
онова бяло, което мърси.  
Ах, по нея въздиша - и страда  
стадион със мъже - Колизей.  
И се свлича в несвяст листопадът  
подир нейния шеметен шлейф.  
Векове и дворци - и величия  
смете вятър безжалостно тих.  
Запомнете - тя просто е ничия -  
тя - мой сън, тиха песен и стих.

## МОМИЧЕТО НА МОЯ ПОСЛЕДЕН СНЯГ

... а така ми се ще да те ръсна с белия сняг - така ми се ще да си бяла и румена - да ти слитат на облак елхови иглички, да ти гледам косите - и да слушам как вятърът тихо мете и замита през мене следите на хитрите зимни лисички. Да се сипе над теб моят вик на щастливо момче - и смехът - моят сребърен смях, който чух подир толкова тъжни години, и да няма наникъде нито бездни беззвездни да ме зоват и единствено в светли небеса да потъвам в очите ти сини. Да ти казвам - момиче, ама ти си тъй хубава, тъй си добра - как с едната си само усмивка ме стори щастливо човече? С поглед тих и зеници как тъй стори, че в моята зимна гора се превърнах в момче - от което балканът се свлече? Моят ден бе ми свил хоризонтите - по-жестоки от печен каиш. В черни нощи се свличах - аз бях дънер, пропадащ във бездна. Да те хвърля из преспите - с дъх - съм сигурен - ще ги стопиш. Да те взема в прегръдка - някой ден аз във теб ще изчезна. Ще търкулнем валмата на тръните - кълбета пламтящи бодли. Ще ти кича косите с последните шипки на клонки спаружени. Остани в моя ден, нека пада снегът - като в белия сън да вали - нека никъде няма за мен по-щастливо и топло събуждане.

## ПЕСЕН ЗА ОТРЕДЕНОТО НИ ВРЕМЕ

Ти си момиче - тревица над извор,  
облаче, капчица дъжд върху мъх,  
ти си сърненце - сърна ли те близна -  
сплете в косите ти пролетен дъх?  
Ти си светулка из нощи в дъбрави,  
птичи трептеж в синеви навъзбог,  
славеев хор, който Господа слави,  
слънчев отблясък над рибка в поток.  
Гледам те, пия те, светло се питам  
как ще си тръгна от белия свят?  
Някой ден аз ще си легна в тревите,  
както търкулва се камък по скат.  
Ти си авлига в ръжта, звън и шемет  
в пламнал над нивите вик на момче.  
Боже, защо отредил си ми време -  
хем да е късо - и хем да тече?

Яна КРЕМЕНСКА

## КОСМИЧЕСКО СВИЖДАНЕ

Нали те има. Другото няма значение.  
По-тъжен е този, който е тръгнал да утешава.  
Повече вижда останалият без зрение.  
Нямащият - повече дава.

Нали те има. Някъде в тази вселена,  
където е изкривено хипотетично пространството,  
любовта ми, много преди мен родена,  
тебе е търсила, докато странства.

И ако погледнеш нагоре, и нещо ти се привижда,  
да знаеш - не е Халеевата комета.  
Просто аз идвам за космическо свиждане,  
Принце, на малката ти планета.

## ВСИЧКИ ЗАДЪХАНИ ПИСЪМЦА КОИТО ТИ ПИША

Всички задъхани писъмца, които ти пиша  
са на простичкия език на тази Вселена,  
където щастлива, в приказката за абсолютното нищо,  
любовта си диша незачевана и неродена.

И учудено гледа, с очи кръгли като планети,  
как хората се опитват да я живеят,  
и сигурно от това после стават поети,  
и все я объркват с друго в песните, дето пеят...

А е лесничко, като езика, на който ти пиша.  
Въпрос на място е троскотът да се превърне на цвете...  
В шепите ми, Вселената заради теб диша.  
И те обичаме галактически и по детски със нея и двете.

## МЛЕЧНИЯТ ПЪТ УХАЕЛ НА РОМ И МАЛИНИ

Млечният път ухаел на ром и малини.  
Това са сигурно пълни глупости,  
защото не мога да си представя  
нещо да ухае по-вкусно от устните ми

когато те чакам на пресечката  
в най-затътената галактика  
и люлея луни и пълнолуния на ушите си.  
И така, чакайки,  
храня метеоритите с прах,  
вглеждам се във витрините  
и изпробвам на ум  
(и за всеки случай)  
Сатурнови пръстени.  
Винаги идваш късно.  
Тук няма да споменавам светлинни години,  
но все пак ги броя  
и обърквам, разбира се сметките.  
Сигурно ще доплуваш някога,  
а сега закъсняваш,  
защото кърпиш спасителната жилетка.  
Идвай!  
Тук няма никаква гравитация.  
Няма и още неща,  
но това му е хубавото на пустото.  
Не допускаш ли,  
че Млечният път ухае не на ром и малини,  
а на устните ми.



## ДО ДЯВОЛА И ГОСПОД

Нощта - като зарязана любима.  
Изплака си до капчица звездите.  
Усещате ли, че така сме трима?  
Не се влачете вече по петите ми.

Оставам си сама. Не ме делете.  
Душа не ми остана да я давам.  
Надеждата е плевел, не е цвете.  
От вас съм по-голяма. И прощавам.

На мен ми вярват повече. Простете!  
Като излъжа, явно вдигам мизата.  
Какво ме зяпате и двамата в ръцете.  
Делете си последната ми риза!

Пет века я тъках и пак е нова.  
Кой повече от двамата я иска?  
В яката и съм сложила отрова.  
Така съм се спасявала от близки.

Довиждане! И майната ви всъщност.  
Такива думи много ми приличат.  
Еднакви сте. Двуликата ви същност  
в неделя не е повод за обичане.

Вървете си! Заключих си сърцето.  
Е, случва се. И аз допускам грешки.  
Не съм го срещнала, сам падна от небето.  
Но е човек и го обичам по човешки.

## ПИСМО ОТ ГОРНИЯ СВЯТ

Ти си стой на земята, защото за Рая е рано.  
А пък аз ще ти пиша писма от горния свят.  
Тук е хубаво. Господ си купи пиано.  
И фалшиво да свири, го слушат и мъдро мълчат.

Нощем с всичките ангели тайно и аз навестявам  
една кръчма във ада и пием уиски със лед.  
После псуваме адски и никой от нас не признава,  
че му иде да скочи зад небесния парапет.

Ти си стой на земята. Тук те няма записан в тефтери.  
Нали знаеш, че първо това проверих.  
Никой никой не чака зад райските двери.  
Ще ти пращам писма и по някой почернен бял стих.

Стой си там. Не пиши, че животът изтича.  
За това ми повярвай. И не питай какво още знам.  
Не те чакам да дойдеш. А не чакам, защото обичам...  
Драсни няколко реда набързо, когато си сам.

## ОНЕМЯЛО ОТ ВСИЧКО СТИХОТВОРЕНИЕ

Как си? - ме пита и изобщо не подозира,  
че ако му кажа ще рукнат реките наопаки,  
ще пролазят на лакти.  
А сърцето ми ще се пръсне някъде във всемира  
и от частиците му ще се роди друга галактика.

От нея, от най-мъничката от всички планети,  
която, само който много обича, може да стигне -  
ще се вирам в Земята и тайничко ще му светя...  
И ще го чакам светлинни години някога да пристигне.

Вера БАЛЕВА

## ДА СЕ ВЪРНАТ

Онзи ден изпуснах три стихотворения.

Беше късно и тъмно.

И когато отключвах вратата -  
хукнаха като сини мъниста  
надолу по стълбите.

Виках ги да се върнат  
с имената им:  
Пътека! Свят! Хоризонт!  
Тичаха твърде щастливо,  
за да ме чуят.

## ЗАЩОТО МЕ РАЗСЕЙВАТ ПЕЙЗАЖИТЕ

Когато си далече -  
се мотая  
някъде.

И дните ми са дълги.

Когато си далече -  
се разказвам  
привечер -  
на няколко врабчета.  
И на кучето -  
което се отвързва  
непрекъснато,  
и непрекъснато се връща -  
след кратките разходки  
до съседните дворове  
и по улиците.

Когато си далече -  
се мотая  
някъде.

Забавям се -  
защото ме разсейват  
пейзажите -  
в които се прибавям,  
които си прибавям.

А дните ми са дълги -  
като роман от триста страници.

Понякога прочитам няколко  
и забелязвам -  
че не е любовен.

Когато си далече.

## РОНЯ СЛЪНЧЕВИЯ ЛЪЧ НА ТРОХИ

Той седи на един камък -  
пред киното.  
Със зелена шапка.  
И ме чака.

Наричам го Генеди.  
И не го питам за името.

После вървим в парка -  
изключително бавно.  
Мълчим бавно.

А когато сядаме  
на синята пейка -  
Генеди бърза  
да ми откъсне лъч -  
от слънцето.

Поднася ми го -  
с поглед.

Около нас  
се събират гълъби.

Роня им слънчевия лъч -  
на трохи.

Накрая отиваме  
на мястото -  
за довиждане.

Но какво означава -  
това довиждане?

Аз винаги виждам Генеди.

## Стефка ТОТЕВА

\* \* \*

СТРАХЪТ ОТКРАДНАЛ Е ЖИВОТА МИ,  
в един единствен ден живея само  
и страшно е  
дори да си помисля,  
че така ще е оттук до края.  
Изчезнали са най-вълшебните усещания,  
когато дишах в дъжд и в слънце ,  
когато цветето изправено бе в мен ,  
когато ставах по-богата от това,  
което нямах...

\* \* \*

ДА, ОТЧАЯНИЕТО Е -  
върви до мен,  
върви и вместо мен,  
и виждам черната му риза....

Да, отчаянието е -  
гласът му чувам, повече мълчи,  
не спи и не яде,  
и чува всичко, за да го превърне в пепел.

Да, отчаянието е, -  
и името му зная,  
макар че никога не съм го викала,  
но то е черна роза в крайчеца на устните ми.

Да, отчаянието е -  
преди да се превърна в камък  
да ме спаси от него може всеки,  
и не държа да е човек...

Приветствам светлата дъга,  
която ще прегърне раменете ми...



\* \* \*

Искам отново животът ми да бъде слънчево място,  
искам дъщеря ми да бъде щастлива,  
искам за приятелите чаша кафе и срещи,  
искам за бедните вяра и сила...

Несъбудена да остане самотата ми в детската приказка,  
да се изгуби Лошият в капките дъжд,  
искам художникът да нарисува окото на птица,  
да отвори крилете си вятъра,  
и ти да ме скриеш в шепа .....

*08. 04. 2009*

# Орлин ОРЛИНОВ

## МОЛБА

Свири, Теодоси! Свири Теодоси!  
Гони от сърцата ни тъмната жал!  
Свободният вятър далеко да носи  
вълшебните звуци на твоя кавал.

И всяко прозорче в тъмата да грейне,  
и всяка душа да отвърне с любов  
на твоите трели, дошли ненадейно  
в живота понякога сив и суров.

Свири, Теодоси! Свири, Теодоси!  
Така не е страшен Деветия вал!  
В душата покой и възвишеност носи  
планинския ромон на твоя кавал!

Какво е живота без обич и песен?  
Поток без талази е мъртъв поток!  
Мигът не е миг, ако не е магесан  
от вяра нетленна и полет висок ...

Свири, Теодоси! Свири, Теодоси!  
Да има надежда! Да няма печал!  
Това ли от Бога молитвено проси  
вълшебния шепот на твоя кавал?

## ЕДИН ЧУЧУР РУКНИ ...

Съгради само една чешма белокаменна,  
един чучур рукни - да пее деня и нощя -  
тъй душата си няма да сещаш измамена  
и ще спи като гълъб в гнездо съвестта ...

## ПРИСТАН

*На Н. и С.*

Когато на душата е мъглисто  
и се разтапя чувството за дом,  
усещам в мрака - нейде има пристан -  
за моя сал безбурен вълнолом.

Това ми дава сила да живея,  
да се не дам на сива самота,  
дори кураж ми вдъхва и да пея  
една за мен отключена врата.

О, боже, колко малко, зрънце само  
е нужно да не гаснеш като свещ.  
И става кей едно приветно рамо -  
глава обезверена да сведеш ...

И нищо повече! Да, пътя не е гладък,  
но те обзема прилив чист и нов,  
и хлябът поделен е толкоз сладък,  
и пиеш не ракия, а любов!

*Околчица/107*

## БИТ И ДУШЕВНОСТ

Щом трябва - топче палим от череша -  
в топовно гърло ален мак садим.

## ПРЕДЧУВСТВИЕ

*По Вазов*

И аз на своя ред ще вляза в ада,  
трева над моя гроб ще израсте,  
ще викат много: "Нему тъй се пада!",  
а мойте песни кой ли ще чете?

Ще плащам зарад вярата вината,  
че за доброто пях като дете,  
не съумях да стана спец в Играта,  
а мойте песни кой ли ще чете?

Ще трябва просто чудо да се случи,  
съдбата с мен шега да изплете:  
случайно някой кой съм да научи  
и мойте песни пак да прочете.

И ако има Бог - той току виж простил ми  
и гърдотоу пецата без жал да помете  
и може в рая днешният Всесилен  
тъй да накаже: мен да прочете.

*Околчица/108*

Виктория ИВАНОВА

## МОЛИТВА

Господи, пази го,  
той ми е последен -  
за тук и за Отвъд -  
спасителен молебен!  
Господи, пази ме,  
за него да съм цяла -  
стиха си да му давам,  
и дух, душа и тяло!  
Господи, помилуй!  
Душите Ти спаси ни!  
Повече за Милия  
грижи се Ти. Амин!

\* \* \*

По стръмния профил на февруари  
се изкачват дните ми светли.  
Забързани към март, петите ми парят -  
хвърчат след тях искрички от лед.  
Оглежда се в очите ми пролет,  
подранили дървета в косата листеят,  
с ръкава си маха пъстрата рокля,  
в гардероба треви зеленеят.  
А лампата пък е луната кръгла,  
над зимния ми сън увиснала.  
И проглеждам - февруари е дълъг  
и ти непоносимо ми липсваш.

\* \* \*

Потъна залезът в морето  
и стана светло от очите ти.  
И непонятно е това, което  
разделя сенките от дните.  
Те като капки вода си приличат,  
дори се сливат в нереален поток.  
Само несъвършеното мое обичане  
живее своя истински живот.

Ваня ДУШЕВА

\*\*\*

ТАЗИ НОЩ ЛЕТЯХ ВИСОКО.

Стигнах до звездата,  
изгряла  
при моето раждане.  
Събуждането е болка.  
Там, където бяха крилето.  
Усетих колко тежи тялото,  
но щом е мое,  
ще си го нося,  
докато животът го скрие  
и аз освободена се завърна  
при звездата си.

\*\*\*

АКО ВЕДНЪЖ ПОНЕ

гърбиците ни  
станат криле,  
тогава ще се гмурнем в извора,  
ще достигнем гънките на ореха,  
ще счупим костеливото си сърце  
и ще намерим ключ...

\*\*\*

ВСЯКО НЕЩО, ДО КОЕТО СЕ ДОКОСВАМЕ,  
ни дава частица от себе си.

Всяко нещо, до което се докосваме,  
взема частица от нас.

Съществуването е равновесие.

\*\*\*

АКО АЗ СЪМ ИДЕЯТА,  
думата,  
действието,  
то кой инстинктивно  
се рейва  
след повика на сърцето?

Ако тези крака,  
върху които усещам  
теглото на ръста си  
стъпват  
през отредения миг от деня,  
чии са онези,  
с които достигам до слънцето?

Очите,  
които нямат зеници -  
гледат звездите  
и обичат -  
теб,  
ближния по корен.



## *РАЗДЯЛА С КОНСТАНТИН ПАВЛОВ*

На 29 септември 2008 г. ни напусна най-талантливия български поет-сатирик

### **КОНСТАНТИН ПАВЛОВ**

Константин Павлов беше забележителното сатирично перо на България в последните петдесет години. Той обнови българската поезия, вля свежест в кинодраматургията ни. Любителите на поезията го боготворяха, догматиците се страхуваха от творбите му.

Голямата Анна Ахматова казваше: "Константин Павлов е най-големият български поет, когото някога съм чела!" Йордан Радичков виждаше в него "живият български класик".

"Живият класик" се радваше като дете на всеки млад талант и свирепеше срещу приспособленското бездарие.

Като член на редколегията на алманах "Околчица" (от 1993 г.) Константин Павлов вложи много сили, прозрение и талант за утвърждаването му като водещо литературно издание, което издига на пиедестал таланта, художествените достойнства, истината, любовта към България.

Ние няма да забравим уроците, които ни даде с творчеството и живота си!

*Редакционна колегия на алманах "Околчица"*

Константин Павлов е роден на 2 април 1933 г. в с. Витошко, Пернишко. Завършва гимназия през 1952 г. и следва право в СУ "Свети Климент Охридски". Работи като редактор в Радио София (1957-1959), в издателство "Български писател" (1961-1962; 1964-1965), вестник "Литературен фронт" (1963) и "Мултифилм" (1965-1966), "Българска кинематография".

През 1980 г. е приет за член на Съюза на българските писатели. Напуска СБП през 1989 г.

Автор е на книгите: "Сатири" /1960/, "Стихове" /1965/, "Стари неща" /1983/, "Появяване" /1989/, "Агонио сладка" /1991/, "Убийство на спящ човек" /1992/, "Фьони мъти кръгли речни камъни" /1993/, "Елегичен оптимизъм" /1993/, "Репетиция за гала танц" /1994/, "Спасение" /1995/, "Интервюта" /1995/, "Спомен за страха" /1998/, "Отдавна..." /1998/, "Записки 1970-1993" /2000/, "Надпяване" /2001/, "Стихове" /2002/ - луксозен четиритомник "Избрано", включващ още "Записки", "Пиеси" и "Сценарии", "Избрани интервюта" /2006/, "Персифедрон" /2007/ - пиеси, стихове, записки, "Писмо до Светлин" /2008/.

Негови стихотворения са преведени на френски, английски, испански, немски, полски, руски, сърбохърватски, унгарски и други езици.

Константин Павлов е автор на сценариите на игралните филми: "Спомен за близначката" /1976/, "Чуй петела!" /1978/, "Илюзия" /1980/, "Масово чудо" /1981/, "Бяла магия" /1982/, "Памет" /1985/, "Селцето" /телевизионен сериал/, "Без драскотина" /1989/, "Нещо във въздуха" /1993/, "Съдбата като плъх" /2001/, както и на сценарии за анимационни и научно-популярни филми.

Носител е на първа награда от фестивала в Карлови Вари за филма "Илюзия" през 1980 г., на Националната награда за поезия "Никола Фурнаджиев" (2000), Националната литературна награда "Христо Г. Данов" (2005) и на Националната награда за поезия "Иван Николов".

**РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ**  
**ЧЕТИРИДЕСЕТО НАРОДНО СЪБРАНИЕ**  
**КОМИСИЯ ПО КУЛТУРАТА**

**С Т А Н О В И Щ Е**

Относно: Проект за решение за отпускане на пенсия за особени заслуги № 802-03-3, внесен от Министерския съвет на 21. 04. 2008 г.

На свое редовно заседание, проведено на 14 май 2008 г., Комисията по културата разгледа и обсъди Проект за решение за отпускане на пенсия за особени заслуги № 802-03-3, внесен от Министерския съвет на 21. 04. 2008 г.

*Околчица/114*

На заседанието на Комисията присъстваха заместник - министърът на културата г-н Иван Токаджиев, подуправителят на Националния осигурителен институт г-жа Весела Караиванова, главният директор на Главна дирекция "Пенсии" в Националния осигурителен институт г-жа Валентина Кръстева.

На основание чл. 91 от Кодекса за социално осигуряване Министерският съвет с Решение № 250 от 21. 04. 2008 г. предлага на Народното събрание да отпусне пенсия за особени заслуги към държавата и нацията на Константин Мирчев Павлов от София, считано от 1 май 2008 г.

Предложението е мотивирано от дългогодишната творческа дейност на един от най-значителните български поети.

Константин Павлов започва творческия си път с хумористични стихове и епиграми, като първите отпечатани негови стихове са през 1947 г. във вестник "Септемврийче". Поетът работи като редактор в Радио София, в издателства и във вестници, както и като драматургически консултант.

Поезията на твореца от периода на зрелостта е на границата между лирика и сатира и се характеризира с активна авторска позиция. Стиховете на Константин Павлов провокират интелектуалното познание на духовно освободения читател. Оригиналността му намира високо признание в чужбина още от края на шестдесетте години на миналия век. Стиховете на Константин Павлов са преведени на английски, френски, немски, руски, испански, полски, унгарски, сърбохърватски и на други езици.

Константин Павлов е автор на пиеси и сценарист на игрални и анимационни филми, които са получили награди на национални и на международни фестивали. Той е член на Съюза на българските филмови дейци и е носител на званието "Заслужил деятел на културата" и на орден "Св. Св. Кирил и Методий" първа степен.

Съвременните ценители определят Константин Павлов като гениален творец, обнови по необикновен начин българската лирика, драматургия и киносценаристика.

След проведеното обсъждане на проекта за решение в Комисията по културата се проведе гласуване, което приключи със следните резултати: "За" - 10, "Против" и "Въздържали се" - няма.

Въз основа на гореизложеното и на резултатите от гласуването Комисията по културата предлага на Народното събрание на основание чл. 86, ал. 1 от Конституцията на Република България и чл. 91 от Кодекса за социално осигуряване да приеме решение за отпускане на пенсия за особени заслуги към държавата и нацията на Константин Мирчев Павлов, от гр. София, считано от 1 май 2008 г.

## Юлия ДРУНИНА

\*\*\*

ДНИТЕ СИ ВЪРВЯТ С ПОХОДКА ЖИВА,  
в безпорядъчна тълпа шумят.  
Нещо ставам много пестелива,  
чак скъперница по някой път.  
А доскоро щедро разпилявах  
часове; годините дори.  
Ден отлитнал? Нека отлетява.  
Минала година? Да върви!  
С мен, безгрижната, какво се случи?  
Как така пресмятам всеки миг?  
Старостта ли на това ни учи -  
този стиснат, пресметлив старик?

\*\*\*

СМИРЯВАМЕ СЕ С МИСЪЛТА ЗА КРАЯ,  
привикваме от детство със смъртта,  
Затуй, макар присъдата да зная,  
не ми смразява ужасът кръвта.  
Но, скъпи, като си помисля само,  
и ме пробожда оглушаващ страх:  
един за друг в света живеят двама,  
а си отива пръв един от тях...

## ГОЛИЯТ КРАЛ

Има празник в града: тръбят фанфари,  
бърза, тъпши се народ -  
иде кралят ни, кривоногият, старият,  
гол като в баня, но горд.

Той е гледка и смешна, и жалка,  
не помага високият сан.

Люшка коремът си, цял барабан,  
тънки крачета - барабанни палки.

Но повтаря му цялата свита:

- Що за камзол! Колко фино ушито! -  
Младичка фройлина, ангелски тъпа,  
все се възторгва от сухото дупе:

- Що за изящнички панталони! -  
тя умилено повтаря с поклони.

А маршалът - като луна глава плешива -  
"дантели брабантски" разхвалява живо.

Неуморна е мадригалната свита:

- Прелестно! Мило! Фино ушито! -  
Помазаникът божи (иди разбери!),  
както го майка родила, върви...

Мили деца, не мислете обаче,  
че светът е такъв и, значи -  
разните идиоти и подлещи  
възвеличаваме за мъдреци,

че поети зовем епигоните кални  
(и при това ги зовем "епохални"),  
че пример за вярност наричаме Юда -  
няма в живота подобно чудо.

Не допускайте, значи, дечица мили,  
че съществуват реални сили,  
дето ни карат, добре или зле,  
да възхваляваме голи крале.

превод: Константин Павлов

## ГРЪМКИТЕ СТИХОВЕ НА "ТИХИЯ ЛИРИК"

По време на перестройката - когато се възвръщаха за живот цели пластове от руската култура и в милиони тиражи се публикуваха разпространяваните дотогава само в преписи Гумильов, Ходасевич, "пращката" Цветаева, "воронежския" Манделщам, Ахматов - ския "Реквием" - едно стихотворение на Владимир Соколов, отпечатано в "Литературная газета", не избледня на този "неудобен" фон, а прозвуча много гръмко. Него буквално го препредаваха от уста на уста, понякога приписвайки дори авторството му на други поети - толкова неочаквано беше то за "тихия" поет. Особено ето тези редове:

*И какви ти права на човека,  
аз отдавна не съм човек.*

Каква болезнена струна бе докоснал Соколов? Нима за годините на безчовечна власт и ние самите се бяхме обезчовечили?

Истинската поезия винаги ни говори за онова, за което е страшно да си признаем дори нощем, по време на безсъници. Соколов бе продължил Пушкиновата традиция в подобни, страшни в откровението си стихове. За да не бъда голословен, ще цитирам само една строфа:

*Душата си, тялото здраво  
ти дадох - до сетния ден,  
но ти, ти къде ме постави,  
какво ти направи със мен?*

Вярвам, че и тази единствена строфа е достатъчна, за да се убедим: Соколов е голям руски поет!

# Владимир СОКОЛОВ

\*\*\*

ОТ СОФИЙСКИЯ ДЕН ДАЛЕЧЕ,  
щом притворя очи и виждам:  
влажни улични плочи, вечер,  
лист от кестена - тъмнорижав...  
В Ленинград ли, в Москва ли - шепнат  
леки стъпки в уличка бяла,  
кленов лист полети и полепне  
по оградата над канала.  
И танцуват листата мокри  
на дърветата феерични  
от Орлов мост та чак до Оборище  
като в приказка фантастична.  
Пак съм в София. Пак съм в парка,  
по алеите на светлината.  
И е есен... Като подарък  
греят златни в дланта листата.  
Падат капките от дървото  
и се смесват със редовете.  
Сякаш аз съм онзи самотен  
момък, сведен над стиховете.  
Като пясък дните изтичат...  
А момчето си шепне нещо.  
И го стрелка с очи момиче -  
мигновена, внезапна среща.  
Виж: жена побеляла пристъпва  
към могилата - с китка цвете.  
Вие знаете колко са скъпи  
тези мигове, тихи дървета.

Гасне всичко в спокойната вечер,  
до оградите - шумата сбрана.

И от София пак съм далече -  
ленинградчанин, московчанин.  
А по Руски птичите хорове  
полудяват... Сняг неочакван.  
Жълти - плочките... И повторно  
е разцъфнал кестена в мрака.

*Москва - София*  
*октомври - ноември, 1985*



\* \* \*

## ОТ ВЪЗДИШКАТА ЛЕКА, ЧЕСТИТА

ни делят дълги зими и хлад...  
Как е хубаво да се считаш  
за поет  
и да бъдеш млад.  
Край морето зелено и властно,  
сред зелени и сини вълни  
разпилявах щастливо на вятъра  
всички свои невесели дни.  
Като в песните всичко минава.  
Кой следите ни ще спаси?  
Отминава, но и остава,  
и вървим с побелели коси.  
И за тебе, душа, не е сложно  
да се радваш на песента.  
Да говорим за всичко можем  
в края на безкрайността.  
За мечтите по птиците бели,  
за вълшебната ясна вода,  
за жената красива и смела  
с мирис пролетен на резеда.  
От въздишката морска, солена,  
благодат се излива над нас.  
Как е хубаво, че си до мене,  
че с вълните звъни твоят глас.  
Как е хубаво, че сме живи,  
че сме двама на този бряг...  
От въздишката лека, щастлива  
вчера бяхме далече все пак.

*Варна,  
октомври, 1985*

## XX ВЕК

*На Валентин Никулин*

Изтерзан съм от тебе навеки,  
от реките ти в кърви, мой век.  
И какви ти права на човека,  
аз отдавна не съм човек.  
Аз отдавна съм ангел навярно,  
щом не моля, скръбта не надвил,  
да ме вземе за миг лековерно  
от земята, изглеждаща скверно,  
днес и мен серафим шестокрил.

\*\*\*

ОПАЗИ МЕ ДОКРАЙ ОТ СРЕБРО  
и от злато, нечестно приети.  
Аз не зная по-висше добро  
от виелиците и дъждовете.

Пожелаха те в моя живот  
все такъв да съм телом и духом.  
И сред моя безценен народ  
с посребрена глава да блещукам.

Че е страшно - във дните напред  
да избягваш въпросите честни  
и - роден самобитен поет -  
с глас на друг да са твоите песни.

\* \* \*

КОГАТО ВЕЧЕ НЯМА ДА МЕ ИМА,  
когато ще съм бъдеще и минало  
(за настоящето не споменавам днес),  
ще прочетат и мои стихове.  
Какво пък, и това се случва.  
Че ще възкръсна, аз не се боя,  
боя се, че ще бъде твърде шумно.  
В живота си веднъж така крещях,  
че после много дълго бях пресипнал  
и за каквото и да заговорех,  
прекъсвах ме: по-високо, моля!  
Когато се възстанови гласът ми,  
пак продължаваха да ми внушават:  
я малко по-високо, моля!  
Добре де, ще го повиша, но вие  
поне да слушате се научете.  
Да... стихове. И се опитвах даже  
да ги крещя. Но те звучаха тихо  
като дъждовни капки (може да не слушате)  
и като шушнене на сняг (пак може да не слушате),  
и като разговор - на четири очи.

**Превод: Андрей Андреев**

## ПОЕТЪТ ЗА КРИТИКАТА

*"Спомнете си този човек, когото попитали защо така се старае за едно изкуство, което никой не разбира. "На мен ми трябват малко хора, достатъчно е даже само един. Даже мога и без него".*

Монтен

*"Критиката е абсолютният слух на бъдещето."*

Марина Цветатова

### 1.

#### Кой не може да бъде критик

Първото задължение на литературния критик е сам да не пише лоши стихове. Или поне - да не ги печата. Как мога да повярвам на Господин N, който не вижда посредствеността на собствените си стихове? Първата добродетел на критика е да умее да вижда, да бъде зрящ. Ако той, първо, не само ги пише, но второ и ги печата, значи е напълно сляп. Но може да си сляп за своето, а зрящ за чуждото. Има такива примери. Като посредствената лирика на грамадния критик Сент-Бъов. Но, първо, Сент-Бъов престана да пише, тоест постъпи по отношение на собственото си творчество на поет именно като голям критик: оцени го и го осъди. Второ - и да беше писал нататък, Сент-Бъов - слабият поет, се препокрива от Сент-Бъов - големият критик, вождът и пророкът на цяло поколение. Стихотворенията му са слабостта на порасналия човек. В порядъка на слабостите и изключенията. На големия - какво ли не би простил!

Но да се върнем към достоверностите. Сент-Бъов, който зад гърба си има голямо творческо дело, престана да пише стихове, тоест от-

хвърли поета в себе си. Господин N, който няма зад гърба си нищо, няма да спре да пише, тоест, ще продължи да упорства върху поета в себе си. Силният, който има право на слабост, е презрял това право. Слабият, който няма това право, се проваля сам.

- Съдия, накажи сам себе си!

Произнесената присъда над себе си от поета и грамадния критик Сент-Бъов за мен е гаранция, че той няма никога лошото в мен да нарече добро (заради авторитета оценките се променят - ако е лошо, то е моето). Присъдата, която Сент-Бъов, критика, произнася над Сент-Бъов, поета, е залог за по-нататъшната му непогрешимост и неподсъдност като критикуващ другите. Поощрението на посредствения критик към посредствения поет в себе си - за мен е предупреждение, че той доброто в мен ще нарече лошо (заради недоверието ми в него оценките се променят така: ако добро е сътвореното от него, то моето, разбира се, е лошо). Ако ми се дава за пример Пушкин, аз, разбира се, ще го преглътна и ще се замисля. Но ако ми се дава за пример Господин N, няма да се съглася, просто ще се разсмея.

Стиховете на помъдрелия от чуждите грешки критик образци ли са? Непогрешим ли е той? Всеки, който отпечатва стихове, веднага обявява - добри са. Критик, който печата стихове, веднага обявява - образцови са. Оттук произлиза, че единственият, който не заслужава снизхождение, това е критикът-поет, единственият подсъдим, който не заслужава снизхождение, това е прегрешилият съдия.

Съдя само съдиите.

Самохвалството на Господин N-поета потвърждава погрешимостта на подсъдността на Господин N-критика. Без да осъди сам себе си, вече е подсъдим, а нас, подсъдните, превръща в съдии. Аз няма да съдя лошия поет, Господин N. За това има критика. Но съдията, Господин N, който приписва своята вина на мен, него ще съдя. Той е провинил се съдия! Спешно да се преразгледат делата му!

И така, когато е налице нещо голямо, зад което стои голям човек, тогава по правило: лошите стихове на литературния критик са нещо непростимо. Лош критик, но може би стиховете му са хубави? Не, и стиховете му са лоши. Господин N-критика има лоши стихове, но може би критиката му е добра? Не, и критиката му е лоша. Господин

N-поета руши доверието в Господин N-критика и Господин N-критика руши доверието ми в Господин N поета. Откъдето и да го погледнеш....

Потвърждавам казаното с пример. Г. Адамович обвинявайки ме в пренебрежение към училищния синтаксис, в същия отзив няколко реда назад или напред, прибягва до следната метафора: "със сух, дръзко-прекъсващ глас...."

Първото, което почувствах - нещо не се връзва! Прекъсващият глас е нещо необикновено, не нарочно. Дързостта е опит на волята. Съединителното тире между "дръзко" и "прекъсващ" превръща думата "дръзко" в определение към "прекъсващ", тоест възниква въпрос: как именно прекъсва, от какво прекъсва? Може ли гласът да прекъсва дръзко? Не. От дързост - да. Ако заменим дръзко с нагло и повторим опита, отговорът е същият, от наглост - да, но нагло - не. Защото и "нагло" и "дръзко" е нещо умишлено, нещо активно, а прекъсващият глас е нещо, което не искаш, то е нещо пасивно. (Пример: Прекъсващ глас. Падащо сърце) Излиза, че аз нарочно, от дързост, съм прекъснала гласа си. Изводът - отсъствие на училищен синтаксис и още по-сериозно отсъствие на логика. С импресионизма, чиито корени между другото познавам отлично, с него никога не бих прегрешила... На Г. Адамович му се искало да създаде изведнъж впечатление и за дързост, и за прекъсващ глас, да ускори и усили това впечатление. Без да се замисли, злоупотребил и с тире. Сега, за да довърша урока до край: гневно-прекъсващ, да, явно-прекъсващ, да, гневно, явно, дълбоко, забележимо, злобно, нервено, жалко, смешно.... Подходящо е всичко, което не съдържа преднамереност, активност, всичко, което не спори с пасивността на прекъсващия глас. Дързък, прекъсващ - да, прекъсващ от дързост - да, дръзко-прекъсващ - не.

Докторе, излекувай сам себе си!

"Вълшебните промени  
на милото лице...."

Няма право да съди поета този, който не е прочел всеки негов ред. Творчеството е приемственост и постепенност. Каква съм била аз, през 1915-та, става ясно през 1925-та. Хронологията е ключа към разбирането.

- Защо имате толкова различни стихове?
- Защото и годините, в които са писани, са различни.

Невежият читател приема за маниерност това несравнимо, просто и сложно нещо - времето. Да очакваме от поета еднакви стихове през 1915-та и през 1925-та, това е същото, като да очакваме, че през 1915 и през 1925 ще има еднакви черти на лицето. Защо за 10 години така си се променила? Така, заради явно очевидния отговор на въпроса, никой няма и да попита. Няма да попита, просто ще регистрира промяната, след което ще добави: "Минало е доста време..." Така е и със стиховете. Сравнението е толкова точно, че ще го продължа така: времето, както е известно, не разхубавява, може би - само в детството. И никой, на мен, тридесетгодишната, която е познавал, когато е била на двадесет, няма да каже: "Колко сте се разхубавили..." На тридесет години аз придобих очертание, значение, своеобразие, може би станах по-прекрасна, но не и по-красива. Същото е и със стиховете. Времето не ги разхубавява. Свежестта, непосредствеността, достъпността, дяволската красота на поетичното лице отстъпва място на точните очертания. "Вие пишехте по-хубаво преди!" - това, което чувам толкова често, означава само, че пред моята дяволска красота, читателят предпочита смисъла и същността на нещата пред красивото - прекрасното.

Красивото е външно мерило, прекрасното - вътрешно. Красива жена, прекрасна жена, красив изглед - прекрасна музика. С тази разлика, че изгледът може освен красив да бъде и прекрасен (усилване на усещането, постигнато от превръщането на външността във вътрешен смисъл, музиката обаче освен прекрасна, не може да бъде красива) получава се отслабване на усещането, постигнато от превръщането на вътрешния смисъл само във външност. Освен това, когато явлението излиза от областта на видимото и вещественото, към него вече критерий за "красиво" е неприложимо. Красив изглед на Леонардо - едва ли ще се изразиш така. "Красива музика", "красиви стихове" - това е мерило за музикална и поетична неграмотност и пълна простация. Пошло опростенчество.

И така - хронологията е ключ към разбирането. Два примера: съд и любов. Всеки следовател и всеки влюбен от даден сегашен момент

винаги се връща обратно към извора, към първия ден... Следователно върви по следите назад. Няма отделни случки, съществува само връзката между тях, между първата и всички следващи. Днешният ден е като равносметка за всички предшестващи и начало за всички бъдещи дни. Човек, който не е чел всичко мое от "Вечерен албум" (детството ми) до "Мишелов" (настоящото ми), няма право да ме съди.

Критикът трябва да бъде следовател, трябва да бъде и влюбен.

Не се доверявам също така на критици, бивши поети, които нямат мъжество да се определят. Нито критик, нито поет. Не се е получило, провалил си се, а не искаш да напуснеш сцената: стоиш на нея оскърген, съблазнен от собствения си неудачен опит. Щом аз не съм успял, никой няма да може, ако аз нямам вдъхновение, значи то не съществува. (Ако имаше, аз пръв щях да го почувствам).

"Аз знам как се прави това..." Да, ти знаеш как се прави, но не знаеш как изглежда отстрани, какво се получава... Следователно ти всъщност нищо не знаеш. Поезията е занаят, техниката ѝ е тайна, и от бързината на ръцете, като при кражба или игра на карти, зависи успехът... Оттук се налага изводът, че талант не е нужен. "Ако беше нужен, аз щях да го притежавам първи..." От такива неудачници се раждат критици - теоретици на поетичната техника, които в най-добрия случай са поне старателни. Но техниката, станала самоцел, също до нищо добро не води. Някой, който не е успял да стане пианист, заради разтегнато сухожилие, става... композитор, от невъзможността да приеме по-малкото, търси по-голямото. Удивително изключение от тъжното правило: от невъзможността да бъдеш по-голямото (творец), ставаш по-малкото (негов спътник).

Същото е, ако човек се отчая, че не открива злато в Рейн и обяви, че никакво злато в Рейн няма, след което да започне да се занимава... с алхимия. Смесваме това с онова и... се получава злато. А къде е създаденото от теб, щом знаеш как?

Алхимико, къде е златото ти?

Ние търсим златото на Рейн и ние вярваме в него, и в края на краищата, за разлика от алхимиците, ние ще го намерим.

(забележка - нарочно вземам за пример предполагаемото злато на Рейн, в което вярват само поетите. Ако бях взела за пример златото



на Перу, щях да бъде по-убедителна. Но така е по-честно.)

"Златото на Рейн е златото на поета".

Тъпотата е също толкова богата и многолика, както и ума. И примерите и за едното и за другото са еднакво обратни. Ще ги разпознаеш и различиш само по гласа.

Така например на твърдението: "Никакво вдъхновение, само занаят" ("формален метод", тоест "видоизменена базаровщина") има мигновен отклик от същия лагер (на тъпотата): "Никакъв занаят, само вдъхновение" ("чиста поезия", "Божия искрица", "истинска музика")-подобни обобщения и твърдения са изцяло еснафски. И поетът едва ли ще предпочете първото твърдение пред второто или обратно - второто пред първото.

Защото това е явна лъжа, преведена на чужд език.

## 2.

### Да не смееш да бъдеш критик

Господа, моля за справедливост, ако няма, поне - за здрав смисъл! За да съдиш нещо, трябва да живееш с него и да го обичаш. Да вземем най-грубият, тоест най-нагледен пример. Купувате си чифт ботуши. Какво знаете за тях? Че ви приличат или не, че ви харесват или не. Какво още? Че те са купени, да предположим от някакъв хубав магазин. Вие имате свое отношение към тях и фирмата (фирмата в дадения случай е името на автора). И нищо повече. Можете ли да съдите за здравината им? За трайността им? За качеството им? Не. Защо? Защото вие не сте нито обушар, нито кожар. Да съди за качеството и за същността, за всичко, което не е видимо, може само този, който живее и работи в тази област. Да имате отношение - може, но оценка не ви е разрешена.

Същото е, господа, и с изкуството. Ето ви моят стих. Той може да ви харесва или не, да ви докосва или не, да бъде "красив" (за вас) или не... Но дали е добър като стих, може да каже само познавачът, влю-

беният и... майсторът. Като съдите света, в който не живеете, вие просто превишавате правата си.

Защо аз, като поет, като говоря с банкера или политика, не му давам никакви съвети - даже пост фактум, дори след банкерски или държавен крах? Защото аз нито банката, нито държавата познавам и обичам. Като говоря с банкер или политик аз в най-добрия случай питам: "Защо в този случай вие постъпихте така?" Питам, тоест искам да чуя и по възможност да науча нещо, което ми е непознато. Без да имам свое мнение и даже не смея да го имам, искам да чуя чуждото. За да се науча. Защо на свой ред, вие, банкери или политици, като говорите с общия човек, не му давате съвети? Защото всеки общ човек ще ви се изсмее в лицето и ще ви каже: "Не е ваша работа, господарю..." И ще бъде прав.

В тази ситуация има тънък момент. Общият човек, който ще ви се изсмее в лицето, не се бои, че ще ви обиди, просто вашата работа е сложна. Със смеха си само показва, че има несъответствие. А поетът, ако ви се изсмее в лицето, ще ви наскърби, просто "поет" стои по-високо от "банкер". Смехът в този случай не е само показване, че това е друга работа, а че тази друга работа е по-низша. "Небето" поучава "земята". Така мисли и така разделя нещата само един еснаф. И по този начин ни лишава от нашата последна защита. Не е оскърбително да не разбираш от правенето на обувки, но е оскърбително да не разбираш от стихове. Нашата защита е оскърбление за другите... И много вода трябва да изтече, докато преживееш обидата, докато се пребориш с лъжливия срам и се решиш да кажеш в лицето на адвоката, политика, банкера: "Ти не си ми съдия."

Работата не е там, кое е по-"висше" или по-"низше", а само в невежеството ти за моята област и в моето невежество - за твоята област. Същите думи бих казала и на художника, и на скулптора, и на музиканта. Защото ги считам за по-низши от мен? Не. Моите думи и към банкера, и към самия Игор Стравински, ако не разбират от стихове, ще бъдат едни и същи: "Ти не си ми съдия."

Така е, всеки трябва да получи заслуженото.

Всичко казано до тук мигновено отпада, ако ти можеш да прекратиш през прага на чуждата професия. Така, повече от критиците и

поетите се вслушваха в думите на покойния Ф. Ф. Кокошник (общественик), който обичаше и разбираше от поезия, във всеки случай - не по-малко от мен. Така повече от критиците и поетите ценят думата на А. А. Подгаецки Чабров (той е човек на театъра).

Четете и обичайте моето, като свое.

Тогава - вие сте моят съдия.

Но да се върнем към обувките и стиховете. Кои обувки са лоши? Според обуваря - тези, които ще се скъсат. Според купувача - тези, които се скъсаха. Кое произведение на изкуството е лошо? Според критика - това, което няма да оживее. Проверка не е нужна - нито за обуваря, нито за критика, които разбират от работата си. Те знаят отговора предварително. За купувача - дали е чифт ботуши или томче със стихове - е важна давността и проверката на времето. Лошите ботуши се разпознават след месец, за лошото произведение на изкуството е необходимо поне... век. Може би "лошото" (непонятното, не намерило пророка си) ще се окаже прекрасно, може би "прекрасното" (което не е случило на съдия) ще се окаже лошо. Тук се сблъскваме с качеството на материята на ботушите и стиховете и всички последствия от това - възможността да пресметнеш материята на ботушите и невъзможността да се съобразиш с цената на духа. Всеки обувар от средна ръка още при пръв поглед ще каже хубави ли са ботушите или не. Не му трябва интуиция.

За критика, който трябва да определи кое е добро и кое - не, сега и винаги му трябва, освен различни знания и нюх, още и дар на пророк.

Материалът за ботушите е кожа, тя се цени и цената и е пределна. Материята за произведението на изкуството (не е звук, не е дума, не е камък, не е платно, а е дух) не може да се оцени и е безпределна. Няма ботуши - сега и завинаги. Всеки погубен стих на Сафо - е сега и завинаги. Затова (поради измеримостта на материала) щом са в ръцете на обуваря, ботушите са в "сигурни ръце", докато не може да кажем това за стиховете, които са в ръцете на критика. Няма "неразбрани" ботуши, но колко неразбрани стихове...

Но и ботушите, и стиховете, още при създаването си, носят своя

смисъл в себе си, тоест от самото начало са или качествени или не-качествени. Добро качество и за двете е тяхната издръжливост. Да съвпадне с вътрешния съд на нещата над самите себе си, да чуе, види, усети и да изпревари съвременниците си със 100 години или дори с 300 години - това е задачата на критика, ако има дар за това. Който в критиката не е пророк, е просто занаятчия. С право на труд, но без право да съди. Критикът ще види в бъдещето триста години напред и "през девет земи в десета"...

Всичко казано до тук се отнася и за читателя.

Критикът е абсолютният читател, взел перото.

### 3.

#### Кого слушам аз

От непрофесионалистите аз слушам (което не значи, че предпочитам професионалистите) всеки голям поет и голям човек, и още по-добре, когато това е една и съща личност.

Критиката на големия поет в по-голямата си част е критика на страстта: близък и непознат. Затова има отношение, а не оценка, затова аз го слушам. Ако от неговите думи не се виждам аз, то във всеки случай се вижда той. Родът на изповедта е като сънищата, в които сънувам другите, действаш ти, но аз ти подказвам. Правото на потвърждение, правото на отрицание - кой може да ги оспори? Аз само съм против правата на съда.

Идеален пример за такова любовно самовнушение и натиск е възхитителната книга на Балмонт "Планински върхове", тя е стъклената колекция на всички негови "да". Защо вярвам на Балмонт? Защото е голям поет. И защото той пише за любимото. Но не може ли Балмонт да сгреша? Може. И неотдавна много сгреша за Х. Но дали съответства Х. на разбиранията на Балмонт или не - в своята оценка Балмонт съответства на себе си, тоест: Балмонт е голям поет и е в цял ръст. Като е гледал към Х., виждал себе си. Като подминем Х., виждаме Балмонт. А да гледаш Балмонт и да го виждаш - си струва. Следователно даже и в случай на пропуск, съд от поета над поета (в

дадения случай над прозаика) все пак е благо. Освен това, можеш ли да бъркаш в отношението си? Цялата оценка на Балмонт за Х. е явно отношение. Като "чува" и "вижда" в него "това" и "това", той изпитва към него съответно "това" и това". Защо да спорим? Толкова е субективно, че и да се оцени е невъзможно. Оценката е определянето на нещата в света, отношението - определянето им в собственото сърце. Отношението не само че не е съд, то е извън него.

Кой ще спори с мъж, който харесва грозна жена? На отношението е позволено всичко, освен едно: да не го провъзгласява като оценка. Ако този мъж провъзгласи грозната си жена за първа красавица, дори ако това важи само за две паланки - всеки ще го оспорва и опровергава. Дори най-крайното отношение е позволено не само за големия поет, а и за всеки срещнат, но при едно условие - да не преминава границата на личното.

"Аз така го намирам, на мен така ми харесва" - при наличието на "аз" и "на мен", аз и на общаря ще позволя да отхвърли стиховете ми. Защото "аз" и "на мен" означава безотговорност. Но нека опита този общар, като пропусне "аз" и "на мен" да се произнесе, че стиховете ми не струват - тогава какво? Както винаги, просто ще се усмихна.

Може ли от примера за Балмонт и Х. да считаме, че поетът изобщо не е съдия? Не, разбира се. Ако е лирик, поради природата си, тежестта на съда ще замени с разкоша на отношението (тежестта на безпристрастието - с разкоша на предпочитанието), това не означава още, че 1. всички поети са лирици, 2. че лирикът не може да бъде съдия. Той просто не иска да бъде съдия, иска за разлика от еснафа да обича, а не да съди. Различни неща са - да не искаш и да не можеш.

Да иска и да може: това е мярка за цялата библиографско-критическа дейност на лирика Ходасевич.

Когато ми говорят за особения, за "поетичния строй на душата", аз мисля, че това не е вярно, а ако е вярно, то не важи само за поетите. Поетът е хиляди пъти човек, но личността на всеки поет е толкова различна, както е различна и за всеки човек. "В душата на поета" като познат опростен израз е толкова неопределено, като категория,

колкото и "в душата на човека". Поетът първо на първо е извън пределите на душата. Поетът е извън душата, а не в нея (самата душа е нещо, което е извън). Второ: извън пределите на душата - разбирай по отношение на думите. Трето: "поет в душата си" - що за поет е той? Омир или Ронсар? Державин или Пастернак? Не е разликата в епохите, а в същността - Гьоте или Шилер? Пушкин или Лермонтов? Маяковски или Пастернак - в края на краищата...

Равенството между дар на душата и глагол, това е поетът. Защото няма нито не-пишещи, нито не-чувстващи поети. Чувстваш, но не пишеш - не си поет (къде е думата?), пишеш, но не чувстваш - не си поет (къде е душата?) Къде е същността? Къде е формата? Трябва да има тъждество. Неделимостта между същност и форма - това е поетът. Естествено пред не-пишещия, но чувстващия, ще предпочета не-чувстващия, но пишещия. Първият може да бъде утре поет или светец. Или герой. Вторият е просто стихотворец, и толкова. И името му е - легион.

Така, като определим изобщо поетите, техните най-съществени черти и принадлежност към поезията, ще потвърдим, че "същност-форма" и "форма-същност" - това е единственото сходство между тях. Поетите са различни, като планетите.

Необходимо е да отбележим: в съда на лирика (в отношението му) явно преобладава преоценка. Нека вземем отзивите на немските и френски романтици един за друг. В съда на пишещия оценката е подценяване. Като пример Гьоте, който подцени Хьолдерлин, Хайне, Клайст (доста показателно - негови съвременници и от съвременниците - именно съотечественици). Този Гьоте, който оцени младия Байрон и надцени Уолтър-Скот. Пример, който като че ли разбива твърдението ми за съд на поета над поета. Но това само така изглежда. Правото на съд не е още право за наказание. Или по-точно: присъдата още не е самото наказание! Или - наказанието все още не означава смърт. На никой не е разрешено - даже на Гьоте - и никога дума - даже на 80-годишния титан, не бива да убива Хайне! Гьоте го подцени, а Хайне го надживя. Но (реплика) ако Хайне беше по-слаб, той след обидния отзив на Гьоте можеше да се самоубие - като човек или като поет. Но ако Хайне беше по-слаб, той нямаше да е Хайне.

Не, за Хайне живота е безсмъртие! Отзивът на Гьоте за Хайне е само още един стимул за работа. ("Ако сега не ме забелязваш, ще разбереш грешката си по-късно...") А за нас, и след 100 години е храна за размисъл... Гьоте и... такъв пропуск! Защо? Замисляме се. Отначало за Гьоте и Хайне, за разликата между тях, за възрастта - осемдесет годишен е единият, тридесет годишен - другият... И изобщо за това, има ли възраст и какво е значението ѝ за олимпизма и за демонизма, за привличането и отблъскването, за много неща се сещаме...

Следователно, даже в жесток случай като този, неоченяването на поет над друг поет, съдът на поета над другия, все пак е благо...

Това за поетите. Кого слушам аз? Всеки силен глас чувам, който и да е той. Ако за стиховете ми говори старецът-равин, помъдрял от възрастта, кръвта и пророчеството, аз го слушам. Обича ли стихове? Не знам. Може би никога не е чел поезия. Но той обича (и познава) това, от което се ражда поезията, източниците на живота и битието. Той е мъдър и неговата мъдрост ми стига - на мен, и на стиховете ми. Ще се вслушам и в равина, ще се вслушам и в Ромен Ролан, ще се вслушам и в седемгодишното дете, ще се вслушам във всичко, което е мъдрост и природа. Техният подход е космически, и ако в стиховете ми има космос, те ще го усетят и оценят.

Не знам обича ли стихове Ромен Ролан, ще приема крайният вариант - че не обича. Но в стиховете, освен стихове и поетична стихия, присъстват и всички други стихии. Тях Ролан ги обича. Нито на него ще попречи поетичната стихия, нито на мен - нейното отсъствие, невъзможно е...

"Ще ви говоря по същество..." - тоест, това е всичко, което ми трябва.

Като споменавам седемгодишното дете, имам предвид и народа, и неувредения първичен слух на дивака!

Кого слушам още, освен гласа на природата и мъдростта? Гласовете на всички майстори и на всички труженици.

Когато чета стих за морето и морякът, който не разбира от поезия, ме поправи, аз съм му благодарна. Същото се отнася за горския, за ковача, за зидаря. Всяка помощ от реалния свят е благо за мен, защото в него аз съм нула. А той ми е нужен непрекъснато. Не трябва за

безтегловността да говорим безтегловно. Целта ми е да утвърдя, да дам тежест. А за това да определя тежестта на моята безтегловност, на душата ми ѝ трябва нещо от сегашния речник и начин, нещо от мярката за тежест, известна и определена вече в света. Душа. Море. Ако е неправилен моят образ за морето се разрушава стихът. (Убедителни са само в частност този или онзи час на морето, този му вид, онзи му обичай... само с "обичам те" няма да минеш в любовта). За поета най-страшният, най-злостният (и най-почетният) враг, това е видимото. Враг, който се надвива само по пътя на познанието. Да направиш видимото роб, който служи на невидимото, това е животът на поета. Тебе, мой враг, с всички твои съкровища вземам за свой роб. Какво неимоверно напрежение е за зрението да превърне невидимото във видимо (това е целият творчески процес). Поетът е длъжен да познава видимото. Просто казано: поетът този ли е, който си мисли, че знае всичко? Друг път. Ако познава невидяното, ако не знае невидимото, а видимото непрекъснато му трябва за символи... "Всичко преминаващо е само подобие..." (от немски). Но трябва да познаваш това "преминаващо", иначе моето "подобие" ще е лъжливо. Видимото е цимента, краката, върху които нещата стоят... Но според французите, не всичко, което стои изправено, си струва.

Ако сравним формулата на Теофил Готие с тази на Гьоте, с която толкова са злоупотребявали и злоупотребяват: "Аз съм от тези, за които видимият свят съществува"- смисълът ѝ прекъсва най-важното - само като средство, а не като цел! За поета безценното на света е глупост. Ако за философа е повод за въпрос, за поета - повод за отговор. (Не вярвайте на въпросите на поета! Има отговор на всяко защо и откъде). Но в доводите си (подобията) поетът трябва да е внимателен. Като сравняваш, например, душата си с море и умът с шахматна дъска, трябва да познаваш и океана, и всеки ход на шаха... Да опознаеш всичко - цял живот няма да ти стигне. Тук на помощ идват познавачите и майсторите.

Стихът е убедителен тогава, когато можеш да го провериш с математическа или с музикална формула. И проверката няма да я правя аз, а читателят.

Затова за стиховете за морето питам моряка, а не любителя на сти-



хове. Какво ще ми даде първият? Опора за душата. Какво ще ми даде вторият? В най-добрият случай - ехо от моята душа. За всичко, което не е душа, ми трябва някой друг.

Така от професията и занаятите - към науките. От света на известното - към света на познанието. Така от моряка, горския, ковача, шло-сера, хлебаря вървя към историка, геолога, физика, математика - все повече и повече разширявам кръга.

Нито един поет по рождение не знае почвените наслоения и историческите дати. Какво знам аз по рождение? Душата на героите си. Дрехите, обредите, жилищата, жестовете, речта - тоест всичко, което идва от познанието, аз вземам от познавачите, от историците и археолозите.

В поемата за Жана Д, Арк например: Протоколът е техен. Огънят е мой.

#### 4.

#### На кого се подчинявам

*"Аз чувам гласове  
и те ми заповядват..."  
(от френски)*

Подчинявам се на нещо постоянно, то звучи в мен неравномерно, ту ме насочва, ту ми заповядва. Когато ме насочва - споря с него, когато ми заповядва - просто се подчинявам.

Заповядващото е първичният, неизменен и незаменен стих, същността, която предхожда стиха. (Най-често това е последното двустихие, към което се добавя и останалото). Насочващото е слуховият път към стиха, чувам напева, но думите не чувам... Думите търся аз. Ляво - дясно, високо - ниско, бързо - бавно, затягам - късам, ето точните указания на моя слух или нещо, което говори на слуха ми. Моето писане е вслушването в него. Оттук, за да продължиш написаното, непрекъснато препрочитай. Ако не препрочета поне двадесет реда, няма да напиша нито един. Сякаш от самото начало ми е зада-

дена темата - някаква нейна мелодична или ритмична картина, точно това, което започвам да пиша (никога не знам ще го допиша ли), сякаш някъде вече е било написано. А аз само го възстановявам. Оттук е и тази постоянна тревога: правилно ли е, не се ли отклонявам? Не си ли позволявам своеволие?

Да чуя вярно и точно всичко, това е моята грижа. Нямам друга.

## 5.

### За кого пиша

Не за милионите, нито за някой единствен, нито за себе си. Аз пиша заради писането. Нещата чрез мен сами се появяват. Преди другите или преди себе си? Тук трябва да разграничим два момента: съзидателният момент и моментът по създаването. Първият е без: защо? и изцяло е в - как? Вторият бих нарекла битов, приложен. Произведението е написано, какво ще стане с него, кому е нужно? На кого ще го продам? О, не скривам, че при написването на стиха последното е най-важно. Така два пъти - духовно и житейски: стихът е даден, кой ще го вземе?

Две думи - за парите и за славата. Да пишеш за пари е низост, да пишеш за слава - доблест.

Простите и ограничени хора грешат и в това. Да пишеш на всяка цена само заради самото писане - такива са само едnodневките. Така се пишат или би трябвало - само уводните статии. Слава ли, пари ли, тържество на една или друга идея, всяка странична цел за написаното е гибел. Докато твориш, то е само заради творчеството.

Защо пиша аз? Аз пиша, защото не мога да не пиша. На въпрос за целта, отговорът е в причината, друго не може и да бъде.

За 1917-1922г. имам цяла книга от тъй наречените граждански (доброволчески) стихове. Писала ли съм книга? Получила се е книга. За тържеството на "бялата" идея ли? Не. Но "бялата" идея тържествува в нея. Вдъхновена от идеята за доброволчеството, аз забравях за нея още на първия ред, помнех само този първи ред, срещях идеята само по вече написаното - със живо, въпреки волята ми, възплъщение на

доброволчеството. Залогът за действеност при така наречените граждански стихове е именно в отсъствието на граждански моменти в процеса на писането, при единството на чисто стихотворните моменти. Същото се отнася и за идеологията - в момента на прилагането ѝ. След като ги напиша - мога да чета стиховете на естрада и да спечеля за себе си или слава или смърт. Но ако аз мисля за това, когато започвам да пиша, аз няма да ги напиша, или ще ги напиша така, че няма да си заслужи нито слава, нито смърт.

Това е моментът до края и моментът на края. За това говори Пушкин в стиховете си за вдъхновението и творчеството, а това простият човек никога няма да го разбере.

Слава и пари. Слава - колко широко - просторно - достойно - плавно. Какво величие, какъв покой! Парите - колко дребно - жалко - безславно - суетно. Каква низост. Каква безполезност. Какво искам, когато като напиша нещо го давам в тези или в други ръце? Пари, приятели, ако може - повече.

Парите - това е възможността да пиша още. Парите са моите утрешни стихове. Парите са откуп от издатели, редакции, хазяйки, лавкаджии, меценати - моята свобода и моята писмена маса. Парите, освен писмена маса, бяха и ландшафт, тази Гърция, за която толкова мечтаех, като пишех за Тезей, и тази Палестина, за която ще мечтая, когато пиша за Сеул, парите - пароходи и влакове, които ме отвеждат до всички страни и до всички морета.

Парите - възможност да пиша не само по-нататък, но и по-добре, да не вземам аванси, да не изпреварвам събитията, да не затъквам стихотворните пробойни със случайни думи, да не седя с X или Y с надеждата, че ще ме отпечата или ще ме уреди...

Мой ще е изборът, мое - решението. Парите най-накрая са трета и най-важна точка - моята възможност да пиша по-малко. Не три страници за ден, а тридесет реда...

(бележка: това, което най-малко се отнася за мен 1/ ако аз "и да живея бързам, и да чувствам - също", тогава написаното не става за печат, така от 1912 до 1922 г. не издадох нито една книга, 2/ бързането на душата още не означава скорост на перото, "Юнак" сякаш е написан отведнъж, а писах без да спирам ден след ден - три месе-

ца."Мишелов" (6 глави) - писах половин година, 3/ зад всеки мой ред е "всичко, което мога в пределите на този час".

За "лекотата", с която пиша, свидетелстват черновите ми.

М.Ц.)

Моите пари, това преди всичко е твоята печалба, читателю!

Слава? "Да те приветства тълпа от хора, които не познаваш..." - думи на покойния Скрябин, не зная негови ли са или му ги приписват. Житейски - увеличен битов товар. Славата е следствие, а не цел. Всички велики славолюбци не са славолюбци, а по-скоро властолюбци.

Ако Наполеон беше славолубец, той нямаше да страда на "Света Елена", неговият съвършен постамент. На "Света Елена" на Наполеон му липсваше власт, а не слава. Оттук - терзанията му и погледът му, вперен далече... Славата е нещо пасивно, властолубието предполага действие, славата сякаш лежи, както се казва "почиваш на лаврите". Властолубието е исконно и се стреми към тези лаври. "Заради славата на Франция и заради своята власт" - това е в чист вид девизът на Наполеон. Светът да слуша Франция, а Франция - мен. Значението на Наполеоновата "слава" е "власт". За лична своя слава (в най-чистия ѝ вид) той, който е преди всичко човек на действието, не е и помислял.

Невъзможно беше да се самозапали, заради тътена и виковете на тълпата или заради чуруликането на поетите, защото Наполеон твърде много презираше и тълпата, и поетите. Целта на Наполеон беше властта, след като имаше нея, търсеше и славата.

Славата за поета, според мен, е като рекламата - за финансови цели. Лично аз се отвращавам от рекламата, но ръкопляскам на огромния мащаб на Маяковски. Когато няма пари, той устройва поредната сензация ("чистка на поети", "битка с поетесите", с Америка и прочее)... Развихря се скандал и ... парите идват. Маяковски, като голям поет не се интересува нито от хвалбите, нито от хулите. Той си знае цената. Най-вече чрез парите. И неговата самореклама с грубостта си е къде-къде по-чистопътна от папагалите, маймуните и харема на лорд Байрон, който, както е известно, няма нужда от па-

ри...

Трябва да отбележим, че нито Байрон, нито Маяковски заради славата не пускат в ход поетичната си лира, и двамата използват личния си живот, сякаш е отпадък. Ако Байрон търси слава? Той си оглежда зверче, заселва се в дома на Рафаело, може би - отива в Гърция. Ако Маяковски желае слава? Облича жълта блуза и застава пред дъсчен стобор....

Скандалите в личния живот на голяма част от поетите е като почистване на живота им, за да стане той по-чист. Ако животът ти е мръсен, тетрадката ти е чиста. Животът ти е шумен, в тетрадката ти е тихо. Океанът и в бурята изглежда спокоен. Океанът и в покой създава впечатление за действие. Първото е съзercател в действие. Второто - работник в отдик. Във всяка сила непрекъснато присъства и тишината, и действието. Покоят, който усещаме в близост до голяма сила, това е нашата сигурност за нея и от нея. Такъв е океанът. Такава е гората. Всеки поет е смълчан океан.

Така се отхвърля смисълът на известните твърдения, че в стиховете е позволено всичко. Но именно в стиховете - не. В личния живот - да.

Славата е паразитна. В растителния свят сила има дъбът, слава - бръшлянът. В царството на животните: славата е куртизанка, която си почива на лаврите на воина. Безплатно, но и приятно приложение. Славата е като Дионисиево ухо, което се вслушва в света, Омирово ухо "какво ще кажат хората". Оглеждаш се, ослушваш се, като маниак (смес от маниите: усещане за величие и преследване).

Два примера за безкрайно славолубие: Нерон и Херострат. И двамата са манияци.

Ако ги сравним с поета, Херострат, за да прослави името си, подпалва храма. Поетът, за да прослави храма, ще изгори себе си.

И висшата слава (епоса), и висшата сила - те винаги са безименни.

Гьоте има такава мисъл: "Не трябва да пишеш нито ред, ако не разчиташ на милиони читатели..."

Да, но не трябва да притесняваш тези милиони, не би трябвало да ги гласиш именно за това десетелиетие или век....

"Не би трябвало"... Но очевидно е...трябвало. Това прилича повече на рецепта за другите, не и за себе си. Блестящ пример е Фауст, неразбран от съвременниците си и разгадаван вече сто години. "Аз живея в хилядолетието"(Гьоте, Екерман).

Какво е прекрасното в славата? Думата.

6.

## **Разновидността на критиците**

Да се обърнем към критика-професионалист. Различаваме три вида.

Първият - най-често срещан - критик-осведомител, критик, изчакаващ и удостоверяващ събитията, критик с десетилетна давност. Ако е истински критик, той трябва да е пророк, но пророк в миналото. Критик - "пост фактум", също често срещан, честен, критик на всъщност цялата честна (сякаш има друга) читателска общност. Не открива Америка, няма да разпознае таланта в детето, на нов кон няма да заложи, въздържа се от баналната съвременност и няма много да изгуби.

Той е културен читател.

Но има и друг - некултурен. Читател - маса, читател - по слухове, с такава давност приема нещата, че Надсон от 1925 г. счита за съвременник, а 60-годишния Балмонт - за прохождащ, обещаващ поет. Отличителните черти на този вид е неграмотността и липсата на ориентация. Като говори за модернизъм, той слага заедно и Балмонт, и Вертински, и Пастернак, без да различава нито развитие, нито ценности, нито мястото, което заема този или онзи поет, и всичко това обединява с непонятната за него дума "декадент". (В този случай бих приела, че "декадент" произлиза от декада, десетилетие. И всяко десетилетие си има свои декаденти. Впрочем може да ги наричаме още "декадисти" или "десетилетници"). Този читател всичко след Надсон нарича декаденство и всичко противопоставя на Пушкин. А защо не самия Надсон срещу Пушкин? Защото Надсон познава и обича. А какво за Пушкин? Очевидно е, на Тверския булевард има па-

метник на Пушкин. И той само това знае за него. Читателят, който оформя мнението си по слухове, също е верен на себе си.

Защото съществува христоматия, жалони, изпити, бюстове, маски. "Дуелът на Пушкин" на витрината и "Смъртта на Пушкин" на афишите, Пушкинския кипарис в Гурзуф, и Пушкинското Михайловское (къде е то всъщност?), музикалната партия на Герман и на Ленски (еснафът наистина познава Пушкин "по гласа"), еднотомника на Пушкин-Ситин, Пушкин като дете, подпрял с ръка бузата си, 500 рисунки в текста - това е метод за нагледно обучение в поезията. Гледаш поезията право в очите! Еснафът наистина познава Пушкин по лице, нека не забравяме - в гостната или в столовата е Репин - влачещият се по снега кървав шинел, това наистина е изобилстваща от юбилеи давност. И накрая - Тверския булевард с фалшивия Пушкинов стих: "и дълго ще бъда полезен за народа си, че чувства добри събужда с моята лира,...."

На слух (тенор и баритон), на вид - изданието на Ситин, по либрето и по христоматия - ето начинът еснафът да познава Пушкин.

И ето, противно на това - Пушкин и руският език.

- Какво обичате в Пушкин?

- Всичко.

- А най-много?

"Евгений Онегин".

- А от лириката?

- (пауза)

Разбираемо ми идва христоматийна реминисценция "Зима е, и селянинът тържествува"....

Понякога - асоциация по близост - "Лодка".

(Еснафът пред паметника на Гьоте:

"Кой не те познава, о велики Гьоте!

Зазидан си в земята...."

Шилер, "Камбана").

От прозата, кой знае защо, "Капитанската дъщеря", не е чел нико-

га Пушкинския Пугачов. Изобщо за този читател Пушкин е нещо като постоянен юбиляр, който не прави нищо друго, освен да умира (дуел, на смъртното ложе, последни думи към царя, прощаване със жена си...) Този читател има обобщено име "тълпа". Него е ненавиждал Пушкин в стихотворението си "Поетът и тълпата". Простолудие, мрак, тъмни сили, които подкопават тронове, несравнимо по-ценни от царските... Този читател е враг, и неговият грях е, че обижда Светия дух. Какво означава този грях? Грехът не е в това, че живеят в тъмнина, а че не искат светлина, в неразбирането и в нежеланието да разбереш, в преднамерената слепота и в злостната превзетост. Злото - срещу доброто. Към читателя-тълпа аз причислявам всички, които за първи път са чули за Гумилов в деня на разстрела му и които сега безсрамно го провъзгласяват за най-големия съвременен поет. Към тях причислявам и всички, които ненавиждат Маяковски, защото е комунист (не знам дали е комунист, но че е анархист - знам). Тези, които за Пастернак казват, че е "син на художник", за Балмонт, че е пияница, а Блок, че е "преминал към болшевиките". (Изумителна неосведоменост за личния живот на поетите! Балмонт пие, многоженец е и живее в блаженство! Есенин също пие, жени се за старица, после за внучка на старец, после се беси... Андрей Бели се развежда със жена си Ася, също пие. Ахматова са влюбва в Блок, развежда се с Гумилов и се жени за... тук вариантите са много). Не оспорвам Блок-Ахматовската идилия, читателят, естествено, знае повече! Блок не живее със жена си, а Маяковски живее с чужда жена. Вячеслав - също. Сологуб - също. А... знаете ли и за онзи....?

Така, без да прочете дори заглавието, вече е написал биографията. Този читател не само, че не уважава, той и не чете. И тъй като не чете, не само че е наясно с всичко, но и веднага е готов да отсъди. За него, и само за него се отнася Пушкиновото: "И не спори с глупеца!"

Не само не спори, но и го изхвърляй през вратата при първото му умозаключение.

Съществува и критик-тълпа. С малки уточнения, казаното за степенята на невежество на читателя-тълпа, важи и за критика. Той е от същата порода, но не само че чете, той и пише. Има два вида съвременни критици. Първият е дилетант от емиграцията, вторият - спра-



вочник от съветска Русия.

Кой ли в емиграция не пише критика? "Да дадем отзив", "Да напишем рецензия" (това не означава ли "да откликнем"? Уви! Дават отзив в повечето случаи най-безотговорните, дават нещо, което нямат и което го няма). Пишат адвокати, пишат млади хора без професия, не толкова млади хора със съвсем различна професия, пишат всички, пише публиката. На въпроса: кой пише в емиграция? отговорът е: кой ли не пише?

Прецъфтя статията, разцъфна кратката бележка. Увяхна и тя, на нейно място цъфна друго голословие. Чета, например, за напълно нов неизвестен автор, че е позьор. Кой гарантира за казаното? Името му е в края на квадратчето. Аз никога не съм чувала за него нещо. Или съм чувала, но във връзка с нещо друго. Къде е гаранцията, че това е точно така, че той е позьор или пророк, къде е цитатът от произведението му? Няма такъв. Вярваш само на думата на автора. Критикът-дилетант е като пяна на повърхността на съмнителния котел (публиката). Какво ври в него? Тъмна вода. Тъмна вода и бяла пяна. Всичко казано до тук е за неизвестния критик, който в писанията си досега не е назовал нито едно име (името" не е протекция, то е дар"). Малка е радостта от критиката с име, понякога даже и именито....

Тъжна е статията на академик Бунин "Русия и Инония", където той хули Блок и Есенин и ползва изопачени цитати (може би е по-добре да ги няма, отколкото в такъв вид), с които се описва безбожието и хулиганството на цялата съвременна поезия. (Бунин сякаш е забравил своето "Село", възхитително, но преизпълнено и с пакости, и с цинизми). Розова вода ромоли покрай статиите на Айхенвалд. Престорено недоумение цари при З. Гипиус, голям поет, пред синтаксиса на друг не по-малък поет Б. Пастернак (не само че отсъства добра воля, но изобилства злоба). Към непристойните статии причислявам и писаното от А. Яблоновски за Ремизов, на А. Яблоновски за моята "Германия", на А. Черни за Ремизов. Съмнявам се, че изброих всичките.

Като радостно изключение, рязко встрани е съждението за поетите не по политически признак (затова пък и твърде неопределено) на Кн. Д. Святополск-Мирски. От списанията изключение са целият биб-

лиографски отдел на "Руска воля" и "По свои пътища". Ще стане дума за един частен случай, загадъчен за мен. Критикът (един от най-четените, любими и признати) говори за чехословашкия сборник "Ковчег".

"Нека отбележим най-интересните страници на сборника. За съжаление, поради това трябва да отменим "Поема за края" на М.Ц., поема, която пишещият тези редове не само че не разбра, но и всеки друг, който я чете, ще се наложи да я разгадава и ако има щастието да е по-досетлив, това щастие ще купи на цената на големи умствени усилия." Първото, което ме поразя в този отзив - кротостта. Критикът не съди, той просто изразява отношението си. "Аз не разбрах", какво е това? Съждение? Признание? За какво? За собствената си несъстоятелност. "Непонятно" означава едно, а "аз не разбрах" - друго. Прочетох и не одобрих - едно, прочетох и не разбрах - друго. В отговор на първото - защо? В отговор на второто - няма? Първото е критик. Второто - глас от публиката. Някой прочел и не разбрал, но допуска възможност другият читател да има щастието да е по-досетлив. Разбира се, това "щастие" ще бъде купено "с цената на големи умствени усилия"... Показателна забележка. Ако се потрудиш, ще успееш, но мисля, че не си струва. В това вече няма кротост и ако не е зла воля, то просто е отсъствие на добра. Така може да се изрази читателят, но не и критикът. Защото "не разбирам" е отказ от право, а "не се опитвам да разбера" - отказ от задължение. Първото е кротост, второто - рутина. Щом се натъкне на някакви трудности, критикът отхвърля написаното. "Не само да четеш, но и да разгадаваш"... А какво е четенето, ако не разгадаване, тълкуване, извличане на тайното, скрито зад редовете и зад предела на думите... (Да не говорим за "трудностите" на синтаксиса). Четенето е преди всичко сътворчество. Ако читателят е лишен от въображение, нито една книга няма да издържи изпитанието. Ако е лишен от въображение и добра воля...

Често ми се налага да чувам такива отзиви и от заетите с други изкуства. "Трудно е. Искат ти се да се отпуснеш, а вместо това трябва да търсиш, да се замисляш..." Да се отпуснеш и отпочинеш - от какво? От труда в своето изкуство. Сякаш ти признаваш своя труд, но не

и този, който ти е нужен за моето изкуство. Какво пък, може би си прав. Върши своето и ме остави на мира. В такива случаи ме застрелват с репликата: "Ако вас, сериозния музикант, в отговор на сонатата (трудна е!) помоля за валс, какво ще кажете вие? Аз също съм изморена от своя труд и искам да си почина." (Истинска педагогика!)

Човек дори и да не чете стиховете ми, които не разбира, уважава труда ми и не ме моли за по "лека музика"... Но това се отнася за истинския музикант, работник на звука. Какво да кажем за критика, работника на думата, който не желае да губи умствени усилия и предоставя това право на другите? Човекът, който работи с думите и моли мен, също работещата с думите за "по-леки стихове"?

Формула има и тя е много стара. Под нея със спокойна съвест този критик може да се подпише: "За теб поезията е любезна, приятна, сладостна, полезна, тя лимонада е в горещо лято ..."

Лимонада, именно това иска от мен този критик. В потвърждение ще дам още един пример, вече за друг писател, ако той беше правил това и онова, и не беше уморявал читателя, а напротив, беше го радвал с "красиво танцуващи думи"...

Да радваш читателя с красиво танцуващи думи не е целта на творчеството. Когато сядам да пиша целта ми не е да радвам някого, това усещане идва после, когато свърша. Пълководецът, който влиза в бой не мисли нито за лаври, нито за рози, нито за тълпите, мисли само за боя и по-малко за победата, или за тази или онази позиция, която трябва да превземе. Радостта идва после и тя е голяма. Но и умората е голяма. Тази своя умора аз уважавам. Значи струвало си е да преработиш писаното, то не е дошло даром. Значи трябвало е да водиш бой. Уважавам и умората на читателя. Ако е уморен от четенето на моето произведение, значи добре се е трудил и нещо хубаво е прочел. Умората на читателя не е опустошителна, тя е творческа, сътворческа. Прави чест и на читателя, и на мен.

Към емигрантския критик-любител (този не е!) ще се върнем пак - при удобен случай. Да се обърнем сега към друг тип критик - утвърден в съветска Русия и, естествено, различен от емигрантския, това е критикът-справочник. Този критик бих нарекла певец на пошлото из-

бранничество.

В отговор на нещо мое, при което благодарение на многото чернови, формата е овладяна и преодоляна, аз чувам: десет "а", осемнадесет "о", това са асонанси (другите професионални термини са ми непознати), и тогава ми се струва, че всичките ми чернови са били напразни, даже те някак са изплували и са разрушили създаденото от мен. Това е аутопсия не на труп, а на жив човек. Това е убийство.

"На г-жа Ц., за да достигне този ефект е трябвало да..." Първо, това е, както много често се случва, неточно. И второ, на кого е нужно това "трябвало е", когато то е направено. На читателя? Като внимателен и любознателен читател ще кажа: не, не му е нужно. На писателя? Но ако съм го направила и то добре, защо ми е да чувам от чужди уста това, което аз знам от своя опит и труд? В най-добрия случай е повторение и потвърждение. Проверка на задачата, която безспорно е решена. Тоест - това е проформа за младите поети? Рецепта за получаване на известни ефекти? Но назовете ми поне един голям поет, който пише по чужди (не лични) рецепти? Чужди рецепти в творчеството няма. Освен това, което "за руснака е екстра, за немеца е смърт". Теорията на поета е винаги постфактум, извод от собствения опит, обратният път по следите. Аз съм го направила? Как съм го направила? Чрез щателна проверка на черновите, изброяване на гласните и съгласните, изучаване на ударенията (повтарям, това не ми е познато), поетът получава известен извод, над който после работи и го поднася във вид на тази или друга теория? Но, повтарям, основата на всяка теория е собствения опит. Теорията в този случай е проверка, разум на слуха или осъзнаването му. Теория, като безплатно приложение към практиката. Може ли да послужи на друг? Може, като проверка. Пътят на слуха (на Бели) потвърждава вече готови негови изводи.

Отпада само труда по осъзнаването. Всичко останало е същото. Накратко: да пишеш върху БЯЛОТО, не означава като БЕЛИ. Но това е всичко, което мога да кажа одобрително за школите по стихосложение и методът на формален разбор в приложение към вестникарския пазар. Дали е труд на учения и е за учените (теория на стиха) или е живото слово, предназначено за живота и насочено към живия кри-

тик.

Критикът-справочник, който разглежда нещата от формална гледна точка, който само минава и просто вижда кое и как, без да вижда в поемата нито героя, нито автора (вместо "създадено" - "направено") и измъкващ се с думата "техника" - това явление е ако не вредно, то просто безполезно. Защото на големите поети готовите формули на поетиката не им трябва. Но това не означава, че на нас не ни трябва големи поети... Даже бих казала: да плодиш малки поети е грехота и вреда. Да създаваш чисти занаятчии в поезията, означава да създаваш глухи музиканти. Като провъзгласяваш поезията за занаят, ти вкарваш в нея кръгове, които са й чужди, тези, на които не им е дадено да бъдат в нея. "Ако е занаят, защо да не го мога?" Читателят става писател, а истинският читател, който е завладяван от безчислени имена и направления (колкото е по-малка ценността, толкова е по-ярка рекламата), се отчайва съвсем и спира да чете. Поетичните школи (знак за века!)- това е вулгаризация на поезията, а формалната критика бих сравнила със "съветите към младия стопанин". Съветите към младите стопани са съвети за младите поети. Изкуството е кухня. Само умения да имаш! Но ако сравнението е пълно - и там, и тук цари законът за неравенството. Бездарникът не би могъл да разбие във ведрото със сметана дванайсет дузини жълтъци, като ги полее с четвъртинка ямайски ром, както и бездарникът в поезията не може чрез магия да създаде липсващото му - талант. Оставаш сам - празни жестове над празни тенджери.

Единственият справочник е собственият слух и ако трябва (?) теорията за словесност на Саводник: драма, трагедия, поема, сатира и прочее. Единственият учител е собственият труд. А единственият съдия - бъдещето.

## 7.

### Авторът и произведението

Често, като чета рецензия за себе си, разбирам че "задачата формално е изпълнена прекрасно", и се замислям: а имала ли съм зада-

ча за формата? Г-жа Ц. е искала да пресъздаде народната приказка, като е вкарала в нея тези или онези елементи и т.н.

Аз (ударението е върху думата) ли съм искала това? Не. Това ли съм искала аз? Не, в никакъв случай. Аз прочетох приказката на Афанасиев "Вампир" и се замислих защо Маруся, която се бои от вампира, така упорито не признава виденията си, макар и да знае, че като го изрече на глас, ще се спаси. Защо вместо да, казва не? Страх? Но нали от страх не само в постелята се криеш, но и от прозореца ще скочиш? Не, не е страх. Може би страх, но и нещо друго. Страх и какво? Когато ми казват, направи това и това и ще бъдеш свободна, а аз нищо не правя, значи аз толкова много не искам свободата си... Значи за мен не-свободата ми е по-скъпа. А какво означава такава толкова скъпа не-свобода между хората? Любов. Маруся е обичала вампира, затова не го издава, и така губи едно след друго: майка, брат, живота си... Страст и престъпление, страст и жертва...

Ето моята задача, когато започвах "Юнак"-а. Да разкрия същността на приказката, която е в основата. Да разгадая същността, смисъла. А не да създавам "нова форма" или "народна форма". Произведението беше написано, аз работих над него, чувах всяка дума (не я претеглях, просто я изслушвах!). Работата беше свидетелство за 1. незначимостта ѝ за читателя, 2. за чернови. Но всичко това е в хода на нещата, в осъществяването, не в замисъла...

Как аз като поет, тоест човек на същността на нещата, мога да се изкуша от формата? Ако се изкуша от същността, формата сама ще се появи. И се появява. Не се съмнявам, че ще продължи да се появява. Формата, изисквана от дадена същност, която аз подслушвам сричка след сричка? Ще отлея формата, после ще я запълня. Но това не е гипсова отливка! Не, ще се изкуша от същността, после ще я въплътя. Това е поетът. И ще я въплътя (това вече е въпрос на формата) като възможно най-насъщна.

Същността е също форма, детето не може да се роди различно. Постепенно се проявяват чертите - това е израстването на човека и израстването на творческото произведение. Затова да подхождам "формално", тоест да ми разказваш (много често и неправилно) моите чернови, е просто нелепо. Ако има белова, черновата (формата) е вече

преодоляна. Вместо да ми разкаваш какво съм искала да дам в това произведение аз, по-добре ми покажи какво си успял да вземеш от него ти. Народът в приказката тълкува съня на стихийте, поета, в поемата, тълкува съня на народа, критика (в новата поема) тълкува съня на поета. Критикът е последна инстанция при тълкуването на сънищата. Всъщност - предпоследна.

**8.**

**Какъв трябва да бъде критикът**

Бог на пътищата и кръстовищата, двулик бог, който гледа в посока напред и в посока назад. Критикът е пророчицата Сибила над люлката.

*"Старецът Державин ни беляза  
И в гроба слизайки, благослови..."*

**Превод: Стефка Тенева**

## КЪЩАТА

*-разказ-*

Когато седна да пиша за къщата, нещо в мен се обръща и сълзите ми потичат не от душата през окото, а наобратно - от гледеца към душата.

Може би защото онова време беше много отдавна и всички неща бяха различни. Хората грамадни като небрани лехи и сенките им дълги и тежки като боздугани. Имаха и души, защото говореха в рими. Небето бе бяло, сякаш неписан лист, водите - червени, дърветата все още бяха храсти, из които хихикаха сиви лисици, а слънцето незнайно защо беше със зелен цвят. В ония трудни години единствено земята изглеждаше истинска, ето защо когато реши да построи къщата баща ми не се мая дълго къде, а веднага избра истинската земя. Аз бях малък тогава, но си спомням, че тате ни заведе с мама да видим земята. Намерихме я да се изтяга на една поляна близо до гората. Главата ѝ беше окичена с безцветни цветя в ония години. Скрихме се зад дърветата, а тате сложи пръст на устните си, взе лопатата и бежком се прокрадна към земята. Когато я стигна, скокна и я ръгна с лопатата в ребрата. Земята писна, сгърчи се и се замаята. Тате се втурна да я лови, но тя го катурна и куцешком побягна в гората. По нея из нищото от раната капеше роса.

- Бре, че добиче! - рече учуден тате. И се затича.

Стигна я нейде там зад корията и я захлупи. Когато се изправиха видях, че я води хваната за една чорлава буца като за детско уху. Наближиха и чух да се разправят:

- Не си ме ти създал - подсмърча земята,- не съм ти длъжна.

- Така е - кимаше тате, - но си ми нужна.

Доведе земята на мястото ѝ и я прикова с няколко клинци, огледа доволно и се залови за работа.

След тая случка земята кротна, усетила добрите таткови длани.



Той ошипа храстите, разгони лисиците и взе да троши камънак за темела. Дене разбиваше с юмруци скалите, а ноще пресяваше трошляка през сита и по-големите парчета лепеше по небето. Така съм запомнил звездите.

Една нощ се събудих в съня си, станах, и видях тате да вапца небето черно. Приближих и по детски го дръпнах за ръкава:

- Защо? - го попитах.

Тате се сепна, обърна се. Усмихна се, погали ме по бузата и отвърна:

- Така звездите се открояват.

Мама седеше на големия камък там до темела и взеше. Когато свърши отиде до тате, прошепна му нещо, той я повдигна на раменете си и мама взе да пришива луната. От дупките на иглата се пробиха лунните кратери, в които живеят лунните динозаври.

Чудни времена бяха. Странни години, вълшебни.

На третата заран, както дялаше бор за подпора, татко удари пръста си. Ние с мама смаяни прихванахме болката да полита на сиви криле, омотала ръката на татко. За пръв път зърнахме кръв. Беше червена.

- Мама му стара! - изрева от изненада тате - Та тя е червена като водата!

- Не може тъй. Кръвта вода не става! - отсече, нарами брадвата и замина.

Ние с мама стояхме до изкопа, дордето гърбът му пропадна в дълбината.

На другия ден се завърна - потен, брадясал.

- Е, тате, смени ли цвета на водата?- го питам.

- Ами - махна с ръка, - все си е същия.

- Аз, такова - рече смутено, - да се захващам с къщата.

По-късно разбрах, че не сменил цвета, но направил навред през реката мостове.... Да не гази кръвта си.

Захвана тате да вдига първия кат. Не му потръгна. Дене редеше тухли, налагаше хоросана, ноще сили неверни бутаха градежа. Закъхари се тате, овеси надежда, клюмна.

- Ще се откажа- отчаян изхъхри- нищо няма да стане.

- Не бива тъй - скара се мама - щом веднъж си се хванал.

После добави горчиво:

- Искам да ме зазидаш!

Тате изрева, вдигна лопатата и аха - да срине построеното, но мама се завтече и го хвана за ръката. Целуна го леко и с очи ме посочи, и тате отпусна длан.

Малък бях, де да знаех, за мен е било всичко. И къщата, и нощите, дните...

Днес никой от вас не е виждал такова строителство.

Аз седях кротък, безмълвен на големия камък, там, дето при почването бе побягнала земята. Гледах как тате зазижда мама. Той кипеше тухли, мажеше хоросан и хлипаше. Мама ми се усмихваше в ръце с гълъбова кърпичка, с която бършеше сълзите на тате, да не капят връз хоросана, да не го разводнят, да станат стените на дома ни яки.

Беше като проклетие.

Последният ред скри мамината усмивка. Мама изчезна. Само една черна къдра се процеди в една фуга. Като кръв, прясна. Когато пораснах, дълги години драх мазилката, бутах градежа, но никога не успях да намеря къдрата мамина.

Тате свърши своята страшна строитба и се свлече на земята. Зави от болка и сладост. Заплака със сълзи едри като камбани. Чисти. Прозрачни. Сълзите се спуснаха по склона, влязоха в потока, продължиха надолу, вляха се в реката, пресякоха езерото, погълнаха морето и се настаниха в океана. Отдето минаха водите от червени се превръщаха в бистри кристали. Мостовете останаха. Но кръвта на тате побеля от мъка.

Оттук надире потръгна. Къщата сякаш сама растеше, подобна на гъба. Изникна врата, бухнаха прозорци, звъннаха стъкла по тях като ударени с прашка. А най-сетне на петия ден тате тури чучката, вдигна комина и се зачуди какъв цвят да я боядиса.

- Трябва да е различен от тия, дето ги знаем - сподели шепнешком, да не се обидят познатите цветове, а аз го подучих на една хитрост.

С мистрията изчегърта парченце зелено от слънцето, добави бяло от небето, разбърка го с прозрачност от водите. Получи се синият

цвят.

Тате примами една сива лисица, хвана я и с опашката ѝ като с четка боядиса дома ни. Изрисува го красиво и старателно като дъвен художник. Щом свърши, отдръпна се няколко крачки и огледа. Хареса му. Усмихна се тате, усмихнах се и аз. Забелязах, че в кофата е останала малко боя и му казах. Той я взе и я лисна небрежно през рамо. Когато се обърна откри, че небето вече се кипри в синьо. Дълбоко синьо и мамещо, мамещо...

На седмия ден къщата беше готова изцяло. Тате приседна да си откъдне. Впери зеници в съграденото, очите му се насълзиха и се разплака.

- Недей, тате - сложих длан върху рамото му.- Виж, каква е красива!

Но той удари земята и рече:

- По дявола! По-добре да беше майка ти жива.

Каза го и от нейде изприпна дявола.

- Сполай за сътворението - рече, додето ахнем и хвана гората.

От този ден тате отпадна, отмаля и остаря. Караше я само колкото да посрещне оная с косата, дете сбирала душите да ги води на хоро на голямото сборище на измислените от баща ми дяволи, та да играят вовеки, нямащи частица покой. Та не мина много време и тате реши, вместо да чака, да иде да търси оная с косата. Приготви се.

- Пътник съм -въздъхна. - Свърши се тя.

- Недей тъй!- викнах уплашен.- Непръстен си, тате. Безпътен си, затуй летя.

Стисна зъби тате :

- Сине, - ядно, но умилено ми прошепна - да знаеш - човека е мъка родом. И цял живот дори да градиш, последният камък все е надгробен.

Захъхри, задави се с думи, склопи очи и утихна. От къшето на стаята се зачу злобно хихикане. Беше оная с косата. Пристъпи към леглото и аха да хръсне тате с острилото, от небето се спусна златно седало, на което седяха две хвъркати. Пееха песни. Топли и благи песни.

Смъртта се изви като котка, изфуча и побегна да сбира други души

за хорото. Стените се разпукаха и от родилната им болка излезе мама. Ама чудно хубава - като в първия ден, кога започнахме къщата. Хвърковатите дъгнаха на тате и той отвори очи, но като съзря мама, затвори ги пак. Не знаеше, що да стори, горкият, от радост. Добре, че бяха пак хвъркатите - вдигнаха тате, прихванаха мама и ги положиха на седалото. Заиздигаха се в едно нагоре и назад като на прощаване.

Стоях аз безмълвен. Не бях малък, но гледах как приказката се отдалечаваше.

Докато минаваха край слънцето седалото се закачи и увисна на него. Хвъркатите дърпаха, дърпаха, па като разбраха, че е напусто, прегърнаха тате и мама и ги възнесоха в безпределието. Седалото остана, закри слънцето и то жлътна. От тогава е такава. Златно.

От този ден често съм виждал лицата на тате и мама да отгръщат облаците и да ми се усмихват от висинето.

- Мамо, тате!- пища аз като дете, като тогава, кога баща ми започна къщата. - Това ли е то - живота ми човешки? Една къща, а?! Едничката къща?

А те ми се смеят, смеят и небесата кълтят ли, кълтят...

## ИСТОРИЯ С КАМБАНА

- *разказ* -

В отмиращото селце У. в Северозападна България, в един хубав ден след Коледните празници, пристигнал нов свещеник. Предишният се бил поминал в ранната есен и вече няколко месеца църквата стояла заключена. Дали от християнско смирение приел това назначение новия или бил за нещо наказан с изпращането си в този беден, запустяващ край - не станало ясно. Но хората се радвали, че вече ще има кой "да чукне камбаната на умряло" и да опява покойниците. Всичко, което искали старците било едно човешко изпращане до оня свят.

Свещеникът бил около 50-годишен мъж, с брада и мърляво расо. Говорел "на меко", като човек от източната част на страната. Представил се на кметския наместник, обяснил че е вдовец, че няма нужда от жилище, защото ще живее в близкия град, тъй като трябвало да обслужва три села, които щял да обикаля с отпуснатата му стара Лада-Нива. Като получил ключовете отишъл да види църквата. Разчистил снега от портата до входната врата, обрал по-големите паяжини и забърсал праха от иконите. После, преди да си тръгне, изписал с блажна боя върху желязната порта номера на мобилния си телефон - за да го търсят при нужда.

Заработил отец Петко Икономов къде по график (отслужвал литургии на големите църковни празници), къде на повикване. Пеел добре, даже прочувствено, стараел се, не претупвал службите. Но бил мълчалив, неконтактен - гледал си книгите, а като свършел - гасял свещите, слагал двата тежки катанеца (единия на църковните двери, другия на портата) и си заминавал.

На голямата порта от ковано желязо (до половината плътна, нагоре - от ажурни плетеници) винаги висял масивен катинар на син-

джир, който склапял двете ѝ крила. На Светла сряда сутринта, роднина на починалия през нощта дядо Митко отишъл да види от портата телефонния номер на отчето, за да му се обади за погребението. И му направило впечатление, че катинара виси от вътрешната страна, заключен откъм двора. Попът бил отслужил празнична литургия в неделя - на Възкресение и след това си заминал. От тогава не бил идвал в селото. Човекът набрал номера на отец Икономов, но никой не вдигнал. След третия опит набрал полицията.

Пристигналите от града полицаи срязали синджира и влезли. След няколко крачки по завиващата пътека, видели че вратите на църквата зеят широко отворени. Вътре било сумрачно, но от пръв поглед станало ясно, че почти всички стари икони липсват, както и сребърния дискос за причастие, потира, кандилницата и двата високи свещника. Разбиването и грабежите на селски храмове било често явление в района. Само дето тук нямало следи от взлом. На едната халка на вратата висял отключения катинар, с ключа в ключалката.

След огледа на църквата, групичката отишла и до камбанарията зад нея - да видят дали не липсва и камбаната - била бронзова, а бронзът в днешно време се изкупува скъпо. Докато газели през избуялата коприва и отмахвали от пътя си клоните на нацъфтелите храсти (люляк и Булчински венец) полицаите съзрели метален блясък между листата - колата на свещеника била паркирана под големия кестен, а откъм пътя я криел високия два метра каменен дувар.

Камбаната не липсвала - там си била, на връх камбанарията. А на въжето ѝ висял обесен поп Петко. Затисната с камък бележка била оставена на първото стъпало. В нея пишело:

"Продадох иконите и църковната утвар от трите храма. Бях ги спазарил предварително, човекът ме чакаше с парите тази нощ. Изнасях ги и ги откарвах в града след всяка от литургиите (както си бяха по график) - на Разпети петък от църквата в с. Долни Очин, на Велика събота - от тази в с. Краище, тази нощ - от тукашната.

Трябваша ми пари за лечението на единствената ми дъщеря. Знам, че Господ помага и лекува, но на нея ѝ е нужна операция, а за операцията - 10 000 евро. Господ помага и по този начин.

Видях чедото си за последно, дадох му парите и го качих на нощ-

ния влак за Варна.

Слагам доброволно край на живота си, с тоя голям грях не мога да живея. Заключение портата, да не ми попречи някой на намерението. Ще увия езика на камбаната с парцали - да не звънне като се залюлея. Сбогом и простете, ако можете. И Той да прощава.

Поп Петко Икономов

Велики понеделник - 4 ч. сутринта"

Тази история ми разказа кметския наместник на с. У., който се беше заел с трудната задача да организира свалянето и докарването до града на камбаната, на която се бил обесил попа. Хората от селото искали да се претопи и отлее отново, за да се пречисти... Защото тя, дори след като отмотали навитите около езика ѝ парцали не звъннала. Теглили въжето, блъскали, но звук не излизал... Нямало ѝ нищо, не била пукната, нито изкривена, но мълчала... Тая селска глашатайка, която викала с ясения си глас и за празник, и за скръб била онемяла завинаги.

*април 2008 г.*

Петър АНАСТАСОВ

**СТАРИ И НОВИ МРАЧНИ  
И НЕ ТОЛКОВА МРАЧНИ  
СТИХОТВОРЕНИЯ**

\* \* \*

*На мама*

ГОСПОД Е РАЗБРАН ЧОВЕК,  
ще ми прости,  
че не те последвах, мамо.  
Сигурно и горе всяка сутрин ти  
тръгваш със мотиката на рамо.

И пред тебе по небесния ти път  
припкат две козички пощурели.  
Райски птици пеят  
и кръжат  
ангелчета в облачета бели.

Знам че ти е леко и сама  
цялото небе ще прекопаеш.  
И не подозираш, и не знаеш,  
че смъртта живее у дома.

**ОБЛИЧАНЕ НА МЪРТВЕЦ**

Жените го правят добре.  
Те влагат душа в ритуалите груби.  
Мъжът е трябвало да умре,  
за да бъде облечен толкова хубаво.

*Околчица/160*



Тя го облича с любов и с тъга  
по сладостно топлото негово тяло.  
Едничката разлика е, че сега  
мъжът е студен  
и не ще огледало.

Едничката разлика...  
И още една -  
сега са наистина двама!  
Ако тогава е имало друга жена,  
сега друга жена няма.

Сега е единствена!  
И нека боли!  
Но кой тържеството ѝ ще отнеме?  
След толкова бягства той отдели  
за нея достатъчно време.

Сега ще му каже онези неща,  
които преглъщаше с болка преди.  
И той ще мълчи пред суровата правда  
на тая, която го победи.

И после, когато с престорена скръб  
с цветя го затрупат и седнат край него,  
ще бъде приветлив в костюма си скъп,  
ще бъде учтив и в ковчега.  
След няколко месеца тя ще умре  
от мъка, че го е оставила сам.  
Но горе, когато до него се добере,  
ще види, че другата вече е там...

## ПРИЯТЕЛИ

Във тъмното по гласовете ви познавам.  
Отколе е така,  
но само вечер  
човекът мълчаливо осъзнава,  
че още е човек, а не човече.

Добре дошли на масата, която  
все още няма утрешната слава.  
Не е дошъл часът на имената,  
но тя ще преживее до тогава.

Все още сте съвсем обикновени -  
художници, пияници, пройдохи.  
Но сядате от тайнства озарени,  
и светят в умовете ви епохи.

И в тъмното, когато ритуално  
над масата се разминават чаши,  
как въздухът припламва нереално,  
пронизван от прозренията ваши.

В мелодия, в картина или в слово  
замира уловен мигът на Фауст.  
И нищо, че в душите ви отново  
нахлува разтревоженият хаос.  
И нищо, че в брадите ви огромни  
цигарите са догорели вече.  
Прекрасно е човек да си припомни,  
че още е човек, а не човече...

\* \* \*

## *На Чавдар Добрев*

ПОДОЗРИТЕЛНО ДЪЛГО ЖИВЯХ.  
Предизвиквам досада.  
Изглежда имам грях.

Баща ми  
достигна до моята възраст  
в ада,  
където се пече на кладата  
до мъчениците  
на светата инквизиция.

Какъв прекрасен изход  
от ада на оная жълта онкология,  
където ангелите строги  
дежурят денонощно до леглата  
и после ни отнасят  
към небесната врата.

Но мене ме споходи старостта.

Чавдаре,  
ти си бил отвъд чертата.  
Как са там умрелите?  
Добре си живеят, нали?  
Няма кой да ги раздели...

Тук има кой.  
Животът ни разделя.  
Добре че е смъртта -  
да ни събира.  
(Би трябвало да е обратно.  
Не разбирам...)

А ние с тебе, братко!  
Кога ще се съберем?  
Когато умрем?

## ПАРЦЕЛ

Купих си парцел от два квадрата.  
Знам, че няма вечно да съм жив.  
Пък и... да е лесно на децата.  
(Трябва да съм предвидлив.)

Но дочух от няколко места:  
"Абе, май че нашият приятел..."  
Господи!  
Разбрах, че съм изпратил  
телеграма на смъртта.

Оттогава сякаш нямам мира -  
по-добро решение съм взел:  
ще продам проклетия парцел  
и, напук на всички,  
няма да умирам.

Владимир ДАНКИН

## СЕЛСКИ МАВЗОЛЕЙ

Стари къщи. Селски къщи.  
Вредом само бучиниш расте.  
Вече никой в тях не се завръща.  
Мавзолей на спомени са те.

И накипрени в кенарни ризи,  
тук, до каменния мост,  
сутрин вкупом на тояжка слизат.  
Канят всеки да им бъде гост.

И се взират - всяка да открие  
в главолома своя син любим,  
ала магистралата лети и вие,  
и слепи очите им с бензинов дим.

После дълго ще се връщат в здрача.  
Виснал над дерето, злият път  
ще подкрепя плахата им крачка  
чак додето стигнат своя рът.

Там насъне по роса в тревите  
ще нагазят боси, ще се смеят.  
Среброзвънка песен на щурците  
в лунна люлка ще ги залюлее.

## МАЙКА МИ, ДЕН ПРЕДИ ДА СИ ЗАМИНЕ

Ден преди да си заминеш, мамо,  
на стената до леглото си чертала  
с пръстче някакви си кривулици  
и жетварски песни тихичко си пяла.  
Тъй го казват селските старици.  
Сигурно по пътя за Голомуш си вървяла  
сред узрелите пшеници -  
там ти беше мило да зажънеш.  
И тогава чудо селото потресло,  
дето не явява се дори насъне:  
бясно кукуригане без време се понесло,  
като луди пламъци петлите  
литнали в мъглата мразовита.  
И капчуци под стрехите зазвънели.  
И герданите на скрежа по бахчите  
сякаш късали ги ветровете бели.  
И стариците дошли при теб, за памет  
първата свещица да запалят.  
Ти дълбоко си била заспала,  
стиснала на skut ръкойка зимно слънце.  
И тогава чуло се сълза да вика твойто име:  
Малко ли ти беше лете, мари Дано,  
та си тръгнала небе да жънеш посред зиме?!

Иван ПЕНЕВ

## МИНЗУХАРИ

Аз съм малката воденичка,  
побеляла от брашното на времето.  
Плиска кротко пресъхващата рекичка  
край изтънелите ми темели.

Вяра, мечти и надежди -  
всичко е смляно и скътано  
в резедавата есенна прежда  
на отмалялото слънце окъпано.

Бавно в поточето се прозява  
тънката нишка останала  
от разпенените талази  
на пролетната измама.

Всичко е вече предречено.  
Само в тъмните вирове  
утаено дълбоко времето  
в коренищата се провира.

А воденичката грохнала  
- като кубче от захар -  
ще се разтвори в тревата росна  
в облак цъфнали минзухари...

\* \* \*

ДАЛИ ЗАЩОТО МАЛКО ОСТАВА

и дълъг е пътя извървян -  
спирам често и съзерцавам  
природата като божи храм.

Как всяко стръкче е подредено.  
Мравки и бръмбари шетат унесени.  
И всяко птиче в небето есенно  
пълни простора със своя песен.

И аз подреждам своите думи.  
Своето тъгълче в храма смирено  
търся...

И вече с душата си чувам  
своята струна в оркестъра есенен.



\* \* \*

РЪЖДАВЕЕ НЕБЕТО КАТО КОНСКА ПОДКОВА

и не срещам усмивки по лицата помътени.

Всички бързат за някъде - сомнамбули

упътени

на живота си труден към въпроса огромен:

Кой обърка посоките?

Кой открадна доброто?

Зад огради на замъци -

кой заключи сърцата ни?

Кой пропъди в бордеи на Европа децата ни?

Кой, Родино, продаде и земята - до корен?!

Имаш отговор, зная,

но от плач си затъкната

и крилата ти скършени

рият кал сред боклуците.

Но, кажи ми, злочеста, на народ ли не случи,

че безродници смучат

днес гърдта ти пресъхнала?!...

\* \* \*

АКО ТЕ ИМА НЯКЪДЕ, АКО СИ ЖИВА,

моя надеждо, изгубена, мое лисиче диво.

Промъкни се до прага ми

с леки котешки стъпки,

няма да те прогоня,

няма кучето да насъскам.

Искам в живота ми да събудиш

дълго задрямала тръпка,

искам след теб да тръгна

песните си да търся.

Искам да срещам изгрева

с пълна раница, с дух преситен

и да няма за мене граница

между слънцето и браздите.

Нека те нося, надеждо,

върху старческото си рамо,

чак до залеза си последен

на отпътуването голямо...

Иван СТАВРЕВ

## ТЪРНОВО

Хукват още в неразсъмнато  
ранни улички по стръмното.  
Сепват ги със изненади  
стъпалата - водопади.  
Бързат, вият се, текат  
към Голямата река  
хора, улици, камбани,  
във един поток събрани.  
А Реката е огромна -  
гълта уличките-мълнии.  
Своята бездънна стомна  
утрото от нея пълни.

\* \* \*

МОЯ ЗЕМЯ, НА ГРАБЕЖИ ОБРИЧАНА,  
колко ти струваха подлите жестове...  
Жеравна, жертвена и героична,  
светят звезди върху старите брестове.  
Крочат усмихнати, с погледи стъклени  
гости от наши и чужди тръстове.  
Тук, под небето, от вятър изцъклено,  
падаха птици, а никнеха кръстове.

## ВЪПРОС

Хъшове мои, момчета невесели,  
някога няхахме хубави мебели.  
Сядахме всички край масата стара,  
за да делим подир думите хляба,  
дните прииждащи, редките празници,  
бяхме на себе си пълновластници.  
Ние, дето изглеждахме скарани  
с норми, закони и рамки налагани  
и несъгласни, съвсем непривични,  
искахме винаги да сме различни.  
Дето на правдата само се вричахме  
и подир светли илюзии тичахме -  
все ни одумваха, все ни отричаха,  
а пък, със завист, юмрук ни наричаха.  
Имахме дълг. И го носехме тримата.  
Той беше наш, беше общ. И незримата  
корист с омраза петите ни следваше:  
чакаше грешките, зорко ни дебнеше...  
Хъшове мои, момчета невесели,  
де са ни думите, хляба и песните,  
писани в нощите, в дните - нелесните?  
Тъмно коварство ли в чашите имаше?  
Нещо се свиваше, свиваше, свиваше:  
станаха всички усмивки измислени,  
станаха думите ни полуистини.  
Късат се нишките, късат. Жестоко е.  
И се разтваря юмрукът. Дълбоко в мен  
белези само остават - жигосани.  
Хъшове мои, защо са ми?

## ЗРЯЛО

Лятото на кръстопът е седнало.  
С нещо се прощава, но не плаче.  
Нивите в нозете му са легнали,  
а реките му текат прозрачни.  
Като хляб, под връшника изпечен,  
пръхвава и топла е земята.  
А клонят към късната си есен  
сънчогледите. И тишината  
бавно се разстила над тревите,  
цветовете им изпива бавно.  
Замълчават птиците. И дните  
все по-къси стават. И по-равни.  
И е бездиханно вече Времето -  
бяло и овално. Като камъче.  
Лятото на кръстопът е седнало.  
С нещо се прощава, но не плаче.

Красимир ДАНОВ

## СТАРИТЕ СЕЛЯНИ

Старите селяни - с жилести пръсти,  
с мазолести длани, с дъх на земя...  
Уморени от труд. И сами носят кръста си.  
И очакват напразно някой "той" или "тя".

Ала "той" или "тя" са все тъй заети,  
че не могат да дойдат, пък макар и за ден...  
И напразно в нощта една лампичка свети,  
а луната блести с блясък сиво - студен.

Старите селяни, тези свети несретници,  
изтерзани от чакане, с мъка кретат едвам.  
Само верните кучета - техни сетни съветници -  
вият глухо, стопаните щом поемат за Там.

# РЕКВИЕМ

*На Д. Дамянов*

Дори от камъка изстиска по сълза  
поетът. За несретата ни плаче.  
Опива се от цвят, от дъхава лоза...  
И - беден - ни раздава по петаче.

Стихът му, пълен с толкова любов,  
звънеше във студентските квартири  
и галеше душата като благослов...  
И в мен едно щурче все още свири.

През толкова горчилка и тъга  
животът наш като експрес премина,  
но още чувам, даже и сега,  
думите му за любов и за Родина.

Как исках той да е щастлив.  
Сега - да пръска вярата от небето.  
Аз вярвам - ще остане жив,  
дордето има на света поети!

Райчо РУСЕВ

## НА РОЖЕН

Все тъй, крака докато местим  
по кривия житейски път,  
до хоризонта - нищо весело.  
Надеждата ни е отвъд.

И телескопът го доказва:  
това, тъй речено, небе,  
и то е до звездите празно.  
Дано нататък да не е.



\* \* \*

ОТИВА СИ, ОТИВА СИ СЕЛЦЕТО,  
при сенките, от другата страна.  
При дългото очакване, което  
все някой ден ще стане светлина.

Прераждат се във камъни и тръни  
познатите ми, близки имена.  
И аз накрая тук ще се завърна,  
при тях да легна като тишина.

Ще се притисна, нежен като свила,  
до видимата рамка на света.  
Аз отсега полето си постилам.  
С небето се завивам отсега.

На здрач и мараня ще се преструвам  
или на сглъхнал в долината ден,  
та всичко, що се вижда или чува,  
да виждате и чувате през мен.

\* \* \*

*Мама я болят ръцете,  
а татко гърба... (от писмо на сестра ми)*

МОЯТА РОДИНА Я БОЛЯТ РЪЦЕТЕ.

Моето отечество го боли гърба.

Привечер е. С лятото в кръчмата ще седнем.

Утре заран гоним рейса за града.

Силата ми свърши в чашата със мента.

Всичкото зелено - на един гълток.

Който пиеш с мене - ти си ми късмета!

Който ми наливаш - ти си моят бог.

Тръгвайте си всички. Лягайте и спете.

Аз ще се разходя, ще се прибера.

Само да си хвърля някъде ръцете.

Само да оставя някъде гърба.

Майка ми и татко искам да ги найдет.

И да оздравеят. Да не ги боли.

Утре като съмне да са като в Рая.

А пък аз далеко... Тръгвам призори.

А сега къде съм? Ни пиан, ни трезвен.

Ни човек, ни сянка.

Гласове по здрач.

Моята родина станала на песен.

Моето отечество станало на плач.

\* \* \*

ВИЖДАЛА Е ВСЯКАКВО ЗЕМЯТА НИ,

похлупвана с корони и чалми.

До днес

кръвта ни е от ереси замаяна,

от кланяне, клане и жива чест.

Българката, черно дето носи,

една-едничка знае на света,

защо

са най-червени българските рози

най-красиви - нашите деца.

Българинът къща да ти вдигне,

да вдигне бунт, хоро да поведе!

Дръж се, земльо!

Слънце, не премигвай!

Подпирай, боже, кухото небе!

Дъх да няма - песен ще запее.

С вериги да е - с тях ще полети.

Че как?

Да нямаш глас в земята на Орфея!

Да бъдеш роб в земята на Спартак!

Цветан ИЛИЕВ

## В ОРБИТАТА НА КНЕЖА

Аз тука не живях.

Аз тук горях.

От изгрева до здрача галопирах.

На моя пулс и дом не бе до смях  
щом само стръмни пътища избирах.

С олово от умора и тревога,  
от градуса за чест, за дълг, за срам,  
аз тайно молех в късна доба Бога  
да имам сили да не се предам.

Предричаше ми лекарка позната,  
че най-внезапно земният ми път  
ще свърши не на трезвеник в кревата,  
а някъде на трескав кръстопът.

След себе си оставях дълги дири  
за гордост и за укор, плач и смях,  
защото, с ген от огън програмиран,  
аз тука не живях.  
Аз тук горях.

## ЖРЕБИЯТ

*На Спартак Бутански*

Тук има жребий с мъдра философия -  
за да не бъде много беден, а богат,  
то най-добре е не последен в София,  
а пръв да е във своя роден град.

При корена,  
при извора,  
на сцена,  
при радости и скърби, пек и мраз,  
да бъде лира, струна, връх-антена  
за всичко с пламнал взор и слух, и глас.

И след това под взора на класиците  
с пианото да слее кръв и плът  
и както лястовиците по жиците  
с криле и нотите да се редят.

И песни за какво ли не създава -  
за жътви, за любов, за боеве.  
Дори тютюневия цвят възпява  
и сладките отровни грехове.

И нейде заговорят ли на тема  
за местен композитор и поет,  
то за Кнежа почти като емблема  
посочват името му най-напред...

Мария ПАНАЙОТОВА

## ВРЪХ ЗА ПЕПЕРУДИ

Изкачвам се по стръмнината  
на мислите си неразумни.  
Калта обича низината.  
Във нея шляпат всички умни.

Върхът на мислите проблясва,  
обвит във ледени забрани.  
И пърхам... За летеж е тясно.  
А той, върхът, с поклон ме кани.

И спуска козята пътечка,  
изронена от стъпки луди.  
Поканата не е за мечки.  
Върхът обича пеперуди.

## САМОРАЗПРАВА

И докога ще вярваш във доброто?  
Мечтателите времето разстрелва.  
Наивността започва със "Защото...".  
Животът ти е вече празна делва.

И пладнешки са обирите, явни.  
Трепериш без последната си риза.  
Доверието днес е болест срамна.  
Приличаш ми на кулата във Пиза.

Наклонена си, но непоклатима.  
(Разсмиваща, глупашка устойчивост!)  
Със Девата и с Господ, май сте трима,  
повярвали в човека. От учтивост.

Забрави ли - той също бе предаден!  
Какво очакваш с тебе да се случи?  
Не ме изпивай с погледа си жаден -  
в пустиня на безводие се учиш.

Душата си събличай пред палача  
(след ризата ти, само тя остана).  
Небето се разплака...

Аз не плача.  
От мен ще е последната ти рана.

Ренета БАКАЛОВА

## ЗАГРЕБВАМ СЛЪНЦЕ. С ТВОЯ СЪРП.

Вдълбах те във сърцето като с нож.  
Със тъпо острие. А то оставя  
следи от мъртвопепелен разкош  
и тъмните ми нощи изтезава.

Вдълбах те във сърцето без вина.  
Неискано дойде и ми се случи.  
Поисках да те имам, не разбрах -  
издебвал си луната като куче.

Да виеш във моминския й сън  
задето не успя да досънуваш,  
как пролетите идваха навън.  
А трябваше със тях да се сбогуваш.

Прицели се във моето сърце,  
защото съм луна и стъпвам боса  
по шепа огън и по дъх небе,  
преглъщам дулото на куп въпроси.

Прицели се с омраза на слепец.  
И просто не видя, че те обичам.  
Избра ме бързо... само за агнец.  
Но девет са животите и ми приличат.

Но девет са и болките, които  
във мен се взряха. Със око на смърт.  
Напук на тях ... прощавам всичко.  
Загребвам слънце. С твоя сърп.



# Кръстьо Кръстев

## ЖИВОТ

*На Пламен*

Дългоноги дървета дълго бягат край пътя,  
иде вечер и ръсва сладък дъх на шира.  
А луната не шава, звездни пилета мъти  
да кълват здрачината в своята райска гора.  
Чакам песенно ехо да настигне и мене  
и пелиново биле моя сън да смири.  
А тревите полягат със прерязани вени  
и щурци ги оплакват със росата в зори.  
По баира се спъва, ходи слънце ресило,  
и в очите ме гледа, олюлява се пак.  
Хоризонтът изправя оскрежено бесило -  
един страшен, самотен, въпросителен знак.  
Стине залезът, стине. А брадата му рижа  
очертава дъгата на небесния свод.  
Любовта е насъщна, а насъщният - грижа,  
значи още е болен, сине, този живот.

## БАЩИНО СЪРЦЕ

Като прострелян залезът се стича  
на гълъби по белите пера.  
А мълчешката спрял се, коленича  
пред гроба млад на мойта дъщеря.  
Сълзата бащина не е свещица,  
не е църковен, а съдбовен знак.  
В мечтите беше полетяла птица,  
но кацна тя на бездуховен бряг.  
И в мене атеистът предусеща -  
тя утре ще изгрее в росен цвят,  
в червеното на ябълка гореща.  
Защото този свят е кръговрат  
на истини, на мисли, на изкуства,  
на богоборство и на сквернослов,  
на непорочни и порочни чувства.  
Но любовта е винаги любов.  
И пак с любов пред тебе коленича,  
да те закича, дъще, със венче.  
А в здрача зад клепача ми изтича  
не капка скръб. Сърцето ми тече.

Стоян ВЪЛЕВ

## **БОГ НАКАЗАЛ ВСИЧКИ КЛЕВЕТНИЦИ НА НИКОЛА ОБРЕТЕНОВ**

Нашето минало крие множество загадки, към които тепърва ще се обръщаме. И ще черпим от тях колкото знание, толкова и духовна увереност.

Какво знаем за Никола Обретенов, освен това, че е син на Баба Тонка, че е бил участник в Ботевата чета? Мнозина навярно ще си спомнят, че е бил заточеник в Сирия, където заварил и брат си Ангел, той пък - участник в четата на Стефан Караджа и Хаджи Димитър. И толкоз.

А Никола Обретенов изживял драмата да бъде "излишен българин" след Освобождението, когато той и семейството му изнемогвали поради липса на работа в новоосвободеното отечество. По-късно, когато властта се упражнявала от приятеля му Стефан Стамболов, Никола Обретенов заемал високи длъжности в държавния апарат. Два случая има в дългия живот на Обретенов, които свидетелстват за срещите му със Съдбата.

И двата са показателни. Първият е свързан с Любен Каравелов. Веднага след като Русе е заето от русите през 1878 г., Каравелов и жена му Наталия пристигат в родината си. Каравелов е твърде болен и скоро почива. Очите му били затворени от майката на Никола Обретенов - Баба Тонка. Часове преди смъртта Наталия изтичала уплашена при Баба Тонка и я помолила да дойде при издъхващия ѝ мъж.

Погребението било придружено от голям блясък, речи и шумотевица и един прост надгробен камък, на който пишело:

"Тук почива прахът на Любен Каравелов. 21 януари 1879 година."

Последва забравата, в типично нашенския си стил, и тя била така ужасна, че гробът на Любен Каравелов изчезнал от лицето на земята

в най-истинския смисъл на думата. Съпругата на Каравелов, Наталия, скоро след смъртта на мъжа си напуснала България и заминала за своята родина Сърбия. А когато изминали 25 години от смъртта на Любен Каравелов, непризнателното до тогава потомство изведнъж решило да съгради най-после паметник и да премести гроба му на по-лично място. Съставила се и комисия по извършването на тази работа, в която влизали Никола Обретенов, Рачо Робов - градски чиновник и полицейският пристав на Русе Иван Янков. Да, ама никой не знаел вече къде е гробът на Каравелов! Комисията, придружена от работниците, които трябвало да разкопаят гроба, безрезултатно се лутала из гробището. Тогава Обретенов се сетил, че когато погребвали Каравелов, на съседния гроб имало железен кръст. Открил железния кръст, но уви, до него имало само едно празно и отъпкано от преминаващите хора място. Тогава Обретенов наредил на работниците да копаят на празното място. Скоро открили полегнала плоча в пръстта, от която разбрали, че това е наистина гробът на Любен Каравелов. Но голямата изненада тепърва предстояла.

За случилото се веднага бил написан протокол, подписан от тримата членове на комисията. Затова нека се обърнем към него: "След като се почна изкопаването на костите, гдето се намери ковчегът здрав, който като се отвори, виде се вътре, че дрехите, космите на главата и брадата бяха неповредени."

Това, което последвало, било паническо бягство на работниците. Захвърлили инструменти и изфучали към изхода на гробището. След кратък размисъл последвали ги и двамината членове на комисията. Останал надвесен над гроба само Никола Обретенов, който си мислел, че това, което вижда, е мираж или пък е плод на особено негово душевно състояние. После разбрал, че не е така - истина било... Тялото на Любен Каравелов се е съхранило цели 25 години!

Но само след миг: "всичко се обърна на прах". Разбира се, от съприкосновението с въздуха. А от съхранилия се като жив поет и журналист останала само прахта.

Тялото на Любен Каравелов преживяло своята втора смърт. Дали това съхраняване на тялото на Каравелов не се дължало на огромната му любов към родината, та с някакви тайнствени сили е успял да

се задържи и след смъртта си, готов да излезе и да продължи борбата си за един по-разумен живот на българите? Това, което следва, е описано в протокола: "...тогава се събраха костите, извадиха се вън, премиха се с вода и вино и се поставиха в новопригответения ковчег, предаде се на свещеника Иван Коев и пристава Иван Янков, за да придружат останките до църковата "Света Троица", вследствие на което се състави настоящият протокол в два екземпляра, подписан от гореспоменатите лица".

Толкоз. Тялото на Любен Каравелов се примирило най-сетне да бъде само прах и кости. Е, добре така е станало, но аз все си мисля, че гневният Дух на Любен Каравелов гневно се вихри над нас и наказва българофобите. Предлагам ви даже темичка за размисъл и поучение: опитайте се да узнаете каква е съдбата на българофобите. Предварително ще ви разкрия какво се случва с тях - всички те биват безпощадно наказвани от нещо, което мнозина ще определят като Съдба, но аз предпочитам да го назоваваме с вярното му име - Българският Бог...

Обретенов, макар че бе членувал в първата българска масонска ложа, организирана в Русе през 1880 година, бил вярващ християнин. Той смятал, че възмездие следва всяко престъпление. И когато бе набеден, че е вземал подкупи при павирането на центъра на Русе в качеството си на окръжен управител, той влязъл в затвора. Всичко сочи, че осъждането му е било резултат на партийни омрази, поради факта, че е бил твърде близък на бившия вече премиер-министър Стефан Стамболов. Макар че бил осъден само на шест месеца, Обретенов бил стар човек и това било за него доста трудно изживяване. Но издържал и това изпитание, и този срам - да изпита сладостите не само на османските, но и на българските тъмници!.. Усетили управниците, че са извършили нещо наистина глупаво и диво спрямо поборника, разпоредили се на прокурора да го освободи от затвора предсрочно.

Колко предсрочно? Ами цели 18 дни преди изтичане на срока! Това си е била чиста гавра, но и страх, неосъзнат, но оправдан, както ще видим. Обретенов отказал да напусне килията, държал да си излежи докрай присъдата, но бил насила изведен от затвора. Какво

последвало после е по-важното. Според Никола Обретенов, всички, които участвали в неговото оклеветяване, обругаване и осъждане, получили бързо възмездие. Ето как станало това, според думите на самия Обретенов: "Добрият бог, който вижда всичко, който знаеше моята невинност, ме запази жив да видя всички, които се стараеха да бъда опозорен, наказани от неговото правосъдие. Двама от тях полудяха и умряха, един уби младата си жена и себе си, на друг жената избяга с любовника си и му остави 4 малолетни деца, а най-разпаления - Петър Хадживълков - помощник прокурор при Русенския апелативен съд, беше убит от експлозията, която стана в София, в казиното, по време на Стамболийски, тялото му било разкъсано на парчета, разхвърляно на много страни и не могло да се събере на едно място."

Такива "страшни работи" съпътствали живота на поборника Никола Обретенов, с такива схващания хора като него се опитваха да съграждат една нова България. А загадките те се опитвали да обяснят или чрез божията промисъл, или пък чрез удивено мълчание. Така че и днес не завиждайте на тези, които успяват да забогатяват чрез грехове, лъжи, клевети, стъпващи върху нашите сълзи и мъки. Ще получат своето възмездие, твърдеше Никола Обретенов. Ако това не стане приживе, ще се стовари божият гняв върху децата им. Наблюдавайте внимателно тези хора и ще се убедите, че е така. Нашата история дава достатъчно примери за възмездия. Необходимо е само да си ги припомним.

От дълги години се ровя със страст в българската история, не толкова в тази, парадната, а в другата, по-истинската, по-вярната ни история.

И все по-често ми се налага да вярвам, че твърдението на Никола Обретенов за неизбежното възмездие е истина.

## ЧЕРКЕЗИТЕ В ПУБЛИЦИСТИКАТА НА БОТЕВ

Във в. "Знаме", г. I, бр. 21 от 6 юли 1875 г. Христо Ботев пише: "Едно от най-големите нещастия, които тегли нашия народ и което го убива и икономически, и политически, са черкезите, които в последните няколко години са новоднили почти всички крайща на нашето отечество".

Тези кръвопийци, тези пладнешки разбойници могат да ти запалят къщата, да ти отнемат добитъка, да те оберат посред пътя, да те убият. Къде, " в кой ъгъл на земното кълбо стават подобни несправедливости и насилия" - пита авторът на статията "Черкезите в Турция" в която публикува доста данни за извършени престъпления от черкезите в много наши селища. "Но иди и се оплаквай, иди и викай, доколкото ти държи силата на белия дроб - азиатската презрителна усмивка на тиранинът, неговата ленност и хладнокръвие и неговата жажда за чуждия пот ще и да ти отговорят: "Мълчи! Тие са наши братя, ние именно за това сме ги довели... Да няма мърдане от коловоза на робското подчинение! А що се отнася до реформите на турското правителство - те са прах в очите на Европа."

В статията "Черкезите в Турция" Христо Ботев публикува доста данни за извършени престъпления и грабежи в много наши градове и села.

От къде черпи сведения и факти? Докато сътрудници на Каравеловите вестници, между двамата имало негласно разпределение на работата - Ботев отговаря за всичко, което се случва в поробеното отечество, а издателят Каравелов - за така наречените външни новини, за Цариград и Сръбско. Някой път необходимостта от текст налагала тези правила да не се спазват. Най-често за написването на статии и информации Ботев е използвал съобщения от вестниците, които по това време издавали други възрожденци, а така също и разкази на българи, които идвали от вътрешността на страната, често, по обясними причини, без да цитира информатора.

Как по нашите земи се появяват черкезите?

В Кавказките планини на изток от Черно море те живеели от векове, но след Кримската война (1853 - 1856 г.), Русия завзема земите им и правителството разпоредило за десетина години да се изселят в Турция. За по-малко от осем години, към различни области на турската империя, се отправили хиляди бежанци. Една част от тях били заселени в Северозападна България и Нишко. На черкезките семейства били предоставени плодородни земи, като населението се задължавало да им оказва помощ при изграждането на селища и махали. Те така били разположени - почти шахматно в Дунавската равнина, че не само да имат връзка помежду си, но и да служат като щит на империята против "душманите" - въоръжени чети и бунтове на гяурите.

Свикнали на волен живот и грабежи, черкезите, тези "горди орли" на Кавказ, трудно се приспособяват към мирен труд. И вместо да се занимават със земеделие, да орат и сеят, се отдават на разбойничество и кражби. "Преди дохождането на тие гости секи помни, че ходеше свободно дене и ноще..." А сега "и дене, и ноще" не смее да отиде по-далеч от дома си. Щом слънцето наближи да залязва, "орачите бързо впрягат воловете си" и всеки бърза по-рано да се прибере при семейството си. И със страх очаква да се разсъмне.

В цитираната статия във в. "Знаме" Христо Ботев описва различни злодейства на азиатските разбойници. Така например в моето родно Борован на няколко пъти са опитвали да отнемат от стадото на дядо Петко овце, но той успявал да ги прогони с двата си "иглени пищове". Но един ден го срещат в центъра на селото, уговарят го да им продаде няколко животни. Било уловка. На "самия ден Връбница" го убиват. Друго злодейство било извършено в с. Алтимир - там черкезите издебнали девойка, която копаела царица със семейството, харесвал я един от тях. Тя с мотиката го отблъснала. "Тие - описва случката Ботев - побеснели, изваждат кой нож, кой пищов и разпръскват изплашените селяни". После я изнасилват и ѝ отрязват косата...

Този случай е достоверен. При проучване установих, че девойката се казвала Паланка, баща ѝ Миньо бил заможен, търгувал с животни



и имал стотина декари земя. Девојката не понесла гаврата - не след дълго починала. Турските власти не потърсили отговорност за злодеянието от черкезите. Но брат ѝ решил да отмъсти за поруганата чест. Със свои другари Йото Фандъшки пратил в отвъдното двама от виновниците и "заминал" към Русе, където бил ученик преди години, после се прехвърлил в Румъния, а след няколко месеца бил на разпореждане на революционния комитет в Оряхово. Някои автори посочват, че постъпил в Ботевата чета, но като стигнали Алтимир се отбил у дома, а преследващите четата черкези му попречили да я настигне. Йото Фандъшки участва в Освободителната война като опълченец и загива в боевете край Стара Загора.

Черкезите обират търговци по пътищата, нападат нощем селата. В Букьовци обрала пет къщи и една воденица, а в Липница бастинали четири къщи. Само дрехите останали на гърбовете на хората. По ирония на съдбата година по-късно край тези селища преминава четата на Христо Ботев и лице с лице той се сблъсква с жестоките разбойници, които преследват дружината му от Дунава до Врачанския балкан. Подобни издевателства в "Знаме" регистрира и в селищата, разположени край Враца - Кремените, Пещене, Рашково... За описаните случаи Ботев се отказва да прави коментар. Само че и слепият ще види, че " черкезите в Турция не са нищо друго, освен агенти на турската изпълнителна и законодателна власт."

Христо Ботев използва информация от бр. № 10 на в. "Източно време" (използва и други от в. "Ден" и "Напредък") за двама черкези, затворени в Свищов за разбойничество, а после "избягали". Всъщност те не са избягали, а били пуснати на свобода от управителя на околията. В коментар във в. "Знаме", бр.14 от 2 май 1875 г. Ботев отбелязва, че същите отново са се отдали на грабежи из селата, че подобни случки са всекидневие. А защо от турските затвори не избягва някой комита? - пита авторът. Тежко и горко на такъв затворник - ще бъде подложен на нечовешки мъки, ще бъде бит, оскърбяван, отровен... Но злодействата, кражбите и убийствата са "капчици кръв, с които се пълни чашата на народното търпение. И единственото спасение е: меч и огън..."

Ботев пише и за зверствата на черкезите в едно Ломско селце - Дер-

вишево. Те не само ограбили две семейства, но посред ноц наклали огън в дворовете им и с нажежени железата ги измъчвали. На сутринта на земята лежали "седем души жертви, окървавени и почернели, а един полумъртъв без очи, без ръце и крака". Никой не е наказан - "черкезите се разхождат като бейове. "Ден" ни съветва да се оплакваме при подобни случаи на централното правителство". А чрез псевдоним "Един българин" в "Знаме", г. I, брой 24 от 1875 г. отпечатва дописка от Т. Мъгуреле, условно наречена "Турците могат да участват в революцията наред с българите". Не веднъж Христо Ботев се обявява в защита на онеправданите сиромаси, ограбвани чрез сила и взлом, чрез непосилни данъци и глоби - евреи, турци, помаци, татари.... Припомня, че в Европа има създадено сдружение, наречено "Интернационал", което има за цел "да съедини сичките онеправдани работници в разумно и съзнателно цяло, за да могат с общи сили да се отърват от своите изедници и мъчителни".

В тази дописка авторът описва тегобите на Мехмед - и за християни, и за мюсюлмани няма правдини и защита, а за черкезите - никаква строгост! Ние, турците и българите, работим като волове и пак си нямаме нищо, къщите ни останаха без покриви и огради от тия пусти данъци и налози. Време е за бунт, дошло е най-благоприятното време. Не стане ли това - срам и позор пред "сичките други народи".

Вестник "Знаме", както и някой други вестници, описват най-различни зверства, извършвани от черкезите. От начало турското правителство се страхувало, но впоследствие решава да им бъде предоставено оръжие за разправа с хайдути и бунтовници. И не се излъгва - те стават по-добри защитници на султанската власт от самите турци. Придобили самоувереност, черкезите не се спират пред нищо. Посред ноц нападнали чорбаджийска къща в Соколаре. Не пощадили и белослатинския първенец дядо Съйно Илиев, преселник от с. Кунино - заграбили му 500 животни.

Показателен за това, как турската управа покровителства черкезите, е очерка на Христо Ботев "Примери от турското правосъдие". Там е описано едно от злодеянията на черкезите в с. Осен - кражба на крави. За да предпази своя информатор и да придаде по-голяма достоверност на изложеното, Ботев пише - като посетих "родното си

село Осен". И там "попа от наше село" му разказал историята с кражбата на крави. Като източили водата на един яз, селяните видели там захвърлени кожите на кравите, но също и медни съдове, зърнени храни - все плячкосвани от черкезите. Но задържаните грабители били пуснати от каймаканина на Враца, а селяните задължили да заплащат разходите, свързани с разкриването на кражбата.

Написаното в очерка ""родното си село Оходен" по късно ще развинти фантазията на разни "ботеведи", журналисти и сторици. И писанията им ще наводнят печата - че Христо Ботев е роден в това село, че дори и паметник ще му вдигнат там, тържества ще провеждат. А още Захари Стоянов, в написаната преди 120 години биография, е отбелязал: "В Тракия, в с. Калофер, Пловдивски окръг, се е родил Христо Ботев Петков, от родители чисто българи и православни"...

Но свят широк, хора всякакви...

Да се върнем на случката в Осен, където авторът пита: Кой, кой да просветли народа кое е голямото зло? Поповете, вместо да го учат на пост и молитва, трябва да го научат как да се "избави от тези псета", от каймакани и аги...

Не само през Априлското въстание черкезите се саморазправят жестоко с въстаналия народ. По време на Освободителната война те не само воюват заедно с турската армия против руски отряди и опълченците, но придружават като охрана бягащите турски кеврани, палят български села, домове и отправят хиляди животни - овце, кози, крави, коне към Анадола. Затова след войната техни представители почти не остават по нашите земи. Но са запомнени злодеянията им. Остават и някои наименования на черкезки ниви, гробища, трапове, долове...

## *Х у м о р*

Христо РАДЕВСКИ

### ЛИСТОПАД

Стеле бавно есента,  
мъртви листи стеле.  
Явно е - на старостта  
знаци пожълтели.  
И угоднически те  
над пръстта се реят  
и където си поще  
вятърът ги вее.  
Но ваят ли те, ваят  
в преданост огромна.  
Тоя лесен листопад  
нещо ми напомня.  
Сякаш слушам и чета  
вестници и книжки.  
Те напомнят есента  
с листните въздишки.  
Туй са дивни чудеса  
с дивното ни слово.  
Водопад от словеса,  
а пък нищо ново.

1990

\* \* \*

### И ТРУДНО Е ДА РАЗБЕРЕШ

кое честта е и кое - позора  
сред тая многогласа гмеж  
от толкова фалшиви хора.

*Околчица/196*

Петър КРАЕВСКИ

## РЕСТИТУЦИЯ

Дебнейки на Рила във полите,  
се провиквам към другарите:  
- Бе, върнете му на Симеон горите!  
Ама заедно с шумкарите!

Велчо МИЛЕВ

\* \* \*

Нравът му е предпоставен,  
защо се чудите:  
от кал човекът е направен  
и прави кал на другите!

Змей ГОРЯНИН

## АХ, ЗАЩО ЛИ

Всички честни патриоти  
Ботев имитират -  
ах, защо ли като Ботев  
и те не умират.

## **НАЙ- ВИСОКИЯТ ВРЪХ**

Земята, в която живеем, днес не потръпва от гърмежа на черешовото топче и гръмовния глас на Боримечката, нито от стъпките на ония мъже, които я кръстосваха нашир и надлъж, за да пробудят народа и да коват буни. Тогава, преди около 130 години, тази земя носеше името на ония, които я бяха завладели с ятаган и полумесец, а суровите мъже отвъд Дунава я гледаха със сълзи в очите и с непоносима болка в изпосталелите си гърди. Тогава тази робска земя раждаше апостоли, които изричаха огнените си слова и повличаха народа под знамената на революцията.

"Земята на Ботев и Левски" - това е земята, в която живеем сега, но вече свободна. Най-достоините не доживяха да я видят такава, защото си отидоха от този свят с оръжие в ръка, с най-святия б л я н в сърцето - свободата на България.

Едва ли можем да кажем колко достойни българи орисаха тази земя да бъде свободна, по свой си начин и с различна сила. Мнозина от тях потънаха в забвение, но днес няма българско дете, което не знае имената на Ботев и Левски. Христо Ботев, "роден и предназначен от необяснимите стихии да бъде голям човек, да води подире си тълпите, да заповядва и да прави епохи" - както пише за него един друг български гений - Захари Стоянов. Огнената личност с огнените слова в огнените си стихове и огнения си живот, който не се побира в домашния уют и кротките вечери под асмата. Няма такъв миг, в който Ботев да постави на кантара от едната страна собственото си благополучие, а от другата - свободата на България, когато "тиранинът върлува в земята ни, коли, беси, бие, псува и глоби народ поробен". Вместо няколкото жълти копчета по военната "униформица" и нашивките, които биха му донесли обществен престиж във висшите кръгове, вместо "шапчицата с лустросано ширитче" и щастливия бит на

баща на голяма челяд, той избира запустялата воденица, да яде на два дни веднъж, да живее и разделя радост и скръб с ония, които обикновеният народ е считал за измета на България - с хъшовете и хайдутите, които нямали домове с лозници и спяли в съмнителни кръчми. Но рамо до рамо точно с тези хора Христо Ботев се изправя срещу цяла една империя с решителност да я събори дори с цената на живота си. Неговата храна е идеалът за свободна България, пропит във всичките му стихове и публицистични редове: "Не плачи, майко, не тъжи, че станах ази хайдутин..."; "Често, брате, скришом плача над народен гроб печален..."; "Каж ми, кажи, бедний народе, кой те в таз робска люлка люлее..." Ето, едни такива "разни гозби" готви той, твърде солени за еснафите и спокойните натури: "Който иска да купи нашето отечество, нека се яви в дюгенът на г. Адженова или в кантората на г. Христа Б С-ие, или в капелата. Отецеството ни може да купи секи, който даде повече..." Заглавията на вестниците, които издава в странство, имат същия огнен заряд: "Свобода", "Дума на българските емигранти", "Будилник", "Знаме", "Нова България".

Животът на Христо Ботев е като вихрена стихия, която никога не си дава почивка. Прав е Захари Стоянов, когато казва, че "ние нямаме работа с човек, който да е живял живот човечески, който да е бил поне един ден нормален..." Между него и нормалните знатни чорбаджии има непреодолима пропаст - те винаги са ненавиждали бунтарите. Презрян от тях, гладен и с нескрита ярост се скита Ботев далеч от земята, в която се е родил, от неговата земя. И в същото време - щастлив, защото "работи за сиромасите и подритнатите свои братя" и денонощно мисли как да се освободи поробеното му отечество. Как бленува за Калофер и легендарната планина, за бистрата Тунджа и красивите български села. Но яростно се изостря перото на поета и публициста, когато си спомня: "В Калофер познах аз чорбаджията и сиромаша, турчина и народа..." За него няма среден път и той не може да направи компромис - единственият начин, чрез който може да се освободи поробената му родина, е революцията. Не просветната идеология за постигане на национално самосъзнание, за която ратува Каравелов, а само въоръжена борба. Не можем да мерим стихията на Ботев с аршина за обикновените личности, нито можем да израбо-

тим рамки за личността му. Интернационалист по убеждения, той вярва в Парижката комуна и счита, че една балканска Федерация би решила балканския въпрос. "Вярвам в единната обща сила на човеческият род на земното кълбо, за да твори добро..."

И когато на 16 май 1876 година стъпва със своите 200 другари на Козлодуйския бряг, Христо Ботев коленичи и целува родната земя. Тази земя, по която и ние днес стъпваме. Със сигурност са имали съзнание, че отиват на смърт. Развели са знамето, на което пише: "Свобода или смърт". Отиват "на помощ на своите въстанали братя българи, които отдавна се борят със своите петвековни тирани за своята човешка свобода и народни права". Вероятно ентусиазмът им е граничел с безумие, вече са си представяли свободна България. Очаквали са да се присъединят много българи - напусто. В селата кепенците на прозорците са затворени, къщните порти - залостени. Еуфорията полека отстъпва място на скръбта. И на яростта. Вече със сигурност са били готови да умрат. На върха. Самите те са били връх, а най-висок между тях се е извисявал Христо Ботев.

Където и да отидеше огненият поет, публицист, революционер, все щеше да е Връх.

...А ние не бива никога да забравяме, че живеем в земя, целуната от Христо Ботев.

**Владимир Любомиров ДОБРЕВ, 17 г.**

**СОУ "Никола Йонков Вапцаров"  
Силистра**



## ДВЕТЕ БЪЛГАРИИ

Близо милион българи са някъде по света. Повечето нямат намерение да се върнат. Никога. По-голямата част от тях са млади.

Българските ученици са на девето място по употреба на алкохол. Всеки трети е опитвал дрога. Всеки втори пуши или е запалвал цигара. Десетина процента не завършват училище, а в малките селища училищата отдавна са закрити "по икономически съображения". Около осемдесет процента от децата и младежите са ставали жертви или свидетели на насилие. Агресията в обществото и сред подрастващите е на път да се превърне в ежедневие - черна българска пандемия от престъпления и катастрофи по пътищата.

Престъпността стана норма. Вестниците и новинарските емисии са пълни с убийства, кражби, рекет, отвлечения, изнасилвания, блудства, малтретиране, измами, подкупи на всички нива на властта и политиката - в по-малки и в особено големи размери. В която и европейска или световна организация да влезем, скоро тя започва да ни изпраща "критични доклади" и да ни спира субсидиите - защото изпълняваме правилата само на хартия, а иначе правим каквото си искаме и каквото не трябва. Ние сме живото доказателство, че и най-добрата идея може да роди чудовища на нашенска почва.

Всъщност нашенската почва, преди една от най-плодородните в света, отдавна вече не ражда. Не ражда домати, чушки, краставици, картофи, чесън, ябълки и круши, дори боб. Внасяме ги от всички възможни краища на света. Земяделците, вместо да сеят, обикалят институция след институция да си търсят правата, субсидиите, кредитите, компенсациите. Животновъдите изкарват животните по-често по площадите и магистралите, отколкото на паша. Затова ядем месни продукти, в които няма месо, и сирене, направено без мляко. Дори в традиционното българско кисело мляко млякото е малко, останалото е ... нещо си. Някакви боклуци.

Защото боклукът е най-важното нещо в държавата. Всички боклуци са в София. И с това няма справяне.

Българите са най-бедните в Европейския съюз. В пъти, в много пъти по-бедни от останалите. Българските пенсионери са най-бедните сред българите, те са най-бедните пенсионери в света. Нищо, че тъкмо те са построили "нова" България. Нацията е сред най-нешастните и най-песимистично настроените. Въпреки че по брой луксозни возила на глава от населението (на няколко отделно взети глави от

населението) сме в челните световни позиции.

В тази страна всички проблеми се решават или с есемеси, или по телевизията: от дупките по пътищата до животоспасяващите лекарства. Иначе остават нерешени...

Тази земя не е земята на Ботев! Тази земя не е моята земя - не искам да е! "Тази земя, простете, е чужда!"(Май някой вече го беше казал.)

Има и друга България.

На младите, които обичат страната си и остават тук въпреки всичко. На учениците, които печелят международни олимпиади и конкурси. На спортистите, които поставят световни рекорди и гордо вдигат на пилона българския флаг. На фолклорните ни състави и на оперните ни певци, които изправят на крака публиката в различни краища на света. На ония отрудени обикновени хора, които знаят, че за да ядем хляб всички, първо трябва някой да го произведе. И произвеждат хляба. Или учат децата - като учители или като родители - че "българин" не е диагноза, обида или присъда, а право на гордост, която трябва да бъде извоювана и отстоявана всеки ден. Лично и колективно. Има България и на тия, които не си мълчат, а излизат по площадите и отстояват гражданската си позиция. Които се хвърлят в горящи автобуси, за да спасят всички, освен себе си. Които дават последния си лев за болно дете или приютяват сирак. Които вместо двукати вили строят църкви.

Има я тази България!

За нея умря Ботев! Макар че преди 133 години, в последните си мигове, и той е прозрял истината за двете Българияи. За едната, която е тръгнала с него курбан да става за свободата. И за другата, която живее според пословицата, измислена от нея самата - за преклонената главица, дето сабя не я сече; която страхливо се е изпокрила по къщите си, вместо да тръгне към Околчица, и не е дала на четата му дори чаша вода. Но Ботев се е жертвал, за да слее тия две Българияи в една. Надявал се е, че саможертвата и свободата ще са достатъчни.

Затова сме в дълг пред него. Този дълг не може да бъде изплатен с чествания "по повод", с гръмки речи или венци. Поетът Рашко Стойков беше писал, че нямаме право да живеем така, сякаш Ботев не е съществувал. Това е начинът: да не забравяме, че живеем в земята на Ботев.

Дамяна Цветанова РАДИОНОВА, 16 г.  
гр. Русе

*Околчица/202*

# РАЗКРЪСТНИЦА

## ИЛИ

### ЖИВЕЕМ В ЗЕМЯТА НА БОТЕВ

Беше месец май. Седях сред тревите в местност със странното име Разкръстница. Седях сред отломки от български героизъм и дух, пропити в пръстта на времето и държах в ръцете си бучка пръст, върху която бързо вървеше малка мравка - пътят ѝ криволичеше из бучката земя като че ли това беше цялата планета за нея. Тази картина ми напомни нашите земни пътеки, които се лутат по стръмнини и падини, по опасни пътища и закътани долинки, напомни ми разкръстната ни и велика историческа съдба...

Загледах се пред себе си и видях като в подокеански пейзаж пясъчните пирамиди на Мелник и вълшебните възвишения на Ирин-Пирин. Колко си красива, Родино - "от Цариграда до Сръбско...от Бяло море до Дунав, /по румелийски полета" с твоите гори и върхове, с бурното си море и тичащи реки!

Чинарите прошумоляваха със зимната си шума, сякаш някой разлистваше древна книга. И се събудиха от безсмъртието създателите на нашата история! Аз се пренесох в други времена, с други образи и герои.

... Един млад, двадесет и осем годишен българин пише своите прощални писма. Годината е 1876-та, а той без колебание оставя всички други чудесни възможности, които предлага съдбата на един здрав и талантлив човек, всички възможности да бъде щастлив и свободен далеч от родината, всички без една - възможността да изгуби живота си в името на свободата на Отечеството. Той е гениален поет, неподражаем журналист, оратор, човек, надскочил със столетие съвременниците си! Защо избра трънливия път на саможертвата? Защо не надари културата ни с ненаписаните си талантливи стихове? Защо малкото му момиченце никога не ще го види? Защо старата му майка не ще дочака първородния си син?

През стотиците бариери на времето чувам неговия отговор: За да я има свободната ни Родина!

Великата тръпка на саможертвата ме разтърсва и ме променя. Какъв заразителен пример!

... 1885 година. Един кораб, носещ се към България с десетки студенти и емигранти на борда. Всеки изоставил учение и лични цели и поел пътя към родината си, за да защити крехката ѝ свобода. Сред тях е студентът Цветан Радославов, който в миг на вдъхновение създава бъдещия химн на България "Мила родино". С тази песен в сърцата си войните на родината воюват в Сливница и Драгоман.

... 1903 г. Двама млади българи умират едновременно - Гоце Делчев и Димитър Гущанов - две съдби, отдадени на България. Гоце е най-свидното чедо на Македония, което отдава съзнателните си сили на свободата ѝ. Димитър Гущанов завършва право, но никога не става адвокат или съдия, а се завръща в отечеството си, за да умре за него. А е само на двадесет и седем години!

... 1916 г. Нежният лирик на българската поезия Димчо Дебелянов става доброволец във войната. Последните стихове от неиздадената му стихосбирка са открити във фронтския му бележник - сред петната от кръвта и разкаляната земя край Демир Хисар.

Животът е кръстопът. Силните избират трудните и опасни пътища в името на своята кауза, а тя по ботевски е **С в о б о д а т а!**

Калофер, Копривщица, Крушево, Кукуш! Свещени български места, родили толкова смелост. В магическата атмосфера на земите им покълват семената на бъдещето. Героите, които сътвориха свободата с душите и младите си сили.

Връщам се отново в своето време. В родния ми град Петрич героичните имена са по табелите на улиците - улица "Христо Ботев" води от склоновете на Беласица към северните части на родината, може би към Калофер, а улица "Гоце Делчев" води на юг към Кукуш. Този кръстен знак сякаш е метафора и избор. Пак се преплитат посоки и времена, а имената на Ботев и Гоце, Гущанов и Дебелянов ни светят пак!

Ботев и неговите последователи свалят от кръста страдащата си родина. Именно този избор ги прави безсмъртни. Библейски и естествено разбирам притчата на своя народ и се чувствам част от него днес и в това кръстопътно време и място от Европа.

Чувствам се все повече българка и достоен човек от вселената на честта и свободата!

**Гергана ВЕЛЕВА - 17 г.**

**Национална хуманитарна гимназия "Св.св.Кирил и Методий"  
гр. Благоевград**

## ВЕЧНОСТ

Христо Ботев!  
Виждаш ли Балкана?  
Сабята ти е на две строшена.  
Дишаш тежко -  
кървави следи...  
Само жълтата луна върви  
към вечността.

Христо Ботев,  
не умирай!  
Аз съм тук  
и дъхът ми спира!  
Аз съм на петнадесет години  
и дойдох с луната днес.  
Тя ме взе във своята люлка -  
да ти кажа,  
че градът от камък плаче.  
Плаче Петрич.  
А пък ти си вечност.  
Вечност от сърца -  
мойто мъничко  
и това на песента.

**Петя Илиева ЯНКУЛОВА, 14 г.**  
**гр. Петрич**

## ОБИЧ

Българийо, от слънцето родена,  
отгледана от Черното море,  
с безкрайна хубост надарена -  
завинаги сърцето ми превзе!

И колкото далече да отида,  
във себе си ще нося част от теб.  
И ако падна - тя ще ме издига.  
И болна ли съм - тя ще ми е лек.

И всяка нощ аз тебе ще сънувам -  
"земя, като една човешка длан",  
В съня си пак към тебе ще пътувам  
И винаги ще се завръщам, знам.

И няма аз да спра да те обичам,  
Българийо, едничка на света  
И твоят име с трепет ще изричам,  
любима моя, прелестна земя.

Деляна Евгениева ГЕОРГИЕВА, 12 г.  
гр. Стражица

## КЪДЕ СИ ВЯРНА ТИ, ЛЮБОВ НАРОДНА?

Къде си вярна ти, любов народна?

Защо толкова бързо забрави коя си?

Как така доброволно замени "Българин да се наричам първа радост е за мене" с "В Европа се вричам и тя е майка на мойто поколение" ?

... А едно време гореше бурно в сърцата, изпепеляваше душите, обединяваше хората. Сега си станала една продажница, отиваш при този, който ти даде повече. Вярваш на този, който ти отваря с усмивка вратата към бъдещето, а не на онзи, в чийто дом живееш от векове. Забрави Ботев, забрави и свободата си. Не искаш да си свободна. За теб свободата е единствено в "салама, който така лекомислено режеш" от телевизионната реклама.

Бъди спокойна, няма да те виня.

Знам, че наричаш вината си прогрес, глобализация или интеграция - куп празнословия, за да оправдаеш евтината си продажност. Знам, че си захвърлила спомена за славното си минало долу, в мазето, и търчиш нагоре по стълбите към балната зала на европейското семейство с надеждата, че ще успееш да прибереш някоя трохица и от неговата слава.

Сега на теб, любов народна, искам да ти разкажа една история, за да спреш да се отричаш от себе си.

.... В началото бяхме ние, после дойдоха много като нас и направихме племе, а най-накрая съдбата ни превърна в братя. Братя по живот, по съдба и по Бог. .... Беше лето 681-во и той, хан Аспарух, дойде на нашата земя и каза: "Тук ще създадем държава, тя ще се нарича България". Тогава един народ извоюва правото си да съществува и започна да пише с кръв и пот своята история.

.... Започнахме с борбата, тая, която измайстори от племето народ. Тая, която направи народа братя. Тая, която източиха всичката кръв и пот от жилите на братята, докато ги научи да помнят кои са и кои искат да бъдат.

Те бяха задружни - сърцата им туптяха в такт и винаги повтаряха

"България".

Те бяха единни - ръцете им бяха като онзи сноп със съчки, завещан от хан Кубрат.

Те бяха борбени.

Бориха се за вярата и езика си, както хан Борис за покръстването на народа си.

Бориха се за Златния си век, както цар Симеон Велики за трите морета, които миеха бреговете на България.

Бориха се с всички силни владетели и като победители пиха от черепа на Византиец.

Биха се.... и никой не смееше да склони глава дори за един миг, защото тогава всичко беше загубено....

Да, имаха и загуби, но те ги направиха по-силни в желанието им за победа.

Да, имаха победи, които ги хранеха с гордост и достойнство, както майка храни новороденото си.

Да, те бяха новородени, едва проходаха, но Майка България ги възпитаваше в сила и упорство, в непреклонение и достойнство, във вяра и гордост от това, с което са помогнали на родината.

Спомни ли си сега, любов народна?

Разбра ли, че ти не си стока, която всеки може да купува и продава винаги когато му се прииска да се стопли от твоя огън?

Проумя ли, че просиш трошици от чуждата слава, а си забравила своята? Моля те, изтичай до мазето и си върни спомените. Върни себе си. Побързай, за да не се окаже късно...

Побързай, а аз ще ти разкажа остатъка от историята....

След време дошъл от Азия народ със свой различен Бог, религия и владетели. Разрушавали всичко по пътя си. Разгромявали всяко племе, народ или нация, застанала срещу амбициите им.

Повалили и България. И станала Тя робиня. Слугувала, миела със сълзи и кръв раните на народа, обличала скъсания чул на сиромашкинята като се грижела за братята си по съдба. Но въпреки всичко не спирала да ражда силни синове, които не навеждали глави - зовели се българи и плащали за това с кръвта си. Волята на братята била силна и те не забравили своя език, култура и история. Уповавали се



на Бог. Помнели кои били и кои искали да бъдат. Знаели, че докато сърцата им бият в един такт, а душите и ръцете им са единни, според завещаното от Кубрат, никой не е способен да погуби Майка България. Знаели, че каквото и да се случи, няма да спрат да се борят за свободата си, защото никой не е способен да заличи достойнството, вярата и любовта им към Родината.

Нима си спомняш това с ненавист?

Четеш "своята" западна литература. Биеш се в гърдите, че си европеец. Забрави кой беше. Срамуваш се от миналото си. Не помниш героите си. Забрави и Левски, и Ботев. Присмя се на загиналите за свободата ти. Оскърби дори и себе си, когато се мъчеше да заличиш следите от кръвта и потта на тези, които знаеха кои са и кои искат да бъдат. Залости вратата на онова мазе, с надеждата, че ще забравиш за онези братя, които се зовяли българи и плащали за това с кръвта си. Не те виня, любов народна! Това си ти.

Такава искаш да бъдеш.

Жар вместо огън, искрица вместо пламък, стока вместо любов. ...  
Не те виня!

**Николета Димитрова КАРАМИЛЕВА, 18 г.**  
**СОУ "Асен Златаров"**  
**гр. Шабла**

## ИМЕ

За бъдеш млад, да си във сила мъжка,  
да имаш дъщеричка и любов.  
Отечеството в робство да се люшка  
и ти на всичко - да го възкресиш -  
да си готов!

Да тръгнеш със запалени зеници  
и сто момци към лобните скали  
и някакви митично храбри птици  
да търсят твоите кървави следи!

Да пееш и скърбиш, да си безсмъртен,  
да изкачиш най-стръмната Голгота.  
Към бъдещето все да си запътен...

Тогава името ти ще е Христо Ботев!

**Емилия Александрова ХАРИЗАНОВА, 17 г.  
с. Пороминово, Кюстендилска област**

## ПЪТЕКА КЪМ ТЕБЕ

Реките болят те,  
изплакали твойте страдания.  
Горите тежат ти.  
Родино! Децата нехаят.  
И бягат, и времето гонят.  
За тебе зажалили  
носталгично по чуждото бродят  
да търсят изгодата, хляба си...  
Но аз, Майко, те зная.  
Не ми трябват пътища  
големи, необятни...  
Искам само малка,  
скътана пътека,  
дето ще ме доближи до тебе,  
ще ме пази във сърцето.  
Аз имам още много  
какво да взема и какво да дам.  
Поднасям ти на думите  
нестихващия плам,  
че ако на земята  
някога ми се предложи рая -  
пак теб, Родино, бих избрала.

Натали Б. КАЛЧОВСКА, 18 г.

гр. Търговище

## **В ЗЕМЯТА НА БОТЕВ**

Навярно няма да успея  
да стана като теб човек.  
В тъмата злостна да огрея  
аз странния, и смутен век!

Какво ми трябва да издигна  
духа до твоите висоти,  
от страх окото да не мигне,  
а тялото да полети?

Как може честна да остана  
в света на толкова лъжи?  
С илюзии да се нахраня?  
Кажи ми, моля те, кажи!

Защо на мерзост съм способна,  
защо предател има в мене?  
Защо съм още толко злобна?  
Нали човек съм аз родена.

Нали те тача! С твойта памет  
нали в редиците съм първа.  
Нали за мене ти си знаме  
и белег със димяща кръв!

Ботев, аз ще коленича  
пред шепа пръст и пистолет!  
Аз искам пак да те обичам  
с душата чиста на поет.

**Стела Валентинова ГЕРОВА, 16 г.**  
**Математическа гимназия "Константин Величков"**  
**гр. Пазарджик**

*Околчица/212*

## **КЪСЧЕТА РАДОСТ ОТ МЛАДА "ОКОЛЧИЦА"**

*- Из стихотворенията и есетата за Националния конкурс  
"ЖИВЕЕМ В ЗЕМЯТА НА БОТЕВ", 2009 г. -*

**ДИАНА АСЕНИКОВА, 17 г., гр. Бургас:**

Христо Ботев е избран от съдбата да бъде синоним на Родината и Свободата.

... С този ден (2 -ри юни) нашият народ доказва, че е усвоил възшебството да възкресява най-храбрите си чада, да се прекланя пред героизма им, повел ги по пътя на безсмъртието.

**НЕДА ИВАНОВА ПЕТРОВА, 16 г., гр . Попово:**

Да, аз мога високо и ясно да извикам: Горда съм, че живея в земята на Ботев - най-красивата, най-плодородната, благословената земя!

**ЖЕНЯ ХРИСТОВА ПЕТРОВА, 18 г., гр. Тервел:**

Със сигурност Свободата е малкото пламъче, което се превръща в огън и озарява душата, тя е тази, която ме кара да се чувствам горда, че живея в земята на Ботев!

**ЙОРДАН АНТОНИЕВ ЙОРДАНОВ, 13 г., гр. Дунавци,  
общ. Видин:**

Патрон на моето училище е Христо Ботев. Ние, всичките ученици, се гордеем с това. Ботев е неделима част от самите нас. Свързани сме с него като с дъха на бащиния си език.

***Околчица/213***

ВЕСЕЛИНА КРАСИМИРОВА АНДРЕЕВА, 17 г.,  
гр. Бургас:

И защо да го търся, когато той е в очите ми, защо да протягам ръце, когато той е в уморената топлина на дланите ми!

...Ако някога, по здрач, залезът с цвят на зряла дюля запали уморените планини и вик разкъса тишината, аз знам - това е Ботев!

КИЛИЛ ИВАЙЛОВ ПАРАЛЮЗОВ, 17 г., гр. Враца:

"Тъй върви светът! Лъжа и робство на тая пуста земя царува!" - отеква безпощадно в душите ни, защото и днес нещата не са по-различни... Нашумял конфликт у нас е съперничеството между политиките. Като хищни риби в аквариум те воюват помежду си, хапят се безпощадно един друг и са готови на всичко, за да победят опонента. Народът ни може да се превива и да умира от глад, но депутатите трябва да се возят само в скъпи западноевропейски автомобили...

... Проблемът е може би в самия бюрократичен ред - по-нискостоящите подкупват по-висшестоящите, а те - хората на върха. По този начин парите винаги отиват при онези с власт, а оцетени винаги са бедните.

СИМОНА КИРИЛОВА ИВАНОВА, 17 г., гр. Търговище:

Който не е готов да "плати" цената на свободата, той плаща цената на оцеляването.

ГЕРГАНА РОСЕНОВА ГИЗДИНА , 16 г., гр. Враца:

Ботев не е минало. Той е настояще и бъдеще.

СИМОНА ВАСИЛЕВА ИВАНОВА, 16 г., гр. Бургас:

В Ботев е закодиран онзи вечен стремеж към справедливост и щастие, който винаги е стоял в основата на прогреса.

ЦВЕТИНА ТОДОРОВА КРЪСТЕВА, 15 г., гр. Пловдив:

Може би съм наивна, все още дете, но аз истински обичам не само моето семейство, близките и приятелите, училището си, но и моята страна - България.

Понякога ми става тъжно, когато възрастните около мен кажат: "Типично по български! Ужасна страна..." Та България е страната на Ботев, Левски, Вазов, Вапцаров, Радичков, Хайтов.

ИЛИЯНА ВЕСЕЛИНОВА ГЕНОВА, 19 г., гр. Шумен:

Да живееш в земята на Ботев е ... несравнимо!

НИКОЛАЙ ЕМИЛОВ БЕРЕМЛИЙСКИ, 12 г., гр. Враца:

Какво остави Ботев на България?

Своята младост, 20 стихотворения, които ще останат във вечността, защото са гениални и несравними и чрез тях се роди голямата българска поезия.

ВЛАДИМИРА МИРОСЛАВОВА МИХАЙЛОВА, 14 г., гр. Исперих:

Обичам да чета неговите стихове, защото ми помагат да не се предавам, да вървя напред с високо вдигната глава.

МИГЛЕНА СТЕФАНОВА РАШКОВА, 15 г. с. Каспичан:

Ботев е в нас и сред нас!

ЙОРДАН ВЪЛКОВ КОВАЧЕВ, 16 г., гр. Пловдив:

- Вече не всичко е такова, каквото трябва да бъде. Разболяло се е нещо, или е изгнило. Трябва да лекуваме народния си организъм. И ще се наложи сами да си поставяме диагнозата и сами да определяме лекарството ...

- Нещата няма да се оправят, ако само се вглеждаме умилително в светлото минало и се възторгваме от морала и духовните подвизи на дедите ни. Нещо в нас самите трябва да променим.

Защо да се самозалъгваме, че и от нас свети блясъкът на предците ни...

- Бил съм винаги тук, на тази земя. И ще бъда! Защото е свято името българин, свято е името България!

СИЯ НЕДКОВА ГЕОРГИЕВА, 15 г., София:

И чувам възторжения глас на Вазов:

"Коя земя от теб е по-пъстра, по-богата?"

СТЕЛИЯНА ВЛАДИМИРОВА КАСАБОВА, 17 г., гр. Кърджали:

- Аз се топля на неговото Слънце, разхождам се из неговите планини, вървя под неговото небе. Защото това е земята на Ботев. Това е България.

- Не знам дали го осъзнаваме, но нашата Родина е майка на блестящи умове, на неповторими творци, на гениални съзидатели.



..Сега е наш ред да покажем, че саможертвата им не е била напразна, че сме поели съдбата си в свои ръце, че примерът им ни е научил да се борим за своето до край.

- Ботев и България - две думи от които тръпне всяко сърце.

**ЦВЕТЕЛИНА ТРАЙЧЕВА КИТАНОВА, 15 г.,**  
с. Казичене:

Някога, в най-славното време от българската история, звездите от стиха на Ботев обсипвали "свода небесен" и най-голямата звезда огрявала пътя, по който вървели мъжеството и героизма.

**ДЖАНАН МЕХМЕТ ПЕХЛИВАН, 17 г., гр. Кърджали:**

Душата ми прелива от топлина и сила, когато виждам очите на мама, ръцете, които ме събуждат и гаят. Така и България ме следва навсякъде: зелените хълмове, небето, огнищата... Това е мястото, където съм родена, където са близките ми - майка, баща, сестра. Това е Родината ми.

**ТЕОДОРА ГЕОРГИЕВА ПАТРОНОВА, 15 г.,**  
гр. Пловдив:

Изгарят ме тези Ботевии очи.

**ДЕНИЦА СВЕТОСЛАВОВА, 17 г., гр. Попово:**

Той е къшея хляб за гладния и капката вода за жадния.

Докато ни има - ще го има и Ботев. Докато Свободата и Родината са живи - ще е жив и Ботев.

ПЕТЯ ДАВИДОВА БЕНОВА, 14 г., гр. Главиница

## КЛЕТВА

Земята ни малка е, зная,  
събира се в моята длан.  
Тя битки, герои познава  
и няма на друг да я дам!

СТЕЛА ДИЛЯНОВА ГОЧЕВА, 19 г., гр. Тервел:

Ботев умира не само за България, а и за свободата на човека изобщо. И в това се крие величието му, надхвърлящо границите на българската земя. И силата на словото му, надхвърлящо границите на българската поезия и превръщащи го в общочовешко.

ХАТЧЕ ШЕМСИ МУСТАФА, 14 г., с. Дъскотна:

Живея в малко селце в Бургаска област - едно от многото в България.

Изпитвам чувство на привързаност не само към родния дом или родното село. Осмислям като родно пространство цялата си страна и осъзнавам, че съм част от нея. Горда съм, че живея в земята на Ботев.

ЕМЕЛ РЕЖЕБОВА БЕКИРОВА, 15 г., гр. Търговище:

Тази земя, този Рай е на всички. Всички, които са горди, които носят в душата си песента: "Моя страна, моя България" и се вглеждат в децата си, за да не забравят мечтите, свързани с онова чакано и истинско УТРЕ.

ГЕОРГИ СТИЛИЯНОВ ГЕОРГИЕВ, 15 г., гр. Търговище:

Свободен ли е народът, свободни ще бъдат и сърцата ни!

АННА-МАРИЯ ПЕТРОВА МАРКОВА, 16 г.,  
гр. Севлиево:

Винаги свързвам Ботев с една народна легенда. В нея се говори, че войводата Ботев, заедно с тефтерчето с песни и четнически имена, носел в джоба на куртката си шепа житни зърна. Надеждата на поета била, че където и да падне за свободата на Отечеството, те ще поникнат, напоени с кръвта му.

...Ние, които живеем в земята на Ботев, сме поникналите житни зърна. За нас той е великото сливане на слово и дело, на живот и смърт, на поетическо вълшебство и революционна саможертва.

ХРИСИМИР ТОДОРОВ ТОДОРОВ, 15 г., гр. Добрич,  
внук на участник в боя на Шипка:

Христо Ботев е името на българската свобода!

Моето сърце е тук, в земята на Ботев, а тя е моята прекрасна Родина!

Иван РАДОЕВ

## **ВЪЗВАНИЕ**

Поети!

Звезди от кремъка на олимпийски оръжия!  
Омагьосани Андерсенови птици на път.  
Сухо кашляне в болните стаи на въздуха.  
Карамфили с червени пръсти върху барикадите.

Елини, траки, египтяни, готи, славяни,  
хуни, викинги, гали, фламандци -  
велики преселения на думите!

Поети!

Целувам света в очите на вашите сини тетрадки.  
Ето ви хляб и вино, пистолет и кокиче,  
бяла риза, изтъкана от майки и народи!  
Вземам под лична закрила вашите малки тиражи  
и големи разриви на сърцата ви!

Да вървим!

Без пътни и дневни!  
Вас ви чакат влюбените  
от следващата физическа картина на света.

# С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

	стр.		
Христо Ботев	- В механата .....	3	
	- Политическа зима .....	5	
	Недялко Йорданов	- На Ботев .....	10
		- Към .....	12
		- Sic transit Gloria mundi .....	13
		- Щастие .....	14
		- Сняг .....	15
		- Върхът .....	16
		- България .....	17
		Никола Инджов	- Ако наистина той не умира .....
Георги Ангелов			- *** Може би ръката ми е писала .....
	- *** Когато грижата за хляба .....	23	
	- Писмо до Димитър Ангелов в Пловдив .....	23	
	- *** Кажете ни .....	25	
	- Молитва .....	26	
	- Музика .....	27	
	- Приемам, че са моята Родина .....	28	
	- *** Дори когато ми е тъжно .....	29	
	Лиана Даскалова	- Без емоции .....	30
		- Мечтание .....	31
- Пианото .....		32	
Андрей Андреев	- Хора .....	33	
	- Пеят някъде .....	34	
	- Пътюм .....	35	
	- Чудеса .....	36	
	Камелия Кондова	- 2 юни .....	37
- Родоши .....		38	
- Мълчанието не е страшно .....		39	
- На баир лозе .....		40	
Диана Павлова		- *** След преломни, високи вълни .....	41
	- На догонващия залязващото слънце .....	41	
	- Поеми да пиша сега .....	42	
	- *** Аз горя.. На този свят .....	43	
	Марин Ботунски	- В страната на Шекспир .....	44
Валери Станков		- Песен за моето момиче .....	85
		- Тиха песен .....	86
		- Час за мъжко пеене .....	87
		- Мъжът, който винаги се връща .....	88
		- Неделята на Авраам и Сара .....	89
		- Малка жена с GSM говори в зимния вход .....	90
		- Жената, която е ничия .....	91
		- Момичето на моя последен сняг .....	92
		- Песен за отреденото ни време .....	93

Яна Кременска	- Космическо свиждане .....	94
	- Всички задъхани писъмца които ти пиша .....	95
	- Млечният път ухаел на ром и малини .....	96
	- До Дявола и Господ .....	97
	- Писмо от горния свят .....	98
	- Онемяло от всичко стихотворение .....	99
Вера Балева	- Да се върнат .....	100
	- Защото ме разсейват пейзажите .....	101
	- Роня слънчевия лъч на трохи .....	102
Стефка Тотева	- *** Страхът откраднал е живота ми .....	103
	- *** Да, отчаянието е .....	104
	- *** Искам отново животът .....	105
Орлин Орлинов	- Молба .....	106
	- Един чучур рукни... .....	107
	- Пристан .....	107
	- Бит и душевност .....	108
	- Предчувствие .....	108
Виктория Иванова	- Молитва .....	109
	- ***По стръмния профил на февруари .....	109
	- Потъна залезът в морето .....	110
Ваня Душева	- *** Тази нощ летях високо .....	111
	- *** Ако веднъж поне .....	111
	- *** Всяко нещо до което се докосваме .....	112
	- *** Ако аз съм идеята .....	112
	- *** Ако аз съм идеята .....	112
Раздяла с Константин Павлов .....	113	
Юлия Друнина - превод Константин Павлов		
- *** Дните си вървят с походка .....	116	
- *** Смиряваме се с мисълта за края .....	116	
- Голият крал .....	117	
Олег Хлебников	- Гръмките стихове на "тихия лирик" .....	118
Владимир Соколов - превод Андрей Андреев		
- *** От софийския ден далече .....	119	
- *** От въздишката лека, честита .....	121	
- XX век .....	122	
- Опази ме докрай от сребро .....	122	
- *** Когато вече няма да ме има .....	123	
Марина Цветаева - превод Стефка Тенева		
- Поегът за критиката .....	124	
Росен Стойнев	- Къщата - разказ .....	152
Светла Дамяновска	- История с камбана - разказ .....	157
Петър Анастасов	Стари и нови мрачни и не толкова мрачни стихотворения:	
- *** Господ е разбран човек .....	160	
- Обличане на мъртвец .....	160	
- Приятели .....	162	
- *** Подозрително дълго живях .....	163	
- Парцел .....	164	

Владимир Данкин	- Селски мавзолей .....	165
	- Майка ми, ден преди да си заминеш .....	166
Иван Пенев	- Минзухари .....	167
	- *** Дали защото малко остава .....	168
	- *** Ръждавее небето като конска подкова .....	169
	- *** Ако те има някъде, ако си жива .....	170
Иван Ставрев	- Търново .....	171
	- *** Моя земя, на грабежи оброчана .....	171
Татяна Любенова	- Въпрос .....	172
	- Зряло .....	173
Красимир Данов	- Старите селяни .....	174
	- Реквием .....	175
Райчо Русев	- На Рожан .....	176
	- *** Отива си, отива си селцето .....	177
	- *** Моята родина я болят ръцете .....	178
	- *** Виждала е всякакво земята ни .....	179
Цветан Илиев -	- В орбитата на Кнежа .....	180
	- Жребият .....	181
Мария Панайотова	- Връх за пеперуди .....	182
	- Саморазправа .....	183
Ренета Бакалова	- Загребвам слънце. С твоя сърц .....	184
Кръстьо Кръстев	- Живот .....	185
	- Башино сърце .....	186
Документация "Околчица"		
Стоян Вълев	- Бог наказал всичките клеветници на Никола Обретенов...	187
Кирил Андровски	- Черкезите в публицистиката на Ботев .....	191
Хумор * сатира		
Христо Радевски	- Листопад .....	196
	- *** И трудно е да разбереш .....	196
Петър Краевски	- Реституция .....	197
Велчо Милев	- *** Нравът му е предпоставен .....	197
Змей Горянин	- Ах, защо ли .....	197
Млада "Околчица"		
Владимир Л. Добрев	- Най-високият връх .....	198
Дамяна Цв. Радионова	- Двете България .....	201
Гергана Велева	- Разкръстница или Живеем в земята на Ботев .....	203
Петя Янкулова	- Вечност .....	205
Деляна Евг. Георгиева	- Обич .....	206
Николета Карамилева	- Къде си върна ти любов народна .....	207
Емилия Ал. Харизанова	- "Име" .....	210
Натали Б. Калчовска	- Пътека към тебе .....	211
Стела В. Герова	- В земята на Ботев .....	212
Късчета радост от Млада "Околчица"		213
Антология "Този връх висок е"		
Иван Радоев	- Възвание .....	220

“О К О Л Ч И Ц А”, 2009

първо издание  
Формат 70 x 90 / 16  
Печатни коли - 14  
Тираж - 500 бр.  
ISBN 0205 - 339 X

Печат: “БГ-Принт” - Враца  
Предпечатна подготовка : "Контакт - 92"  
Технически редактор - Стоян Стоянов

*Корица,*  
*първа страница - Златьо Бояджиев - "Христо Ботев", фрагмент;*  
*втора страница - Валентин Старчев - "Простреляният Пегас";*  
*четвърта страница - Владимир Гиновски - "И самодиви в бяла премяна".*

Литературно —художественият алманах  
“О К О Л Ч И Ц А” , 2008  
се издава с финансовата подкрепа на  
**Ботевския организационен комитет**  
**и Община Враца**

*Околчица/224*